

**T.C.
ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SÜREKLİ TETİKTE OLARAK YAŞAMANIN PSİKOLOJİK İYİLİK HALİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KRİPTO PARA YATIRIMCILARINA YÖNELİK BİR
İNCELEME**

Aslıhan ÇERÇİ

HAZİRAN 2023

ANTALYA

**T.C.
ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SÜREKLİ TETİKTE OLARAK YAŞAMANIN PSİKOLOJİK İYİLİK HALİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KRİPTO PARA YATIRIMCILARINA YÖNELİK BİR
İNCELEME**

Aslıhan ÇERÇİ

HAZİRAN 2023

ANTALYA

T.C.
ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SÜREKLİ TETİKTE OLARAK YAŞAMANIN PSİKOLOJİK İYİLİK HALİ
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KRİPTO PARA YATIRIMCILARINA YÖNELİK BİR
İNCELEME

Aslıhan ÇERÇİ

PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI KLİNİK PSİKOLOJİ PROGRAMI tezi olarak
...../...../202.... tarihinde jüri tarafından (oybirliği / oyçokluğu ile) kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Sema BARLAS (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Nihan TEZER YÖRÜK

Dr. Öğr. Üyesi Muazzez Merve AVCIOĞLU

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. İbrahim Sani MERT

Tez Teslim Tarihi:

BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sürekli Tetikte Olarak Yaşamanın Psikolojik İyilik Hali Üzerindeki Etkisi: Kripto Para Yatırımcılarına Yönelik Bir İnceleme” adlı bu çalışmanın hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi tahrifat yapılmadığını, bu çalışmanın herhangi bir kısmının başka bir akademik çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

... / ... / 2023

Aslıhan ÇERÇİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
EKLER LİSTESİ.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Hipotezleri.....	3
2. KAYNAK TARAMASI.....	4
2.1. Borsa ve Kripto Yatırımcı Psikolojisi, Bağımlılık ve Kumar.....	4
2.2. Risk ve Sürekli Tetikte Yaşama.....	6
2.3. Psikolojik İyi Oluş.....	8
2.3.1. Stres Teorileri.....	11
2.3.2. Algılanan Stres.....	12
2.3.3. Stresin Fizyolojik Sonuçlarıyla İlgili Modeller.....	12
2.3.4. Borsa ve Kripto Yatırımlarının Algılanan Stresle İlişkisi.....	13
2.4. Psikolojik Semptom Profili: Depresyon.....	14
2.4.1. Depresyon.....	14
2.4.2. Anksiyete.....	14
2.4.3. Olumsuz Benlik.....	15
2.4.4. Somatizasyon.....	15
2.4.5. Hostilité.....	16
2.4.6. Borsa ve Kripto Yatırımlarının Psikolojik İyi Oluş İle İlişkisi.....	16
3. YÖNTEM.....	18
3.1. Örneklem.....	18
3.2. Veri Toplama Araçları.....	18
3.2.1. Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	18
3.2.2. Demografik Bilgi Formu.....	19
3.2.3. Yatırım Formu.....	19
3.2.4. Risk Tutumu.....	19
3.2.5. Sorunlu Kripto Para/ Borsa Ticareti Ölçeği.....	19
3.2.6. Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ).....	20
3.2.7. Kısa Semptom Envanteri (KSE).....	20
3.3. Verilerin Toplanması.....	20
3.4. Verilerin Analizi.....	20
4. BULGULAR.....	22
4.1. Ölçeklerin Geliştirilmesi ve Değerlendirilmesi.....	22
4.2. Yatırımcıların Demografik Bilgilerine Yönelik Bulgular.....	23
4.3. Katılımcıların Yatırım ile İlgili Bilgilerine Yönelik Bulgular.....	25
4.4. Tetikte Yaşamın Psikolojik Sonuçları.....	277
4.5. Tetikte Yaşamın Genel Psikolojik İyi Oluş Üzerindeki Etkisi.....	36
5. TARTIŞMA.....	40
5.1. Araştırma Bulgularının Tartışılması.....	40
5.2. Araştırmanın Katkıları ve Sınırlılıkları.....	42
5.3. Gelecek Araştırmalar ve Klinik Uygulamalar için Öneriler.....	43

6. SONUÇ	46
KAYNAKÇA	47
EK 1. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	62
EK 2. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU	63
EK 3.YATIRIM FORMU.....	64
EK 4.RİSK TUTUMU.....	65
EK 5.SORUNLU KRİPTO PARA/ BORSA TİCARETİ ÖLÇEĞİ.....	66
EK 6. ALGILANAN STRES ÖLÇEĞİ (ASÖ).....	68
EK 7. KISA SEMPTOM ENVANTERİ (KSE).....	70
EK 8. ETİK KURUL ONAY FORMU.....	74
EK 9. DEPRESYON KARAR AĞACI.....	76
EK 10.ANKSİYETE KARAR AĞACI.....	77
EK 11. SOMATİZASYON KARAR AĞACI.....	78
EK 12. OLUMSUZ BENLİK KARAR AĞACI.....	79
EK 13. HOSTİLİTE KARAR AĞACI.....	80
EK 14. YETERSİZ ÖZYETERLİLİK ALGISI KARAR AĞACI.....	81
EK 15. STRES/ RAHATSIZLIK ALGISI KARAR AĞACI.....	82
EK 16. YOKSUNLUK ve TOLERANS KARAR AĞACI.....	83
EK 17. PARA BULMA DAVRANIŞI ve İNKAR KARAR AĞACI.....	84

ÖZET

SÜREKLİ TETİKTE OLARAK YAŞAMANIN PSİKOLOJİK İYİLİK HALİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: KRİPTO PARA YATIRIMCILARINA YÖNELİK BİR İNCELEME

Aslıhan ÇERÇİ

Yüksek Lisans Tezi, Psikoloji Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Sema BARLAS

Haziran 2023; 84 sayfa

Bu çalışma, tetikte bir yaşam sürmenin stres seviyesi ve psikolojik semptomların yaygınlığı üzerindeki etkisini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışmada kısa vadeli yatırımcılar ve kripto para yatırımcıları tetikte yaşayan bireyler olarak tanımlanmış ve bu grup uzun vadeli yatırımcılar ve kripto yatırımı yapmayan kişilerle karşılaştırılmıştır. Çalışmada, Kısa Semptom Envanteri ve Algılanan Stres Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmaya, yaşları 19 ile 66 arasında değişen, 45 kadın ve 324 erkek olmak üzere toplamda 369 katılımcı katılmıştır. Sonuçlar, katılımcıların %43.6'sının (161 kişi) kripto para ticareti yaptığını, %56.4'ünün (208 kişi) ise borsada işlem yaptığını göstermiştir. Ayrıca, katılımcıların %42.8'inin (158 kişi) kendilerini kısa vadeli yatırımcılar olarak tanımladığı, %57,2'sinin (211 kişi) ise uzun vadeli yatırımcı olarak tanımlandığı belirlenmiştir. Çalışmanın bulguları, katılımcıların %27.9'unun daha yüksek semptom düzeyleri sergilediğini göstermiştir. Semptomatik grup ile daha az semptomatik grup arasında algılanan stres, kısa semptom envanteri ve sorunlu kripto para ölçeği ortalamaları karşılaştırıldığında, semptomatik grupta bahsedilen ölçeklerde anlamlı derecede daha yüksek ortalama puanlar olduğu gözlemlenmiştir. Bu grupları potansiyel olarak farklılaştıran faktörleri keşfederken, risk tutumu, genç yaş ve kısa vadeli yatırım hedefinin anlamlı risk faktörleri olduğu bulunmuştur. Kısa vadeli yatırımla uğraşan bireylerin, uzun vadeli yatırımcılara kıyasla anlamlı derecede daha yüksek düzeyde psikolojik semptomlara sahip olduğu bulunmuştur.

ANAHTAR KELİMELER: Borsa yatırımı, Kısa vadeli yatırımcı, Kripto para yatırımı, Psikolojik semptomlar, Stres, Uzun vadeli yatırımcı

JÜRİ: Dr. Öğr. Üyesi Sema BARLAS

Dr. Öğr. Üyesi Nihan TEZER YÖRÜK

Dr. Öğr. Üyesi Muazzez Merve AVCIOĞLU

ABSTRACT

THE EFFECT OF LIVING IN A STATE OF CONSTANT ALERTNESS ON PSYCHOLOGICAL WELL-BEING: A STUDY ON CRYPTOCURRENCY INVESTORS

Aslıhan ÇERÇİ

MSc Thesis in Psychology

Supervisor: Asst. Prof. Sema BARLAS

June 2023; 84 pages

This study aims to investigate the prevalence of higher levels of stress and psychological symptoms among individuals who engage in vigilant investing compared to those who do not. The study examines the total scores obtained from the Brief Symptom Inventory and the Perceived Stress Scale, as well as the subscales of these two measures, among cryptocurrency or stock market investors and individuals involved in short-term or long-term investments. A total of 369 participants, including 45 females and 324 males aged between 19 and 66, took part in the study. The results showed that 43.6% (161 individuals) of the participants were involved in cryptocurrency trading, while 56.4% (208 individuals) traded in the stock market. Furthermore, 42.8% (158 individuals) identified themselves as short-term investors, whereas 57.2% (211 individuals) identified as long-term investors. The findings of the study indicated that 27.9% of the participants demonstrated higher levels of symptoms. When comparing the average scores of perceived stress, brief symptom inventory and problematic cryptocurrency scale between the symptomatic group and the less symptomatic group, it was observed that the symptomatic group had significantly higher mean scores on the mentioned measures. When exploring the factors that potentially differentiate these groups, risk attitude, young age, and short-term investment goal were found to be significant risk factors. It was found that individuals engaged in short-term investments exhibited significantly higher levels of psychological symptoms compared to long-term investors.

KEYWORDS: Cryptocurrency investment, Long-term investor, Psychological symptoms, Short-term investor, Stock investment, Stress

COMMITTEE: Asst. Prof. Sema BARLAS

Asst. Prof Nihan TEZER YÖRÜK

Asst. Prof Muazzez Merve AVCIOĞLU

SİMGELER VE KISALTMALAR

Simgeler

p : Anlamlılık değeri

Kisaltmalar

ASÖ: Algılanan Stres Ölçeği

KSE: Kısa Semptom Envanteri

SKPTÖ: Sorunlu Kripto Para Ticareti Ölçeği

YÖA: Yetersiz Özyeterlilik Algısı

SRA: Stres/ Rahatsızlık Algısı

YT: Yoksunluk ve Tolerans

PBDİ: Para Bulma Davranışı ve İnkâr

BDT: Bilişsel Davranışçı Terapi

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1. Araştırma Verilerinin Dağılımı.....	22
Tablo 4.2. Yatırımcıların Demografik Bilgileri.....	23
Tablo 4.3. Yatırımcıların Yaş ve Gelir Bilgileri.....	25
Tablo 4.4. Katılımcıların Yatırım Davranışlarına Dair Bilgiler.....	25
Tablo 4.5. Psikolojik İyi Oluş Üzerinde Etkisi Olan Bağımsız Değişkenler.....	35
Tablo 4.6. Kümeleme Analizi Gruplarının KSE, ASÖ ve SKPTÖ Toplam Puan ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması.....	25
Tablo 4.7. Kısa ve Uzun Vadeli Yatırım, Yaş ve Risk Tutumunun Gruplar Üzerindeki Yordayıcı Etkisi.....	35

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1. Yatırım Süresinin ve Türünün SKPTÖ Toplam Puanı Üzerindeki Etkisi.....	22
Şekil 4.2. Tetikte Yaşama ve Sosyodemografik Değişkenlerin KSE Toplam Puanı Üzerindeki Etkisi.....	23
Şekil 4.3. Yatırım Süresi ve Sosyodemografik Değişkenlerin ASÖ Toplam Puanı Üzerindeki Etkisi.....	25
Şekil 4.4. Kümeleme Analizi Silhoutte Ölçüsü.....	25

EKLER LİSTESİ

- EK 1:** Bilgilendirilmiş Onam Formu
- EK 2:** Demografik Bilgi Formu
- EK 3:** Yatırım Formu
- EK 4:** Risk Tutumu
- EK 5:** Sorunlu Kripto Para/ Borsa Ticareti Ölçeği
- EK 6:** Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ)
- EK 7:** Kısa Semptom Envanteri (KSE)
- EK 8:** Etik Kurul Onay Formu
- EK 9:** Depresyon Karar Ağacı
- EK 10:** Anksiyete Karar Ağacı
- EK 11:** Somatizasyon Karar Ağacı
- EK 12:** Olumsuz Benlik Karar Ağacı
- EK 13:** Hostilite Karar Ağacı
- EK 14:** Yetersiz Özyeterlilik Algısı Karar Ağacı
- EK 15:** Stres/ Rahatsızlık Algısı Karar Ağacı
- EK 16:** Yoksunluk ve Tolerans Karar Ağacı
- EK 17:** Para Bulma Arayışı ve İnkâr Karar Ağacı

ÖNSÖZ

Tez süresi boyunca beni cesaretlendirip, desteğini her zaman hissettiğim sevgili hocam Prof. Dr. Sema Barlas'a çok teşekkür ederim.

Bu yolculuğumda beni hiç yalnız bırakmayan, endişelerimi dinleyip içimi ferahlatan sevgili kardeşim Buğra Kağan Çerçi'ye teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca bana destek olan babama ve her zaman beni yüreklendiren, sevinçlerimi ve üzüntülerimi paylaşan anneme teşekkür ederim.

Sevgili kedim Lucy, hayatıma girdiğinden beri sevimliliğin, oyunculuğun ve turunculuğunla patilerinin arasında huzuru sunduğun için teşekkür ederim.

Bu süreçte hep yanımda olan ve beni yalnız bırakmayan arkadaşlarıma en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Sizler olmadan bu yolculuk bu kadar anlamlı ve başarılı olmazdı.

1. GİRİŞ

Günümüzde bilgi teknolojileri gelişmiş, çeşitlenmiş ve öncelik kazanmıştır. Bilgi teknolojilerindeki bu hızlı değişim ve gelişim, bireylerin yaşamlarında bazı köklü değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Hızla gelişen teknoloji ile iletişim, iş, eğlence, eğitim başta olmak üzere hemen hemen tüm alanlarda her türlü ilgiye cevap verebilecek kapsamı ile internet ülkemizde ve dünyada giderek daha popüler hale gelmiştir (Öztabak, 2018). Teknolojideki gelişmeler ekonomik faaliyetlerin yanı sıra hayatın birçok alanını da etkilemiş, internet kullanımının artması borsayı ve yatırımları herkes için erişilebilir hale getirmiştir (Dayanan, 2021). Alım satım, herhangi bir uluslararası borsada gerçek zamanlı olarak anonim yatırımların yapılmasına izin veren yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanılabilirliğinin bir sonucu olarak yaygınlaşmış ve popüler hale gelmiştir. Eskiden bu sistem sadece profesyonel yatırımcılar için kullanılabilir durumda iken, günümüzde dileyen herkes basit bir internet bağlantısı ile hesap açıp borsaya yatırım yapabilmektedir (Mathieu ve ark., 2021). Bu davranış bazı insanlar için kontrol edilebilir olsa da çoğunluk için aşırı hale gelebilmekte ve psikolojik etkiler başta olmak üzere birçok zararlı çıktıyı doğurabilmektedir (Markovic ve ark., 2012; Grall-Bronnec ve ark., 2017). Sosyal olarak kabul edilebilir olmasına rağmen, bu faaliyet, özellikle yüksek riskli ürünlerin ticaretinde finansal kayıp ve bu kaybın getirdiği yıkımlar gibi tehlikeler taşımaktadır (Oliveira ve Silva, 2001; Arthur ve ark., 2016; Grall-Bronnec ve ark., 2017; Mathieu ve ark., 2021).

Yatırım yapmak kendi başına ticari bir davranış biçimi olarak görünse de bu davranış bazı insanlar için kumar oynamaya dönüşebilmektedir (Grall-Bronnec ve ark., 2017). Yatırım uzun vadeli bir süreçtir, oysa kumar bir defaya mahsus bir olay veya bir dizi olaydır (Murcko, 2007). Ticaret, saniyeler ile haftalar arasında değişen bir zaman dilimini ifade eder ve teknik analize dayanır. Yatırım, kısa ila orta vadeli (aylar, yıllar) anlamına gelir ve hem temel hem de teknik analize dayanır. Aynı şirket hisselerini tek bir günde alıp satan bireysel yatırımcılar, günlük yatırımcı olarak bilinir ve bu davranış türü ticari kayıplara yol açma olasılığının yüksekliği ile karakterizedir (Grall-Bronnec ve ark., 2017). Literatüre göre özellikle günlük ya da kısa vadeli yatırımcıların davranışları ile kumar bağımlılığı arasında bağlantı vardır (Mathieu ve ark., 2021).

Literatüre göre, değişken ve risk içeren finansal araçlara yapılan yatırımlar ile anormal davranışlar arasında ilişki vardır (Arthur ve ark., 2016; Sonkurt ve Altınöz, 2020). Kripto piyasaasının doğasında bulunan yüksek volatilité nedeniyle tüm kripto paraları teorik açıdan yüksek riskli hisse senetleri ile ilişkilidir (Mills ve Nower, 2019). Dünya çapında daha yaygın kabul gören bir yatırım aracına dönüşen kripto para birimleri, hisse senedi piyasasındaki ürünlere oranla daha değişkendir ve daha yüksek risk içerir (Sonkurt ve Altınöz, 2020; Delfabbro ve ark., 2021).

Dünya çapında kripto para yatırımcılarının sayısı 2016 yılında 5 milyon civarındayken, bu sayı 2021 yılı sonu itibarıyla 220 milyona ulaşmıştır (Auer ve ark., 2023). Dünya genelinde olduğu gibi Türk yatırımcılarının kripto para piyasasına ilgisi de yüksektir. 2019'da yapılan bir ankete göre, Türklerin %20'si Bitcoin yatırımı yapmaktadır ve bu oran Türkiye'yi ankete katılan tüm ülkeler arasında kişi başına en yüksek kripto para yatırımı yapan ülke haline getirmiştir (Sonkurt ve Altınöz, 2020). Türkiye, 2020 yılında nüfusun %16'sına ulaşan kripto para benimseme oranı ile dünya çapında 4. sırada yer almaktadır. Diğer bir istatistik ise Türkiye'nin 2018 yılında dünya

çapında en fazla kripto paraya sahip ülke olduğudur. 2013 yılından bu yana politika gündemine oturan kripto para birimleri ile ilgili olarak Türkiye’de yaygın olarak kullanılmasına ve beraberinde getirdiği sorunlara rağmen henüz yasa düzeyinde tek bir yasal düzenleme yapılmamıştır (Hatipoğlu, 2021). Bu konuda yasal bir boşluk bulunmaktadır. Bu da kripto yatırımcılarının yasal olarak korunmadığını göstermektedir (Dayanan, 2021). Özetle kripto para birimleri Türk hukuk sisteminde hem var hem de yok hükmündedir. Öte yandan bu belirsizlikler ve boşluklar nedeniyle kripto para kullanıcılarının maruz kaldığı dolandırıcılık, spekülasyon, hırsızlık gibi çoklu riskler bulunmaktadır (Hatipoğlu, 2021). Kripto piyasası ticareti ile aşırı ticaret davranışı arasındaki güçlü bağlantı, bu alanda zarar önleme politikalarına duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır (Oksanen ve ark., 2022).

Hisse senedi ve kripto yatırımları ile ilgili diğer bir risk unsuru da kumar bağımlılığıdır. Griffiths’e (2000) göre, kripto yatırımlarına ilişkin bağımlılık yeni bir bağımlılık türü değil, internet günlük ticareti ya da borsa yatırım bağımlılığının bir alt kümesidir. Bununla birlikte, bağımlılığın düzenli ödül ve pekiştirmelere dayandığı dikkate alındığında, kripto yatırımlarının bağımlılık yapmamasının teorik bir nedeni olmadığını ortaya koymuştur. Kripto bağımlılığı gösteren insanlara dair sadece anekdot niteliğinde kanıtlar vardır ve eğer öyleyse, bunun bir tür kumar bağımlılığı olduğu iddia edilebilir (Griffiths, 2018).

Toplamda üç yüz kişinin değerlendirildiği bir araştırmada, Sonkurt ve Altınöz (2020), patolojik yatırımcıların tüm yatırımcıların %48,7’sini oluşturduğunu ve bu grupta dürtüselliklerin daha yüksek olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde Mills ve Nower (2019) kripto yatırımlarının kumar oynama probleminin ciddiyeti ile güçlü bir şekilde bağlantılı olduğunu bulmuştur. Oksanen ve ark. (2022) ise araştırmalarında, gerçek zamanlı hisse senedi alım satım platformu kullanımı ve kripto piyasası ticaretinin, aşırı kumar, oyun ve internet kullanımıyla ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmaya göre kripto yatırımcıları daha yüksek psikolojik sıkıntı, algılanan stres ve yalnızlığa sahiptir, bu da kripto yatırımcılarının daha fazla psikolojik sağlık sorunu yaşadıklarını göstermektedir.

Dhillon ve ark. (2021) tarafından Covid-19 pandemi sürecinde yapılan bir araştırmada kripto piyasasındaki volatilitenin yarattığı riskler nedeni ile yatırımcıların yüksek stres ve tükenmişlik düzeyine sahip olduğu ortaya koyulmuştur. Naseem ve ark. (2021) tarafından yine Covid-19 pandemi sürecinde hisse senedi yatırımcıları ile yapılan bir diğer araştırmada da yatırımın risk miktarına bağlı olarak yatırımcılarda stres, anksiyete ve panik atak geliştiği ortaya koyulmuştur. Yapılan diğer araştırmalarda da kripto yatırımcılarının piyasanın doğası gereği yüksek stres altında olduğu (Johnson ve ark., 2022; Osakwe ve ark., 2022; Johnson ve ark., 2023), hisse senedi yatırımcılarında ise yatırım vadesi ve riske bağlı olarak yatırımcılarda yoğun stres gelişebildiği belirtilmiştir (Engelberg ve Parsons, 2016; Griffith ve ark., 2020; Kamolsareeratana ve Kouwenberg, 2023). Elde edilen bu sonuçlar hem hisse senedi hem de kripto yatırımcılarının risk davranışlarına bağlı olarak algıladıkları streslerinin şekillendiğini göstermektedir.

Diğer taraftan McInerney ve ark. (2013) tarafından yapılan araştırmada 2008 küresel krizine bağlı olarak hisse senedindeki kayıpların yatırımcılarda depresyon nedeniyle hastaneye başvuru ve antidepresan kullanımını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Mills ve Nower (2019) araştırmasında ise kripto yatırımcılarında risk ve kayıplara bağlı

olarak depresyon geliştiği bulunmuştur. Qin ve ark. (2019) araştırmasında hisse senedi yatırımcılarının maddi kayıplarının anksiyeteyi tetiklediği, Kim (2021) araştırmasında da kripto yatırımcılarının yüksek anksiyeteye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte yatırımcıların düşük benlik saygısı ya da olumsuz benliklerinin hisse senedi kayıpları ile ilişkili olduğu (Liu ve Fun, 2022) ve kripto yatırımcılarının büyük kayıplar karşısında olumsuz benlik geliştirdiği (Sharma ve ark., 2022) literatürdeki araştırmalarda ortaya koyulmuştur. Ren ve ark. (2020) Covid-19 pandemi sürecinde hisse senedi piyasalarındaki dalgalanmalara bağlı olarak yatırımcıların somatizasyon düzeyinin arttığını, Casu ve ark. (2023) ise kripto yatırımcıların kumar bağımlıları gibi somatizasyon geliştirdiğini savunmuştur. Goodell (2022) ise hisse senedi yatırımlarındaki riske bağlı kayıplar ile hostilitenin ilişkili olduğunu, Johnson (2023) de kripto yatırımcılarının yatırım tercihleri ile hostilitenin ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Literatürdeki araştırma çıktıları genel olarak değerlendirildiğinde hem hisse senedi yatırımcılarının hem de kripto yatırımcılarının riske bağlı olarak stres, depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite düzeylerinin farklılaştığı görülmektedir. Genel olarak psikolojik iyi oluşun yatırım riski ile ilişkisini değerlendiren araştırmalarda da yatırımcıların iyi oluşlarının piyasada yaşanan kayıplarla doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koyan araştırmalar da bulunmuştur (Singh, 2018; Kushwah ve Mathur, 2019; Gärling ve Jansson, 2021; Singh ve ark., 2023).

Bu noktadan hareketle hazırlanan araştırmanın amacı uzun ve kısa vadeli yatırımcılar için risk tutumu, algılanan stres ve psikolojik semptomları tespit etmek; kripto ve hisse senedi yatırımcıları arasında risk tutumu, algılanan stres ve psikolojik semptomları karşılaştırmaktır. Bununla birlikte risk tutumunun algılanan stres ve psikolojik semptomlar ile ilişkisinin ortaya koyulması araştırmanın alt amacıdır.

1.1. Araştırmanın Hipotezleri

H1: Tetikte yaşayan kişilerin psikolojik iyi-oluşlarının yaşamayanlara göre daha problemlili olması beklenmektedir.

H1a- Kripto para yatırımcıları borsa yatırımcılarından daha problemlili psikolojik iyi-oluş göstermektedir.

H1b- Kısa vadeli yatırımcılar uzun vadeli yatırımcılardan daha problemlili psikolojik iyi-oluş göstermektedir.

H2: Tetikte yaşamının psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi kişilerin risk tutumlarına göre değişir. Daha spesifik olarak, risk toleransı düşük kişilerde tetikte yaşamın psikolojik iyi-oluş üzerindeki negatif etkisinin daha belirgin olacağı öngörülmektedir.

Sonuç olarak, psikolojik iyi-oluş araştırmanın bağımlı değişkenidir. Aşağıda açıklanacağı gibi, psikolojik iyi-oluş, Kısa Semptom ve Algılanan Stres Envanterleri ve Sorunlu Kripto Para Ticareti Ölçeği toplam puanları olarak operasyonel hale getirilmiştir. Ayrıca, bu ölçme araçlarının alt-puanları da hesaplanıp ek bağımlı değişkenler olarak analiz edileceklerdir. Araştırmanın temel bağımsız değişkenleri ise tetikte yaşamak ve risk tutumudur. Tetikte yaşamak kripto veya borsa yatırımcısı olmak ve kısa veya uzun vade yatırımcı olmak şeklinde operasyonel hale getirilmiştir.

2. KAYNAK TARAMASI

2.1. Borsa ve Kripto Yatırımcı Psikolojisi, Bağımlılık ve Kumar

Borsa, alım satım faaliyetlerinin devletlerin kontrol mekanizmaları altında tutulduğu; devlet tahvilleri, hazine bonosu, hisse senedi ile birçok emtia türünün alım-satımının yapılabildiği piyasadır (Bosworth ve ark., 1975; El Wassal, 2013). Tarihsel süreç içerisinde ilk borsa işlemleri resmi bir statü kazanmamakla birlikte; mısır, buğday, kahve, şeker, pamuk, gümüş ve altın gibi ürünlerin yeni fiyatlamalar çerçevesinde el değiştirmesi ile ortaya çıkmıştır. Tarihte borsa kavramının ilk kullanımı ve bir pazar olarak ele alınışı 1409 yılında Brugge’te kurulan ticari mal borsasıdır. 1541 yılında kurulan Alman Ticari Mal Borsası ve 1611 yılında işlemlere başlayan Amsterdam Borsası ile borsa kavramı kurumsallaşmaya başlamıştır (Weber, 2022). Borsanın günümüzdeki gibi şirketlere ait hisselerin alım satımı kimliğine bürünmesi 1896 yılında Charles Dow tarafından The Wall Street Journal’da 12 şirketin hisselerine ilişkin bilgileri yayınlaması ile gerçekleşmiştir. Daha sonra kendisinin ismine ithafen ABD borsasında DowveJones endeksi kurulmuştur (Morris, 2014). Türkiye özelinde ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 1985 yılında kurulmuş, 2013 yılında ise Borsa İstanbul ismini almıştır (BIST, 2023).

Tarihsel süreç içerisinde artan teknolojik gelişmeler ile şirketlere ait hisse senetleri internette ve diğer teknolojik cihazlardan kolaylıkla alınıp satılabilir hale gelmiştir. 2009 yılına gelindiğinde ise Bitcoin’in ortaya çıkması ile borsa ve yatırım kavramlarına ilişkin bakış tümüyle değişmiş, kripto piyasası doğmuştur (Salman ve Razzaq, 2018).

Kripto para piyasası ilk olarak 2009 yılında, bilinmeyen bir yaratıcı olan Satoshi Nakamoto tarafından Bitcoin’in ilk kripto para birimi olarak tanıtılmasıyla ortaya çıkmıştır. Piyasa, merkezi olmayan bir sistemle dijitalleştirilmiş bir para birimi olarak çalışmakta; para birimleri, meşruiyeti ve benzersiz işlemleri onaylamak için kriptografi kullanılarak aktarılmaktadır (Gad ve ark., 2022). Ancak sistemin devlet otoritesi altında bulunmamasına bağlı olarak büyük fiyat dalgalanmaları sistem üzerindeki en büyük baskı unsuru olarak görülmektedir. Bu baskı unsuru fiyat istikrarsızlığını şekillendirmekte; teknolojinin yeniliği ile makro ve mikro ekonomik unsurlar istikrarsızlığı güçlendirmektedir (Youssef, 2022). Bununla birlikte, kripto piyasasındaki düzensiz fiyat dalgalanmaları için en belirleyici faktör, davranışsal finans teorisi, daha spesifik olarak yatırımcıların sürü davranışı ile açıklanmaktadır (Fonseca ve ark., 2019). Bu durum da hisse senedi piyasasında olduğu gibi kripto piyasasında da yatırımcı davranışlarının önemini ortaya koymaktadır.

Yatırımcı psikolojisine bağlı olarak şekillenen yatırım davranışındaki en önemli kriter kısa, orta ve uzun olmak üzere 3 grupta toplanan yatırım süresidir. Borsa ve kripto piyasası için kısa vadeli yatırımlar genel olarak anlık, saatlik ya da günlük yatırımlar olarak tanımlanırken; orta vadeli yatırımlar hafta ya da aylar ile, uzun vadeli yatırımlar ise ay ya da yıllar ile ifade edilmektedir (Cihangir ve Kandil, 2009; Kılıç ve Çütücü, 2018). Yatırımcının tercih ettiği vade tipinde yatırım yaptığı piyasanın dinamikleri en önemli unsurdur; ancak yüksek kazanma arzusu ve risk karakteri yatırım vadesini de şekillendirmektedir (Mosmer ve Başarır, 2023).

Borsa'da farklı endeksler altında tanımlanmış farklı hisse senetlerinin bulunması ve günlük fiyat değişiminin sınırlandırılmış olmasına rağmen bazı hisse senetlerinde yüksek fiyat değişimleri görülebilmektedir. Diğer taraftan kripto piyasasında ise günlük çok büyük yükselmeler ve düşüşler yaşanabilmektedir (Demirel ve Yelkikalan, 2021; Yağcılar, 2022). Her iki piyasa için de yatırımcıları cezbeden yüksek fiyat değişimleri yüksek kazanç beklentisi ile harmanlanarak bir bağımlılık türü olarak ortaya çıkabilmektedir. Literatürdeki araştırmalarda özellikle kısa vadeli yatırımcılar online kumar bağımlılığı başlığında değerlendirilmektedir (Delfabbro ve ark., 2021; Johnson ve ark., 2022; Lee ve ark., 2023).

Kumar, belirsiz sonuçlara sahip bir etkinlikte para veya değerli bir şeye bahis yapma niyetiyle gerçekleştirilen bir faaliyettir (Delfabbro ve ark., 2020). Son araştırmalar, hisse senedi ve kripto para alım satımının kumar oynama bozukluğunun bir parçası olduğunu ortaya koymaktadır (Grall-Bronnec ve ark., 2017; Mosenhauer ve ark., 2021). Her ne kadar hisse senedi alım satımı kâr amaçlı bir yatırım olarak kabul edilse de, bazı çalışmalar özellikle günlük alım satım ve riskli yatırım seçenekleri (marj, opsiyonlar) üzerine odaklananlar bu faaliyetleri kumar bozukluğuna benzer şekilde tanımlamıştır (Grall-Bronnec ve ark., 2017). Bu tür yatırım faaliyetleri, uzun vadeli planları ve programları dikkate almak yerine sınırlı bilgiye dayanarak yüksek riskli hisse senetlerine odaklanarak kısa vadeli kar elde etme olasılığını kapsamaktadır (Kumar, 2009; Gao ve Lin, 2015). Bu nedenle, kripto para ticareti de yüksek riskli yatırımları tercih eden ve risk toleransı yüksek olan kişiler tarafından sıklıkla tercih edilmektedir (Mills ve Nower, 2019). Ayrıca, kısa vadeli yatırımcıların uzun vadeli yatırımcılara göre belirli kumar faaliyetlerine daha yatkın olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Arthur ve Delfabbro, 2017). Bu nedenle, genç bireylerin, teknolojiye ilgili ve öğrenmeye açık olmaları nedeniyle kripto para birimlerine ilgi göstermeleri anlaşılabilir bir durumdur (Steinmetz ve ark., 2021).

Son çalışmalar, kripto para ticareti ve kumar endüstrisi arasında benzerlikler bulunduğunu öne sürmektedir (Delfabbro ve ark., 2021). Bu çalışmalar, kripto para ticaretinin kumar bozukluğu ile ilişkili olabileceğini ve blockchain teknolojisinin kumar endüstrisiyle iç içe olduğunu göstermektedir (Meng ve Fu, 2020; Scholten ve ark., 2020). Özellikle spekülatif hisse senedi veya kripto ürünlerinde, kararlarının yetersiz strateji veya beceriye dayanması durumunda sonuçların kontrol edilemez olduğu kabul edilebilir (Delfabbro ve ark., 2021). Benzer şekilde, kripto para alım satımında kullanılan stratejilerden bazılarının kumar oynama bozukluğunda da gözlemlendiği bildirilmiştir (Senarathne, 2021).

Öte yandan, hisse senetleri ve kripto para birimlerinin oynaklığını izlemek, yatırımcıların güçlü ve şaşırtıcı bir etkiye sahip olabilecek şekilde yoğun bir şekilde fiyat hareketlerine odaklanmalarına neden olabilir. Bu alanda faaliyet gösteren yatırımcıların bazılarının, piyasayı sürekli olarak izlemek için büyük miktarda zaman ve kaynak harcadıkları ve uykularından fedakârlık ettikleri gözlemlenmiştir (Mills ve Nower, 2019). Bu tür aktiviteleri tercih eden kişilerde yenilik arayışı, kaçırma korkusu ve dürtüsellik gibi ortak özellikler bulunmaktadır (Kim ve ark., 2020). Kripto para birimlerine yatırım yapan bireylerin, daha fazla özgüvene (daha az uyumluluk, daha fazla dışa dönüklük) ve daha az öz denetime sahip oldukları bildirilmiştir (Sudzina ve ark., 2021).

Bağımlılık modelinin bir diğer etkin bileşeni “önem”dir (Griffiths, 2005). Bireyin düşüncelerinin genellikle kumarla meşgul olduğu ve diğer önemli sorumlulukları göz ardı ettiği durumlarda, belirginlik hisse senedi ve kripto para ticaretinde önemli bir rol oynayabilir. Hisse senedi ve kripto para piyasalarındaki gelişmeler ve oynaklık, çevrimiçi araçların sürekli olarak takip edilmesine neden olmaktadır (Dixon ve ark., 2018). Alım satım için daha fazla zaman harcama ya da yeni finansal enstrümanlar arama ihtiyacı, bağımlılığın nüksetme boyutunu gösterebilir. Ticareti kontrol etme, sınırlama veya durdurma girişimlerinin tekrar tekrar başarısız olması, bağımlılığın nüksettiğini gösterir. Önceki hobiler ve etkinliklere olan ilgi kaybı, hayattaki diğer alanlardan zevk alamama, kayıp ve stresle başa çıkmak için daha fazla ticaret yapma isteği, bağımlılıkta ruh hali değişikliklerinin göstergesi olabilir (Guglielmo ve ark., 2016).

2.2. Risk ve Sürekli Tetikte Yaşama

Psikolojide risk, madde kullanımı veya bireylere ciddi fiziksel ve zihinsel zarar verebilen suç faaliyetleri dahil olmak üzere ödüllendirici ancak bazı kayıp potansiyeli içeren davranışlara veya faaliyetlere katılma eğilimi olarak tanımlanır (Meta ve ark., 2018). Bireylerin risk algı ve değerlendirmesinde, bilişsel ve duygusal olmak üzere iki farklı psikolojik sistemin etkisi vardır. Örneğin bir hisse senedi alımında yapılan analiz ve değerlendirmede bireyin bilişsel risk algısı devrede iken; ilgili işletme ile kurulan bağ ya da daha önce işletme hisselerinden elde edilen karlar duygusal risk algısını öne çıkarır. Bir diğer psikolojik süreç ise, bireylerin yatırım davranışlarına ilişkin risk değerlendirmelerinde önemli rol oynayan olasılık ihmalidir (Sunstein, 2002). Özellikle hisse senedi ya da kripto piyasasında yeni yatırım yapmaya başlayan kişiler kazanma arzusu ve çevredeki insanların kazanma geçmişlerini dikkate alarak kaybetme olasılığını göz ardı eder, riskli yatırım davranışları sergiler. Ancak yatırımlarda yaşanacak kayıplardan sonra bireyin gelecekteki yatırımlarına ilişkin risk algısı değişecektir (Rubin ve ark., 2005). Hisse senedi ve kripto ticaretindeki risk faktörleri genel olarak kontrol yanılması, meşguliyet ile sosyal öğrenme ve pekiştirme kuramları çerçevesinde açıklanabilir (Sing ve ark., 2023).

Kontrol uygulamak için nesnel yeteneğin öznel olarak aşırı tahmin edilmesi olarak tanımlanan kontrol yanılmasının (Langer, 1975) kumar oynamanın yaygın bir özelliği olduğu bilinmektedir (Wood ve Clapham, 2005). İnsanlar stratejilerin, becerilerin veya belirli ritüellerin kazanma olasılığını artırabileceğine inanırlar. Bu tür inançların hem şans oyunlarında hem de daha beceri gerektiren oyunlarda mevcut olduğu bilinmektedir ve kumar sorunu yaşayan kişilerde daha güçlü görünmektedir (Lambos ve Delfabbro, 2007). Hisse senedi ve kripto piyasasında yükseliş trendinin varlığı çerçevesinde yeni yatırım kararları alınabilir ve bu kararlar yeni karlar ile sonuçlanabilir (Blanco ve ark., 2011). Buna bağlı olarak yatırımcı yenilmezlik duygusu ya da kaybedemeyeceği algısı kazanabilir ve bu daha fazla risk almaya katkıda bulunur. Sonuç olarak yatırımcı tek bir spekülatif hisse senedine ya da kripto paraya büyük miktarlarda yatırım yapmak, piyasadaki doğru zamanda çıkmak için stratejiler planlamamak veya portföyünü daha dengeli bir yapıdan daha riskli hisse senetleri ya da kripto paralar satın almaya doğru taşımak gibi hatalar yapar ve kaybeder. Kontrol yanılması ile açıklanan bu süreçte önyargılı veya kendi kendine hizmet eden atıflar (dış faktörlerden ziyade kişisel eylemden kaynaklanan sonuçlar); sonradan görme yanlılığı (sonuç baştan beri varsayılmış olarak görülür); ve sıcak el yanlılığı (öngörülebilen ivme kaymaları veya kazanma dönemleri algıları) etkilidir (Toneatto ve Ladouceur, 2003; Lambos ve Delfabbro, 2007).

Meşguliyet çoğu temel kavramsal bağımlılık modelinin bilinen bir özelliğidir (Griffiths, 2005). Belirli bir faaliyete aşırı derecede katılanlar, genellikle faaliyetten kopmayı zor bulurlar. Sürekli olarak faaliyet (meşguliyet) hakkında düşünebilir ve diğer önemli sorumlulukların önünde faaliyete öncelik verebilirler. Hisse senedi ve kripto ticareti, oldukça ilgi çekici olma potansiyeline sahip bir meşguliyettir. Bu meşguliyet piyasa hakkında fiyat hareketlerinin, haberlerin ve diğer çevrimiçi medyanın düzenli olarak incelenmesini, düzenli alım satım kararları alma ve farklı hisse senetleri ya da kripto paralar hakkında araştırma yapma ihtiyacını içerir (Dixon ve ark., 2018). Ancak hem hisse senedi hem kripto piyasalarının 24 saat faaliyet göstermesine bağlı olarak bireyde tüm günü meşgul bir şekilde geçirmeye neden olur. Bu durum ilk çıktığı olarak bireyin harcadığı zamanın karşılığını almak için hırslanması ve riskli yatırımlara yönelmesine neden olur. İkinci olarak ise yapılan ticaretin önemli miktarda zamanı emmesine neden olur ve potansiyel olarak uyku gibi ihtiyaçlarda yaşanan eksikler çerçevesinde hem yatırım riski hem de sağlık riskleri ortaya çıkar.

Sosyal öğrenme ve pekiştirme kuramı Bandura (1977) tarafından ortaya atılmıştır. Bandura (1977), bireyin her şeyi doğrudan öğrenmesine gerek olmadığını, başkalarının deneyimlerini gözleyerek de birçok şeyi öğrenebileceğini savunmuştur. Sosyal öğrenme kuramına göre öğrenmenin, tepki sonuçları yoluyla ve model alma yoluyla gerçekleştiği görülmektedir (Bandura, 1991). Özellikle sosyal medya araçlarının yaygınlaşmasına bağlı olarak hisse senedi ve kripto yatırımcılarının ilgili kaynaklardan beslenerek yatırım yaptıkları düşünülebilir. Bu noktada bilgi alınan kaynakların yetersizliği ile kaynaklar tarafından aktarılan spekülasyon bilgileri kayıp risklerini ortaya çıkaracaktır. Bu noktada birey sosyal çevreden aldığı ipuçları ile yatırım yapmayı öğrenecek ve pekiştirecek, risk içeren yatırımlara yönelecektir.

Yatırımcıların aldıkları riske paralel olarak sürekli portföylerinde yer alan hisse senetleri ya da kripto paraları kontrol etmesi ve kayıp yaşama korkusu ile her an yüz yüze gelmesi çerçevesinde sürekli tetikte olma hali uyanacaktır. Bu bağlamda gelişmeleri kaçırma korkusu (Fear of missing out-FOMO) sürekli tetikte yaşamının ilk basamağı olarak değerlendirilebilir (Przybylski ve ark., 2013). FOMO denilince akla ilk gelen sosyal medya bağımlılığıdır (Casale ve ark., 2018). FOMO, bireyin diğer insanların hayatlarının daha tatmin edici olduğu ya da kendi hayatında önemli fırsatları kaçırdığını düşünmesi ve buna duygusal tepkiler vermesi ile ortaya çıkar. FOMO'nun çevrimiçi araçlardaki güçlü varlığı dikkate alındığında, hisse senedi ve kripto piyasasında da var olması beklenmektedir (Delfabbro ve ark., 2021). Bu durum piyasa yatırımcılarının çoğunun sosyal medya çağı ile yatırıma başlaması ve piyasaların spekülasyon bileşenlerini sosyal medya kültüründen almasıyla alakalı olup, sosyal öğrenme ve pekiştirme kuramı ile de doğrudan ilişkilidir (Delfabbro ve ark., 2021). FOMO çerçevesinde yatırımcılar sosyal medyadaki yatırımlarına ilişkin gelişmeleri kaçırma korkusu ile yaşamakta ve sürekli tetikte olan bir hayat tarzı benimsemektedir.

Diğer taraftan yatırımcıların sürekli tetikte olmasına neden olan unsurlardan bir diğeri korku, belirsizlik ve şüphedir (FUD). FUD insanlarda korku, belirsizlik ve şüphe uyandırma amacıyla dezenformasyonun yayılmasıdır (Pfaffenberger, 2000). FUD, manipülasyon ve dezenformasyona dayalıdır ve siyaset başta olmak üzere birçok alanda yaygın kullanılmaktadır (Cohen ve Bar'el, 2017). FUD, hisse senedi ve kripto piyasalar hakkında olumsuz haberlerle karşılaşan bireylerde de görülebilmektedir (Civitaresse ve Mendes, 2018). Hisse senedi ve kripto piyasaları hakkında olumsuz bilgiler

paylaşıldığında, olumsuz haberlerin insanlar üzerinde olumlu haberlere göre daha fazla etki yarattığını ve daha hızlı yayılmasına (Ito ve ark., 1998) bağlı olarak bireyde kaybetme korkusu uyanması ve sürekli tetikte yaşamanın ortaya çıkması beklenmektedir.

2.3. Psikolojik İyi Oluş

İyi oluş kavramı insanlık tarihi boyunca her zaman önemli bir kavram olmuş ve psikolojik araştırmalar için merak konusu olmuştur. Psikolojik iyi oluşu ele almadan önce, iyi oluş kavramını anlamak ve psikolojik iyi oluş ile öznel iyi oluşu birbirinden ayırmak önemlidir.

İyi oluşun farklı alanlarda çok farklı şekillerde kavramsallaştırıldığı bilinmektedir (McLellan ve ark., 2012). Bununla birlikte, psikoloji alanındaki birçok araştırmacı, iyi oluşun, insanların yaşamlarındaki psikolojik işlevsellik ve deneyime işaret ettiği konusunda hemfikirdir (Ryan ve Deci, 2001). Psikolojik araştırmalar incelendiğinde yapılan araştırmaların çoğunun kişinin sağlıklı yönünden çok sağlıksız/işlevsiz duygu ve düşüncelerine, patolojik yönüne odaklandığı görülmektedir. Bireyin olumlu yönlere odaklandığında da gelişeceği düşüncesi iyi oluş kavramına yönelik araştırmaların artmasına katkı sağlamıştır (Seligman ve ark., 2005). İyi oluşun genel kabul görmüş tek bir tanımını yapmak çok zor olsa da, literatürde iyi oluşa ilişkin öne çıkan iki yaklaşım vardır; bunlar öznel iyi oluşu (Diener, 1984; Diener ve Chan, 2011) ve psikolojik iyi oluşu (Ryff, 1989; van Dierendonck ve Lam, 2022). Öznel iyi oluş, mutluluğa odaklanan ve iyi oluşu haz ve acıdan kaçınma olarak tanımlayan hedonik yaklaşıma, psikolojik iyi oluş ise anlama ve kendini gerçekleştirilmeye odaklanan ve iyiliği tanımlayan eudaimonic yaklaşıma dayanmaktadır (Ryan ve Deci, 2001).

Öznel iyi oluş, bireylerin yaşamları hakkında bilişsel ve duyuşsal olmak üzere iki boyutta yaptıkları öznel değerlendirmelerdir (Diener, 1984; Diener ve Chan, 2011). Öznel iyi oluş, kişinin kendi yaşamı hakkındaki yargılarını kapsamaktadır, bilişsel ve duygusal boyut olmak üzere iki alt başlığa ayrılmaktadır. Bilişsel boyut, yaşam doyumu gibi yaşamın bilişsel değerlendirmesini içerir; duygusal boyut ise, iyi, olumlu ya da hoş duyguların varlığına ve olumsuz ya da hoş olmayan duyguların yokluğuna işaret eder (Diener ve ark., 2010). Öznel iyi oluş kişinin mutluluğu ya da yaşam doyumu hakkında önemli bilgiler sağlasa da ruh sağlığını tanımlamada tek başına yeterli değildir (Diener ve ark., 1997). Ayrıca Diener ve ark. (2003) öznel iyi oluşun iyi bir yaşam için gerekli olduğunu ancak tek başına yeterli olmadığını savunmuştur.

Bunun üzerine psikolojik iyi oluşun tek bir kavramla açıklanamayacağını öne süren Ryff (1989), psikolojik iyi oluşu kavramsallaştırırken çok boyutlu bir yapı olarak ele almıştır. Ryff (1989), psikolojik iyi oluş modelini oluştururken birçok kişilik ve gelişim teorisyeninin pozitif psikolojik sağlık kavramlarından ilham almıştır. Modelde Maslow'un (1968) kendini gerçekleştirme, Allport (1961)'un olgunlaşma, Roger (1961)'in tam işlevli insan ve Jung'un (1933) bireyleşme kavramlarından etkilenmeler görülmektedir. Erikson'un (1968) psikososyal evrelerinden ve Jahoda'nın (1958) ideal ruh sağlığı ölçütlerinden de etkilendiği görülmektedir.

Ryff'in tanımına göre, bir kişinin psikolojik olarak iyi olduğunu söyleyebilmesi için kendini olduğu gibi kabullenebilmesi, çevresindeki diğer insanlar ile olumlu ilişkiler kurabilmesi, içinde bulunduğu sosyal çevreye hâkim olması, kendini bağımsız

görebilmesi, hayatta bir takım amaç ve anlamların olması gerekir (Ryff, 1989). Psikolojik iyi oluş, mutluluktan daha fazlasıdır (Shah ve Marks, 2004), bireysellik, anlamlı ve amaçlı bir yaşam sürme gibi olumlu kişilik özelliklerini ifade eden kavramlardan oluşur. Marks ve Shah'a (2004) göre psikolojik iyi oluş, yalnızca tatmin olmuş ve mutlu hissetmek değil, aynı zamanda bir kişi olarak gelişmek, tatmin olmak ve topluma katkıda bulunmaktır.

Psikolojik iyi oluş, var olan potansiyeli en üst düzeye çıkararak kendini gerçekleştirme ve optimal işlevselliğe ulaşmayı temsil eder (Ryff ve Singer, 2008). Başka bir ifadeyle psikolojik iyi oluş, kişinin kendisini olumlu algılaması, kendini gerçekçi bir şekilde tanıyarak güçlü ve sınırlı yönlerinin farkına varması ve bu sayede kendinden memnun olması, özerk ve bağımsız hareket edebilmesi ve yaşamını anlamlı bulabilmesidir (Madva ve ark., 2023). Psikolojik iyi oluş, kişinin hedef belirleme, potansiyellerini ortaya çıkarma, diğer bireylerle iyi ilişkiler kurma ve kendi yaşamıyla ilgili sorumluluklarını yerine getirme becerisini içermektedir (Ryff ve Keyes, 1995). Psikolojik iyi oluş düzeyi yüksek olan bireyler, kendilerini iyi hissetmekle birlikte işlevsel ve anlamlı bir yaşama sahip olmaya ve iyi şeyler yapmaya çalışırlar (Forgeard ve ark., 2011).

Psikolojik iyi oluşu tanımlarken olumsuz duyguları olduğu gibi kabul etmenin gerekliliği, olumsuzlukları bile işlevsel hale getirmenin önemi vurgulanmaktadır. Bu nedenle daha geniş bir bakış açısıyla psikolojik iyi oluş, bireyin yaşamını anlamlı ve iyi bir şekilde sürdürmesi olarak tanımlanmaktadır (Huppert, 2009). Psikolojik iyi oluş, bireyin kendisini her zaman mutlu hissetmesinden farklıdır. Daha açık bir ifadeyle psikolojik iyi oluş, insanların kendilerini iyi hissetmelerini sağlamanın yanı sıra üretken olmayı ve anlamlı bir yaşam sürmeyi de içermektedir (Forgeard ve ark., 2011).

Psikolojik iyi oluş modeli, olumlu işleyişin altı farklı yönünü içermektedir: Kendini kabul etme, başkalarıyla olumlu ilişkiler, özerklik, çevresel ustalık, yaşam amacı, kişisel gelişim (Ryff, 1989). Bunların her biri, bireylerin tatmin edici hayatlar yaşamaya çalışırken karşılaştıkları farklı zorluklara atıfta bulunur.

Kendini kabul etme: Kendini kabul, kişinin olumlu ve olumsuz tüm özellikleriyle kendisinin farkında olmasını, bir bütün olarak kendinden memnun olmasını ve geçmiş yaşamlarını kabul etmesini içermektedir (Ryff ve Keyes, 1995). Güçlü yönleri ile birlikte zayıf yönlerini de kabul eden bireyler, kendilerine karşı daha olumlu bir tutum geliştirebilir; güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olarak kendilerini oldukları gibi kabul eder ve geçmiş yaşamlarına karşı daha olumlu bir bakış açısı geliştirir. Kendini kabulü düşük olan, diğer bir ifade ile kendini olduğu gibi kabul etmeyen, geçmiş yaşamlarıyla barışamayan, sürekli pişmanlık duyan, suçluluk arayan veya başkası olmaya çalışan, kendisi olamayan kişilerdir (Ryff ve Singer, 2008). Kendini kabul düzeyi yüksek olan kişiler, tüm özellikleri ve geçmiş deneyimleri hakkında daha olumlu görüş bildirmektedir (Ryff ve Keyes, 1995).

Başkalarıyla olumlu ilişkiler kurma: Başkalarıyla olumlu ilişkiler kavramı, başkalarıyla sıcaklık, güven ve yakınlık temelli ilişkiler inşa etmeyi; empati ve sevgi duygularının gelişimini içerir. Olumlu ilişkilerdeki artış tatmin edici ve güvene dayalı ilişkiler kurmayı, başkalarının iyiliğini önemsemeyi ve empati, şefkat ve samimiyete sahip olmayı gerektirmektedir. Öte yandan olumlu ilişkilerdeki düşüş, başkalarıyla çok az yakın ve güvenilir ilişkiyi içerir; bu bireyler başkalarıyla ilgilenmekte zorlanır,

kişilerarası ilişkilerde hayal kırıklığı yaşar ve kendini izole eder, diğer bireylerle önemli bağları sürdürmek için uzlaşmaya isteksizdir (Ryff, 1989; Grant ve ark., 2009).

Özerklik: Ryff (1989) özerklik boyutunu, kişinin kendi kararlarını vermesi, özgürlüğü, içsel kontrol odağı, bireyselleşme ve içsel davranış düzenlemesi gibi kavramları bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak açıklamıştır. İnsanlarda özerkliğin artması, kendi kararlarını verme ve bağımsız olma, toplumsal baskılara direnme ve kendi yönünü çizme, davranışlarını içeriden düzenleme ve kişisel standartlarla kendini değerlendirme yeteneği olarak değerlendirilmektedir. Azalan özerklik ise, başkalarının beklentileri ve değerlendirmeleri hakkında endişelenmek, önemli kararlar alırken başkalarının kararlarına güvenmek, sosyal baskılara göre düşünmek ve hareket etmek ve sürekli olarak sosyal onay aramak anlamına gelir (Ryff, 1989; Grant ve ark., 2009).

Çevresel ustalık: Bireylerin psikolojik durumlarına ve ihtiyaçlarına göre uygun bir çevre seçme veya yaratma yeteneği olarak tanımlanmaktadır. İnsanların kendi çevreleri ve dış olaylar üzerindeki kontrollerini, ortaya çıkan her fırsatı değerlendirmelerini ve buna göre hareket etmelerini içerir (Ryff, 1989). Artan çevresel kontrol, çevreyi düzenlemede ustalık ve yeterlilik duygusunu, karmaşık dış faaliyetler dizisini mümkün olduğunca kontrol altına alabilmeyi, ortaya çıkan fırsatları etkili bir şekilde kullanmayı, bireysel değer ve ihtiyaçlara uygun koşullar yaratmayı ya da seçmeyi kapsar. Çevresel kontrolün azalması ya da kaybedilmesi ise, günlük işleri idare etmekte güçlük çekme, şartları değiştiremeyeceğini veya iyileştiremeyeceğini hissetme, kendini çevreleyen fırsatların farkında olmama ve dışarıyı kontrol edememe hissini ifade eder (Ryff, 1989).

Yaşam amacı: Kişinin hayatını anlamlı kılacak düşünce ve hedeflere sahip olması olarak açıklanmaktadır (Ryff, 1995). Yaşam amacı alanındaki artış, yaşamda bir amaca ve yön duygusuna sahip olmayı, varlığın ve geçmiş yaşantıların anlamlı olduğunu hissetmeyi, yaşamak için belirli inançlar çerçevesinde şekillendirilen amaç ve hedeflere sahip olmayı içerir. Yaşam amacındaki azalma, yaşamda anlam eksikliği, birkaç amaç veya hedefe sahip olma, yön duygusu eksikliği, geçmiş bir yaşamda bir amaç veya anlam bulamama, bir bakış açısına veya inançlara sahip olmama anlamına gelir (İkiz ve ark., 2018).

Kişisel gelişim: Bireyin yeni deneyimlere açıklığı ve sürekli büyüme ve gelişme arzusu olarak tanımlanmaktadır (Ryff, 1989). Kişisel gelişimin temeli, potansiyelin farkındalığı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacıdır. Artan kişisel gelişim, sürekli gelişme hissi, kendini sürekli gelişen biri olarak görme, kendi potansiyelini gerçekleştirebilme, yeni deneyimlere açık olma, zaman içinde hem kendini hem davranışlarını geliştirme, daha fazla bilgi ve etkinlikle değişimi sağlayabilmeyi içerir. Azalmış kişisel gelişim ise kişisel durgunluk duygusu, zaman içinde gelişme veya genişleme duygusunun olmaması, sıkılma ve hayata kayıtsız kalma, yeni tutum ve davranışlar geliştirmedeki başarısızlığı ifade eder (Ryff ve Singer, 2006).

Psikolojik iyi oluş üzerine yapılan çalışmaların bulguları incelendiğinde, psikolojik iyi oluşu yüksek olan bireylerin daha iyi psikolojik ve fiziksel sağlığa ve daha yüksek yaşam kalitesine sahip oldukları görülmektedir (Keyes ve ark., 2002). Psikolojik semptomlar psikolojik iyi oluşu doğrudan etkilemektedir (Velema ve ark., 2018). Mevcut araştırma kapsamında psikolojik iyi oluşu olumsuz etkileyen semptomlar için Kısa

Semptom Envanteri (Şahin ve Durak, 1994) kullanılmış; buna bağlı olarak da ölçek faktörleri olan depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite açıklanmıştır.

2.3.1. Stres Teorileri

Stres, literatürde sıklıkla psikopatolojiler ve hastalıklarla ilişkilendirilen, günlük yaşamda sıklıkla karşılaşılan bir durumdur (Rose ve ark., 2023). İnsanların maruz kaldığı stresörlerin çeşitliliği ve algılarındaki farklılıklar, stresin genel bir tanımının olmamasının en önemli sebepleri olabilir. Ancak mevcut teoriler, stresi birey ve çevre arasındaki ortak etkileşimin bir ürünü olarak ele almaktadır (Cannon, 1932; Selye, 1956; Lazarus ve Folkman, 1984).

Walter Cannon'un stres tanımı (1932), stresin fizyolojik etkilerini açıklayan ilk ifadelerden biridir. Cannon (1932) stresi, zorlu bir durumun tehlikesiyle başa çıkmak için gerçekleştirilen bir birey tepkisi olarak tanımlar. Bu reaksiyon sempatik sinir sistemini ve endokrin sistemini tetikleyerek savaş-kaç tepkisi oluşturur. Bu sistemlerin aktivasyonu vücutta şu şekilde bir zincirleme reaksiyona neden olur; kan basıncının ve kan şekerinin artması, kalp atış hızı, solunum ve gastrointestinal aktivasyon (Quick ve Spielberger, 1994). Özetle Cannon'un (1932) yaklaşımına göre stres vücut sistemlerinde bir takım ani değişiklikleri tetikleyerek iç dengeyi bozar ve bu bozulma zamanla bir takım sağlık problemlerini de beraberinde getirebilir (Nicolaidis ve Chrousos, 2023).

Hans Selye, Genel Adaptasyon Sendromu (GAS) araştırmasından önce (1956), farelerin iç sistemlerinde strese tepki olarak benzer değişikliklerin meydana geldiğini gözlemlemiştir. Bu değişiklikler şu şekilde özetlenebilir; adrenal bezlerde büyüme, timus ve lenf bezlerinde küçülme, mide ve duodenumda ülser gelişiminin başlaması (Selye, 1956). GAS, bir organizmanın kendisini biyolojik strese karşı alarm aşaması, savunma mekanizması ve direnç aşaması olmak üzere üç aşamada savunduğunu öne sürer. Alarm aşamasında organizmada otonomik bir uyarılma meydana gelir ve vücut stres tepkisine karşı hazırlanır. Savunma mekanizması stres etkenine uyum sağlamaya çalışırken vücut sınırlarını zorlar ve bu aşama direnç aşaması olarak adlandırılır. Stres devam ederse, organizma sonunda tükenir ve son aşamaya gelinir (Rochette ve ark., 2023).

Cannon (1932) ve Selye'nin (1956) stres teorileri, stresin fizyolojik etkileri açısından benzerlikler göstermektedir. Cannon (1932), sürekli strese maruz kalmanın tıbbi sorunlara neden olabileceğini belirtirken, Russell (1998), maruz kalma aşamasının; kardiyovasküler ve bağışıklık sistemlerinin felci, kalp rahatsızlıkları, kanser ve bakteriyel enfeksiyonlar doğurabileceğini savunmaktadır (Rom ve Reznick, 2016).

Hem Cannon (1932) hem de Selye'nin (1956) stres çalışması, stresin fizyolojik sonuçlarının anlaşılması için önemli sonuçlara sahiptir, ancak stresin psikolojik etkilerini açıklamada yetersizdir. Lazarus ve Folkman (1984) ise stres tanımına algı ve yorumlama kavramlarını ekleyerek stresin insan psikolojisi açısından değerlendirilmesini sağlamıştır.

2.3.2. Algılanan Stres

Daha önce bahsedildiği gibi Lazarus ve Folkman'ın (1984) "Algılanan Stres Teorisi" stresin fizyolojik boyutlarından çok psikolojik ve bilişsel yönlerini vurgulamaktadır. Lazarus ve Folkman, stres tepkisinin ancak potansiyel bir stres kaynağı birey tarafından stres olarak yorumlandığında ortaya çıkacağını savunmaktadır (Lazarus ve Folkman, 1984). Başka bir ifadeyle, stres deneyimine neden olan şey, olayların kendisi değil, insanların belirli yaşam olaylarını nasıl algıladıklarıdır.

Lazarus ve Folkman'a (1984) göre stres, "... kişi tarafından kaynaklarını zorlayıcı veya aşan ve refahını tehlikeye atan kişi tarafından değerlendirilen, kişi ve çevre arasındaki belirli bir ilişki" olarak tanımlanabilir. Lazarus ve Folkman (1984), 'değerlendirme süreci'nin iki aşamadan oluştuğunu belirtmektedir; birincil ve ikincil değerlendirmeler. Birincil değerlendirmeler, basitçe potansiyel tehlikenin bir değerlendirme aşamasını önerir ve "başım belada mı" gibi düşünceleri içerir.

Lazarus ve Folkman (1984) üç tür birincil değerlendirme tanımlar; ilgisiz, iyi huylu-pozitif ve stresli. Stresli değerlendirmeler, bireyin refahı için tehdit olarak kabul edilir ve üç kavram içerir; zarar/kayıp, tehdit ve meydan okuma. Zarar/kayıp aşamasında, kişi genellikle ya bir yaralanma-hastalık ya da sevilen birinin kaybı yoluyla zaten zarar görmüştür. Zarar/kayıp değerlendirmesi genellikle; korku, umutsuzluk, endişe ve nihayetinde strese neden olur. Tehdit aşamasında, hasar henüz alınmamıştır ancak öngörüsü şimdiden olası olumsuz duyguların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Üçüncü tür birincil değerlendirme, meydan okuma olarak adlandırılır ve diğerlerinden farklı olarak, büyüme veya kazanç için bir potansiyel sunar (Dickhäuser ve ark., 2022).

İlk değerlendirmeden sonra birey mevcut tüm kaynakları gözden geçirir ve durumla nasıl başa çıkacağını değerlendirir. İkincil değerlendirmeler, bireyin kaynaklarının ve başa çıkma stratejilerinin olayın zarar/kayıp, tehdit ve meydan okuma kavramlarını karşılamaya yeterli olup olmadığını gösterir. Sonuç olarak stres yaşantısı, kişinin değerlendirme süreçlerine bağlıdır ve psikolojik stres, bireyin olumsuz olayla başa çıkmak için kaynaklarının yetersiz olduğuna inandığı zaman ortaya çıkar (Lazarus ve Folkman, 1984; Dymecka ve ark., 2023).

Cannon (1932) ve Selye'den (1956) farklı olarak Lazarus ve ark. (1984), olumsuz düşüncelerin (değerlendirmelerin) stres ve fizyolojik sonuçlar arasındaki ilişkide önemli bir rol oynadığını savunmuştur. Bu açıdan bakıldığında, Lazarus ve Folkman'ın (1984) "Algılanan Stres Teorisi'nin somatik semptomların başlangıcı ve sürecine farklı bir bakış açısı sunan ilk çalışmalardan biri olduğu söylenebilir. Algılanan Stres Teorisinden farklı olarak, sonraki yıllar boyunca stresin fizyolojik sonuçları üzerine yapılan çalışmalar, bilişsel süreçlerden ziyade büyük ölçüde biyolojik süreçlere odaklanmıştır.

2.3.3. Stresin Fizyolojik Sonuçlarıyla İlgili Modeller

Stresin Reaktivite Modeli, geçtiğimiz yüzyılda stres ve sağlık sonuçları arasındaki baskın paradigma olarak ortaya çıkmıştır. Hipotez basitçe, stres deneyimi sırasında meydana gelen sürekli aşırı fizyolojik reaksiyonların, bireyin sağlığı için potansiyel bir tehdit olabileceğini öne sürer (Linden ve ark., 1997).

Çalışmalar ağırlıklı olarak kardiyovasküler, nöroendokrin ve immünolojik sistemlerdeki aktivasyonu içeren fizyolojik süreçler ile stres tepkisi sırasında kullanılan başa çıkma mekanizmaları arasındaki ilişkiye odaklanmıştır (Lovallo ve Gerin, 2003). Stresin Tepki Modeli umut vaat etse de asıl stres etkeni ortadan kalktıktan sonra devam eden fizyolojik aktivasyonun nedenini açıklamakta yetersiz kaldığı için yeterli bilimsel destek görmemiştir (Linden ve ark., 1997).

Ancak son on yılda, stres ve sağlık sonuçları arasındaki nedensel adımları anlamak için stresle ilgili fizyolojik aktiviteyi stresli olaydan önce ve sonra incelemenin çok önemli olduğunu belirten yeni bir bakış açısı vardır (Linden ve ark., 1997; Brosschot ve ark., 2006). Stresin Reaktivite Modelinden farklı olarak, Uzun Süreli Aktivite Modeli, stresle ilgili anlık fizyolojik aktivitenin değil, toplam süresinin (stresli olaydan önceki ve sonraki) sağlık sonuçları için daha iyi bir tahmin olduğunu öne sürmektedir (Verkuil ve ark., 2012). Bu nedenle, çalışmalar temel olarak üç tür uzun süreli aktiviteye odaklanmıştır; iyileşme (stresin ortadan kalkmasından hemen sonra uzamış fizyolojik aktivite), tekrarlama (ilk iyileşmeden sonra stres etkenini zihinsel olarak yeniden yaratarak strese bağlı fizyolojik aktivite) ve beklenti (stres etkeni ortaya çıkmadan önce strese bağlı fizyolojik aktivite) (Pieper ve Brosschot, 2005).

Borghgi ve ark. (1986) tarafından yapılan beş yıllık takip çalışması, zihinsel bir stres kaynağından (aritmetik test) gecikmiş kan basıncı iyileşmesinin, genç erişkinlerde beş yıla kadar hipertansiyonu öngördüğünü ortaya çıkarmıştır. Yine bir takip çalışmasında, stresör beklentisi sırasında yüksek kan basıncı seviyeleri, dört yıla kadar hipertansiyon için bir belirleyici olarak bulunmuştur (Everson ve ark., 1996).

2.3.4. Borsa ve Kripto Yatırımı Yapmanın Algılanan Stresle İlişkisi

Borsa yatırımlarıyla ilgilenen bireyler için en önemli stres faktörlerinden biri piyasa belirsizliği ve volatilitedir. Finansal piyasaların doğası gereği dalgalanmalar göstermesi ve ani değer kayıpları yaşanması, yatırımcılarda kaygı ve stres yaratabilmektedir. Örneğin, Oksanen ve ark. (2022) yaptıkları çalışmada, yatırımcıların piyasadaki belirsizlik ve oynaklık nedeniyle stres yaşadıklarını bulmuştur. Bununla birlikte borsa yatırımlarıyla ilgilenen bireyler, yatırım kararlarını verirken çeşitli faktörleri göz önünde bulundururlar. Ancak, doğru kararlar vermek ve başarı elde etmek konusundaki beklentiler, yatırımcılarda yoğun bir stres kaynağı olabilmektedir. Yatırımcılar, piyasanın hareketlerini sürekli takip etmek ve doğru zamanlamayla kararlar almak zorunda olduklarından, bu süreçte stres yaşamaktadır (Johnson ve ark., 2022). Diğer taraftan borsa yatırımları, potansiyel finansal kayıplarla da ilişkilidir. Yatırımcıların risk algısı, yatırım performansı ve finansal hedeflerine bağlı olarak değişiklik gösterir. Ancak, kayıp yaşama riski olan her yatırım, bireyler üzerinde strese neden olmaktadır. Örneğin, Oksanen ve ark. (2022) yaptıkları bir çalışmada, yatırımcıların finansal kayıplarla karşılaştıklarında strese ve kaygıya daha yatkın oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Kripto piyasalarındaki yoğun fiyat dalgalanmaları, yatırımcıların stres seviyelerini artırmaktadır. Ayrıca, kripto para birimlerinin gelecekteki değeriyle ilgili belirsizlikler, yatırımcılarda stres ve kaygı oluşturmaktadır (Cheah ve Fry, 2015). Kripto para birimleriyle ilgili güvenlik ve dolandırıcılık riskleri, yatırımcıların stres seviyelerini artırmakta; kripto cüzdanlarının çalınması veya dolandırıcılık olaylarının yaşanması,

yatırımcıların finansal varlıklarının güvende olup olmadığı konusunda endişe duymalarına neden olmaktadır. Bu da yatırımcıların algıladığı stres düzeyini yükseltmektedir (Ciaian ve ark., 2016). Bununla birlikte kripto para birimleri, henüz tam olarak düzenlenmemiş bir alan olarak kabul edilmektedir. Bu durum, yatırımcılar üzerinde stres yaratmaktadır. Regülasyon eksiklikleri ve yasal belirsizlikler, kripto yatırımcılarının gelecekteki düzenlemeler veya yasal kısıtlamalar hakkında endişe duymalarına yol açmaktadır (Johnson ve ark., 2022; Oksanen ve ark., 2022).

2.4.1. Psikolojik Semptom Profili: Depresyon

Depresyon, normalden farklı duygusal bir durum olarak, günlük yaşamda hüznün ve mutsuzluk gibi olumsuz duyguların baskın olduğu bir belirtidir (Johnston, 2023). Depresif semptomlar, psikiyatrik bozukluklar ve diğer fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıklarla ilişkilidir (Türkçapar, 2004). Depresyonun ana belirtileri çökkünlük, olumsuz duygusal durum, ilgi kaybı ve günlük aktivitelere olan isteksizliktir. Bunun yanı sıra uyku bozuklukları, halsizlik, iştah ve kilo değişiklikleri, hareketlerde yavaşlama, değersizlik ve suçluluk hissi, konsantrasyon güçlüğü, ölüm düşünceleri ve intihar eğilimi gibi yaygın belirtiler de görülebilir (Shorey ve ark., 2022).

Depresyon son derece karmaşık bir fenomendir ve sadece aşırı uygunsuz ruh hallerine yol açmakla kalmaz, günlük rutin işlerin yerine getirilmesi ve diğer problemlerle başa çıkma becerilerini de etkileyerek insanları kendine zarar verme düşüncelerine kadar sürükleyebilir (Gilbert, 2007). Öztürk ve Uluşahin'e (2018) göre, depresyon çok üzüntülü, bazen bunaltıcı bir duygudurumdur. Birey, düşünceleri, konuşması, davranışları ve fizyolojik işlevlerinde yavaşlama ve durgunlaşma yaşarken, kendini değersiz, küçük, zayıf, isteksiz ve karamsar hisseder.

Beck ve Aflord (2009), depresyon belirtileri olarak duygudurumda belirgin değişiklikler, olumsuz benlik algısı, kendini cezalandırıcı düşünceler, kontrolsüz değişiklikler ve aktivite düzeyinde değişiklikleri belirtmiştir. DSM-5'e göre depresyon, düşük duygudurumun düzenlenememesi durumu, majör depresyon bozukluğu, süregen depresyon bozukluğu, premenstrüel disforik bozukluk, madde bağımlılığı veya ilaç kullanımına bağlı depresyon, başka bir sağlık durumuna bağlı depresyon ve tanımlanmamış diğer depresyon bozuklukları olmak üzere toplam yedi alt kategoriye ayrılmaktadır (APA, 2014). Depresyon, hemen hemen herkesin karşılaşabileceği bir duygudurum bozukluğu olmakla birlikte, bazı insanlar için depresyona hedef olmaları ve durumun kronikleşmesi için yeterli olan bazı risk faktörlerinin varlığı söz konusudur.

2.4.2. Anksiyete

Anksiyete terimi, bireyin hayatta güvende tutması gereken normal düzeyden çok daha fazla korku ve endişe içeren bir durumu ifade etmektedir (Li ve ark., 2022). Anksiyete ayrıca, kişinin sürekli olarak kendisiyle ilgili tahminler yapma, senaryolar kurma, kontrol etme ve bu durumlarda yetersizlik ve çaresizlik hissi yaşama durumudur (Barlow, 2000).

Anksiyete kaynaklı fizyolojik belirtiler arasında nefes almakta zorlanma, kalp çarpıntısı, cinsel sorunlar gibi semptomlar görülebilir. Aynı zamanda donma, kaçma, huzursuzluk, konuşma güçlüğü gibi davranışsal belirtiler de sergilenir (Işık, 2006).

Anksiyete bozukluğuna sahip kişilerde aşırı korku, endişe, çevresel durumlara karşı çekingenlik ve içsel tehditlere karşı içe kapanma gibi özellikler gözlemlenebilir (Craske ve Stein, 2016). Anksiyetenin normal kaygıdan ayırt edilebilmesi için semptomların sıklığı, şiddeti, süresi ve işlevselliği engelleyici düzeyi incelenmelidir. Anksiyete bozukluğu tanısı alabilmesi için en az altı ay boyunca süren, durum ve olaylarla orantısız algılanan bir tehdit algısının olması ve kişinin yaşamında önemli işlevsellik alanlarını etkilemesi gerekmektedir (APA, 2014).

Araştırmalara göre, anksiyete bozukluklarının dünya genelinde yaygınlık oranı %25-38 arasındadır (Schafer ve ark., 2022). Kadınlarda anksiyete sıklığı daha yüksek bulunurken, genç yetişkinlerde daha sık görüldüğu belirlenmiştir (Remes ve ark., 2016). Anksiyete bozukluklarının oluşumunda ve devamında genetik yatkınlıklar ve erken yaşam deneyimleri (ebeveynlerin modellenmesi, öğrenme deneyimleri vb.) önemli bir rol oynar (Barlow, 2000). Ayrıca, aşırı koruyucu ebeveynlik tutumu ile anksiyete arasında bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bu kaygı çocukluk döneminden başlayıp yetişkinliğe kadar sürer (Stevens ve ark., 2015).

2.4.3. Olumsuz Benlik

Benlik, bireyin kendi görüşü ve tanımlama için kullandığı tüm özelliklerle ilgili geniş bir kavramdır. Bireyin kendisini algılama ve değerlendirme şekli olarak benlik kavramı tanımlanabilir. Bireyin çevresindeki toplumun beklentileri, aile ve arkadaşları gibi yakın çevresi, bireyin kendisini değerlendirme biçimini etkiler ve şekillendirir (Cingel ve ark., 2022; Orth ve Robins, 2022). Bireyin bedensel, ruhsal ve toplumsal yönleri bir araya getirerek yaşamını sürdürmesi, benliğin temelini oluşturur. Alt benlik (id) ile üst benlik (süper ego) arasında yer alan düzenleyici sistemler, iletişimi sağlayarak bireyin benliği (ego) tarafından dengeyi korumak amacıyla işlev görür. Bedensel ve ruhsal açıdan benlik dengesi sağlandığında, birey doğal ve toplumsal çevreye uyum sağlayarak yaşamının temelini oluşturmuş olur (Sözkesen ve Şahin, 2022).

Benlik saygısı, kişinin kendini sevme ve değer verme düzeyini, kendini ne kadar olumlu değerlendirdiğini ifade eder. Kişi, kendisini başkalarıyla karşılaştırarak bu değerlendirmeyi yapar. Olumsuz benlik, benlik saygısının olumsuz bir şekilde değerlendirilmesini ifade eder. Kişi, kendisini sürekli olarak çevresindeki insanlarla kıyasladığı zaman, yetersizlik ve aşağılık duyguları yaşayabilir ve kendisini diğer insanlardan daha değersiz, aşağıda ve başarısız olarak algılayabilir. Bu durum olumsuz benlik algısının belirtilerini ortaya koyabilir (Düzgün, 2010). Kişinin kendisi hakkında değişkenlik gösteren, çarpıtılmış ve olumsuz düşüncelere sahip olması, olumsuz benlik algısının temelini oluşturur. Olumsuz benlik algısı birçok psikopatolojinin oluşumunda ve devam etmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Çalışmalar, tepkisel bağlanma bozukluğu riskini araştıran bir çalışmada çocukluk döneminde tepkisel bağlanma bozukluğu riski olan grupta, sağlıklı kontrollere göre daha yüksek oranda tepkisel bağlanma bozukluğu ve daha olumsuz benlik algısı olduğunu göstermiştir (Zimmermann ve Iwanski, 2019).

2.4.4. Somatizasyon

Somatizasyon terimi, Yunanca "soma" kelimesiyle ilişkilendirilen ve beden anlamına gelen bir kavramdır. Bu kavram, bedenin işaretlerini ve belirtilerini ifade etmektedir (Sadock ve ark., 2007). Somatizasyon, psikolojik stresin vücutta işlev

bozuklukları şeklinde dışa vurulması durumudur. Bu işlevsel bozukluklar genellikle kardiyovasküler, gastrointestinal ve solunum sistemiyle ilişkilidir; aynı zamanda ağrı ve kas sisteminde rahatsızlık gibi belirtiler de görülebilir (Wankhade ve ark., 2022).

Somatizasyon, tıbbi bir açıklaması olmayan ancak günlük yaşamı olumsuz etkileyen belirtiler ve bu belirtilerle ilişkili anormal düşünceler, duygular ve davranışlar olarak tanımlanır. Burada, belirtilerin kendisinden ziyade kişinin bu belirtileri nasıl dışa vurduğu ve rahatsızlıkları nasıl yorumladığı önemlidir (APA, 2014). Somatizasyonun deneyimsel boyutu, kişinin psikolojik sıkıntılarını fiziksel olarak bedeninde yaşamasıdır. Bilişsel boyutu ise bu fiziksel belirtileri ciddi ve tıbbi bir rahatsızlık olarak yorumlamasıdır. Davranışsal boyutu ise bu belirtiler nedeniyle tıbbi tedavi arayışına girmesidir. En yaygın somatik belirtiler arasında ağrı, yorgunluk, baş dönmesi ve nefes darlığı yer almaktadır. Bu belirtilere genellikle depresyon ve anksiyete bozuklukları da eşlik etmektedir (Ma ve ark., 2022).

Somatik belirtiler gösteren kişiler, yaşanan sorunların ve vücutlarında bir problem olduğunun net bir şekilde farkındadırlar. Bu kişiler, fiziksel duyarılara karşı aşırı hassasiyet gösterirler ve belirtileri aşırı şekilde algılamalarına sebep olan aşırı odaklanma gösterirler (Durmuş, 2020). Dünya genelinde görülme sıklığı %5 ile %7 arasındadır. Kadınlarda görülme sıklığı erkeklere göre 10 kat daha fazladır. Bu bozukluk çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde ortaya çıkabilir. Çocukluk döneminde ihmal, cinsel istismar, kaotik yaşam koşulları ve bağımlılık gibi faktörlerin somatizasyonla ilişkili olduğu gözlemlenmiştir (Kurlansik ve Maffei, 2016).

2.4.5. Hostilité

Hostilité, bireyin saldırgan davranışlara yönlendirerek kendisi dışındaki insanlara ve çevresindeki nesnelere zarar verme eğiliminde olan bir davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır (Vural ve Başar, 2006). Smith'in (1992) diğer bir tanımına göre ise hostilité, başkalarına yönelik olumsuz davranışlar, düşünceler ve değerlendirmeler şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Hostilité belirtilerine sahip bireyler, kendileri dışındaki insanları değersiz ve güvenilmez olarak görme eğilimindedirler. Düşmanca bir tutum sergilerler ve çatışmalar içerisindedirler. Bu durum, sosyal ortamlarını ve sosyal desteklerini sınırlayabilir (Smith ve ark., 1988; Zhao ve ark., 2019). Hostilité belirtilerine sahip olan kişi, bilinç düzeyinde kabul görmek istemesine rağmen, bilinçaltında bunun gerçekleşmesini istemez ve manipülatif senaryolar oluşturur. Daha sonra düşmanca duygular geliştirerek bu durumla yüzleşir ve suçluluk duygusu yaşar. Bu şekilde kısır bir döngü sürdürülür (Geçtan, 2020).

2.4.6. Borsa ve Kripto Yatırımlarının Psikolojik İyi Oluş ile İlişkisi

Borsa ve kripto para yatırımları, bireylerin psikolojik iyi oluşları ve psikolojik semptomları üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkilere sahip olabilir. Borsa ve kripto yatırımlarının olumlu etkilerinden biri, sağlayabilecekleri finansal güvenlik duygusudur. Başarılı yatırımlar, bir istikrar hissine katkıda bulunabilir, kaygı ve stres düzeylerini azaltabilir. Bir kişinin finansal geleceğinin bu yatırımlarla güvence altına alındığını bilmek, finansal istikrarla ilgili endişeleri azaltabilir ve genel refahı artırabilir (Srivastava ve ark., 2001; Lindqvist ve ark., 2020). Bununla birlikte, bu yatırımlara dahil olmak da

bir güçlenme duygusunu teşvik edebilir. Yatırımcılar finansal karar alma süreçlerine aktif olarak katılırlar ve yatırımlarının kontrolünü ellerine alırlar. Bu kontrol duygusu, psikolojik refahı olumlu yönde etkileyen artan özgüvene ve kişisel eylemlilik duygusuna yol açabilir (Gärling ve Jansson, 2021). Bu psikolojik faydalara ek olarak, borsa ve kripto yatırımları bir başarı ve başarma duygusunu besleyebilir. Başarılı yatırımlar genellikle araştırma, analiz ve karar verme sonucunda ortaya çıkar ve bu da bir yeterlilik ve memnuniyet duygusuna yol açar. Bu olumlu duygular, bireyin genel psikolojik iyi oluşuna katkıda bulunur ve benlik saygısını ve motivasyonunu artırabilir (Arora ve Kumari, 2015).

Diğer taraftan, borsa ve kripto yatırımlarının psikolojik sağlık üzerinde olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu yatırım araçlarındaki değişken fiyatlar ve öngörülemezlik, stres ve kaygı düzeylerinin artmasına neden olabilir. Piyasa dalgalanmaları ve potansiyel kayıplar hayal kırıklığı ve hatta finansal sıkıntı duygularını uyandırabilir (Senarathne ve Perera, 2021). Dahası, bireyler yatırımlarına duygusal olarak bağlanabilir ve bu da piyasa dalgalanmalarına karşı artan duygusal tepkilere yol açar. Bu duygusal bağlanma, psikolojik sağlığı olumsuz yönde etkileyebilecek ve kaygı ve depresyon semptomlarına katkıda bulunabilecek, dürtüsel karar verme veya yatırım performansı ile sürekli meşgul olma ile sonuçlanabilir (Arora ve Kumari, 2015). Borsa ve kripto yatırımlarının psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisinin bireysel özelliklere ve koşullara bağlı olarak değişebilmektedir. Finansal okuryazarlık, risk toleransı ve kişisel yatırım hedefleri gibi faktörler, bu yatırımların psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisini hafifletebilir. Ek olarak, sosyal ve kültürel faktörler, bireylerin yatırım başarısı ve başarısızlığı algısını etkileyerek psikolojik tepkilerini daha da şekillendirebilir.

Sonuç olarak, borsa ve kripto para yatırımları yapmak, bireylerin psikolojik iyi oluşları üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkilere sahip olabilir. Başarılı yatırımlar, finansal güvenlik, güçlenme ve başarı duygusuna katkıda bulunabilirken, bu yatırımlara duyulan değişkenlik ve duygusal bağlılık, düşük psikolojik iyi oluşa ve olumsuz psikolojik belirtilere yol açabilir. Ancak, yatırım yapmanın olumsuz etkileri her yatırımcı için aynı değildir. Bu araştırma da bu olumsuz etkilerin, borsa yatırımcılarına kıyasla, kripto para yatırımcılarında; uzun vadeli yatırımcılara kıyasla, kısa vadeli yatırımcılarda daha yüksek olacağı öngörülmektedir.

3. YÖNTEM

Psikolojik iyi-oluş, insanların sadece mutluluk düzeylerini değil, aynı zamanda patolojik semptomları da içeren geniş bir yelpazeyi kapsayan çok yönlü bir kavramdır. Bu kavram, kaygı, depresyon, düşmanlık gibi semptomları olan insanlardan basitçe ne kadar mutlu hissettiklerine kadar bir dizi faktörü içerir. Ayrıca, psikolojik iyi-oluş belirtileri kişiler arasında ve kişiler içinde zaman ve duruma bağlı olarak değişebilir. Psikolojik iyi-oluş ölçülmesi kolay bir fenomen değildir ve bu nedenle ölçüm hatalarını azaltmak için çok sayıda kişiden çok sayıda ölçüm alınması gerekmektedir. Bu araştırmada, bu zorluğu aşmak için nicel anket metodolojisi kullanılmıştır. Nicel anketler, katılımcılardan psikolojik iyi-oluşun farklı yönlerini değerlendirmek için ölçekler üzerinde yanıtlar vermelerini isteyen bir veri toplama yöntemidir. Bu yaklaşım, geniş bir katılımcı grubunu kapsayarak, psikolojik iyi-oluşun farklı boyutlarını anlamaya yönelik daha kapsamlı ve istatistiksel olarak geçerli sonuçlar elde etmeyi hedefler. Bu sayede, psikolojik iyi-oluşun anlaşılması ve faktörlerinin belirlenmesi için daha güvenilir veriler elde edilir. Bu nedenlerden ötürü bu çalışmada nicel anketler kullanılmıştır.

3.1. Örneklem

Antalya Bilim Üniversitesi Etik Kurulu'ndan onay alındıktan sonra katılımcılara sosyal medya platformları aracılığıyla anketler ulaştırılmıştır. Google forms aracılığıyla Twitter'daki ve telegramdaki çeşitli borsa ve kripto para kanalları üzerinden anketler katılımcılara sunulmuştur. Araştırmaya katılan katılımcılar, Türkiye'de kısa ve uzun dönem kripto para borsasında yatırım yapan ve borsada kısa ve uzun dönem yatırım yapan 19 yaş ve üstü bireylerdir.

Çalışmaya dahil olma ölçütü; en az 19 yaşında olmak, herhangi bir psikiyatrik teşhise sahip olmamak ve çalışmaya katılmaya gönüllü olmaktır. Bu araştırmada 380 katılımcıya ulaşılmıştır. 380 katılımcıdan 11'i kriterleri karşılamadığından ve eksik yanıtlardan dolayı analize dahil edilmemiştir.

Örnekleme bulunan 369 katılımcıdan 45'i kadın, 324'ü erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 35.18'dir (Ss=8.921). Katılımcıların yatırım tercihlerine bakıldığında %43.6'sı (161 birey) kripto para borsasında, %56.4'ü (208 birey) borsada işlem yapmaktadır. Ayrıca katılımcıların %42.8'i (158 birey) kendisini kısa vadeli yatırımcı, %57.2'si (211 birey) ise uzun vadeli yatırımcı olarak tanımlamıştır.

3.2. Veri Toplama Araçları

3.2.1. Bilgilendirilmiş Onam Formu

Katılımcılar, araştırmaya dair bilgiler, araştırma koşulları, araştırmanın amacı ve katılım sağladıkları çalışmanın ne kadar süreceğine dair bilgilerin olduğu form ile

bilgilendirilmiştir. Formun sonunda katılımcıların bilgileri anladıklarına ve gönüllü katıldıklarına dair onay alınmıştır. Bilgilendirilmiş Onam Formu, EK A’da sunulmuştur.

3.2.2. Demografik Bilgi Formu

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, çocuk sahibi olup olmadıkları, şu an çalışıp çalışmadıkları, yaklaşık aylık gelirleri, yaşantıları boyunca almış oldukları bir psikiyatrik tanı olup olmadığına yönelik bilgilerin alınmasını içermektedir. Demografik Bilgi Formu, EK B’de sunulmuştur.

3.2.3. Yatırım Formu

Araştırmaya katılan bireylerin yatırımcı profillerini anlamak için 7 soru hazırlanmıştır. Pek çok kişinin hem borsada hem kripto para borsasında yatırım yapabileceğinden bahsedilmiştir. Katılımcıların hangi borsada yatırım yapmak için daha çok düşündüğünü, zaman geçirdiğini ve daha çok varlık bulundurduğunu göz önünde bulundurarak; kendilerini kripto para yatırımcısı olarak mı veya borsa yatırımcısı olarak mı tanımladıkları sorulmuştur. Devamında kendilerini uzun vade yatırımcı mı yoksa kısa vade yatırımcı mı olarak tanımladıkları bilgisi alınmıştır. Varlıklarının yüzde kaçının borsada ve kriptoda bulduklarını, son bir ayda kripto para borsasında ve borsada ne kadar zaman harcadıklarını ve ne kadar süredir kripto para borsası ve borsada yatırım yaptıklarına yönelik bilgiler alınmıştır. Yatırım Formu, EK C’de sunulmuştur.

3.2.4. Risk Tutumu

Risk duyarlılığı; yatırım portföyü (investment portfolio), piyango (veya oyun) tercihi (lottery choice) ve fiyatlama (pricing task) yaklaşımlarıyla ölçmek mümkündür. Yatırım portföyü ve piyango tercihi yaklaşımlarında, katılımcıların tekli veya çoklu yatırım (piyango) seçenekleri arasından tercih yapmaları beklenmektedir (7). Dohmen, ve ark. (2010) tarafından yürütülen bir çalışmada %50 kazanma ihtimali ve garanti para seçenekleri olan bir oyun katılımcılara sunulmuştur. Beklenen değer altında garanti parayı tercih eden bireyler riskten kaçınan (%78), beklenen değerde garanti parayı alanlar risk doğal (%13) ve beklenen değer üstünde oyunu tercih edenler ise risk seven (%9) olarak sınıflandırılmıştır (8). Oyun teorisinden yola çıkılarak katılımcıların risk tutumlarını (risk seven, risk nötr ve riskten kaçınan) belirleyecek bir soru oluşturulmuştur. Risk Tutumu Sorusu, EK D’de sunulmuştur.

3.2.5. Sorunlu Kripto Para/ Borsa Ticareti Ölçeği

2021 yılında Menteş ve ark. tarafından geliştirilen ve geçerlilik güvenirlik çalışması yapılan SKPT, 5’li Likert tipi 15 maddeden oluşmaktadır. İki alt boyutu olan ölçeğin, birinci boyutu ilk 11 soruyu kapsamaktadır ve “yoksunluk ve tolerans” olarak adlandırılmıştır. İkinci alt boyut ise devamındaki 4 soruyu kapsamaktadır ve “para bulma davranışı ve inkâr” olarak adlandırılmıştır. SKPT, kripto para yatırımcılarının arasında problemlili kripto para ticaretini ölçmektedir. Toplam puan ile elde edilen Cronbach alfa kat sayısı 0.913 hesaplanmışken, alt faktörler için sırasıyla 0.897 ve 0.866 değerleri hesaplanmıştır. Katılımcılar borsa veya kripto para yatırımcıları olduğundan, ölçekteki sorularda kullanılan “kripto para” yerine “kripto para/borsa” ifadesi kullanılmıştır ve

borsa yatırımcılarının da problemlili yatırım davranışı aynı ölçek ile ölçülmüştür. Sorunlu Kripto Para/ Borsa Ticareti Ölçeği, EK E’de sunulmuştur.

3.2.6. Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ)

Cohen ve arkadaşları tarafından 1983 yılında geliştirilen ASÖ’nün uzun versiyonunda 14 madde bulunmaktadır ve 0-4 puanları arasında değerlendirilen 5’li Likert tipi bir ölçektir (Cohen ve ark., 1983). Ölçekte yedi madde tersten puanlanmaktadır. ASÖ bir öz bildirim ölçeğidir. Eskin ve ark. (2013) tarafından yürütülen geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında, Algılanan Stres Ölçeği için iç tutarlılık değeri 0.84, test-tekrar test katsayısı ise 0.87 olarak bulunmuştur. Ölçeğin stres /rahatsızlık algısı ve yetersiz özyeterlik algısı olmak üzere iki faktörlü yapıda olduğu belirtilmiştir. Algılanan Stres Ölçeği’ne EK F’de yer verilmiştir.

3.2.7. Kısa Semptom Envanteri (KSE)

1983 yılında Derogatis tarafından geliştirilmiş olan KSE, 90 maddelik SCL-90 Belirti Tarama Testi’nin kısa formudur ve bir öz bildirim ölçeğidir (Derogatis, 1983). Kişilerin psikolojik belirtilerini tanımlamak ve ölçmek için kullanılan KSE, dokuz alt ölçek, üç global indeksten oluşur ve 0-4 puanları arasında değerlendirilen 5’li Likert tipi bir ölçektir. Alt ölçekler; somatizasyon, obsesif-kompulsif bozukluk, kişilerarası duyarlılık, depresyon, anksiyete, hostilite, fobik anksiyete, paranoid düşünceler ve psikotizismdir. Global indeksler ise rahatsızlık ciddiyeti indeksi, belirti toplamı ve semptom rahatsızlık indeksidir. Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirliği Şahin ve Durak (1994) tarafından yapılmıştır. Dört farklı çalışma sonucunda genel toplam puan ile elde edilen Cronbach alfa kat sayılarının .93 ile .96 arasında değiştiği, alt ölçeklerin cronbach alfa kat sayılarının .63 ile .86 arasında değiştiği belirtilmiştir (Şahin ve Durak, 1994). Kısa Semptom Envanteri’ne EK G’de yer verilmiştir.

3.3. Verilerin Toplanması

Katılımcılara sosyal medya platformları aracılığıyla ulaşıp, Google Forms internet sitesi bağlantısıyla anketler ulaştırılmıştır. Araştırmanın verileri Kasım 2022 – Nisan 2023 tarihleri aralığında toplanmıştır. Katılımcıların öncelikle Bilgilendirilmiş Onam Formu’nu okuyup, gönüllü katılımına dair onayları alınmıştır. Sonrasında sırasıyla Demografik Bilgi Formu, Yatırım Formu, Risk Tutumu, Sorunlu Kripto Para/ Borsa Ticareti Ölçeği, Algılanan Stres Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri verilmiştir.

3.4. Verilerin Analizi

Bu araştırmada, kısa ve uzun vade yatırım yapan kripto ve borsa yatırımcılarının risk tutumları göz önünde bulundurularak algılanan stres seviyesi, sorunlu ticaret davranışı ve psikolojik semptomlarını incelemek adına 369 kişiden veri toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizi IBM SPSS 26 programıyla gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, katılımcıların demografik özelliklerini gösteren frekans ve yüzdeler analizleri gerçekleştirilmiştir. Sonrasında, çalışmanın değişkenleri için betimsel istatistik analizleri gerçekleştirilmiştir. Uygun istatistiksel yöntemin seçilebilmesi için bağımlı değişkenlerin dağılımının belirlenmesi önemli olduğundan, normallik varsayımı sınıanmış ve normal

dağılım testi uygulanmıştır. Skewness ve Kurtosis değerleri göz önünde bulundurularak bazı alt boyutların ve kısa semptom envanterinin normal dağılmadığı fark edilmiştir. Semptomların üzerinde etkisi olduğuna inanılan bağımsız değişkenlerin hangilerinin önemli bir etkiye sahip olduğunu belirlemek ve bu değişkenlerin önem sırasını belirlemek amacıyla karar ağacı yöntemi olan CHAID analiz tekniği kullanımasına karar verilmiştir. Devamında iki aşamalı kümeleme analizi, genel semptom profili üzerine genel bir bakış amacıyla yapılmıştır. Kişiler kısa semptom envanteri ve algılanan stres ölçeği puanlarına göre iki aşamalı küme analizi ile sınıflandırılmıştır. Sınıflandırma sonucu iki grup belirlenmiştir ve bağımsız değişkenlerin etkisi kontrol edilerek semptom gruplarına dahil olma olasılığını tahmin etmek amacıyla Lojistik Regresyon Analizi kullanılmıştır.

4. BULGULAR

Bu araştırmada, katılımcıların yatırım tercihi, sorunlu kripto para/borsa ticareti yapma durumu, risk tutumu ve algılanan stres seviyesi ile KSE'den alınan puanlar ile ilgili analizler yapılarak tablolar ve şekiller ile sunulmuştur. Araştırmaya 280 kişi katılmış iken, 11 kişi psikiyatrik tanısı olduğu gerekçesiyle veri setinden çıkartılarak analizler 269 katılımcının verileri ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın bağımlı değişkenleri psikolojik semptomlar, algılanan stres, problemlili yatırım davranışı toplam puanlarıdır. Bağımsız değişkenler ise kripto veya borsa yatırımcısı olmak, kısa veya uzun vade yatırımcısı olmak ve risk tutumudur. Ayrıca, kullanılan anketlerin alt-puanları da hesaplanmış ve bağımsız değişkenlerin bu puanlar üzerindeki etkileri de irdelenmiştir.

4.1. Ölçeklerin Geliştirilmesi ve Değerlendirilmesi

Araştırmada öncelikle ölçeklerden alınan puanlar analiz edilmeden önce verilerin uç değer analizi yapılmış ve çarpıklık ve basıklık değerleri incelenerek örneklemin normal dağılım gösterip göstermediği kontrol edilmiştir. George ve Mallery'ye (2010) göre verilerin -2 ve +2 standart sapma değerleri arasında olması verilerin normal dağıldığına işaret etmektedir ve bu değerler uç gözlemlerin tanımlanmasında kullanılmıştır. Ayrıca normal dağılım histogram, q-q plot, ortalama ve medyan arasındaki fark, çarpıklık ve basıklık ölçümleri temelinde saptanmıştır. Ölçeklerin ve alt boyutlarının çarpıklık ve basıklık değerleri Tablo 4.1'de sunulmuştur.

Tablo 4.1 Araştırma Verilerinin Dağılımı

Ölçek	Boyut	Çarpıklık	Basıklık
	Toplam	.969	.697
Sorunlu Kripto Ticareti	Borsa/Para Arayışı Davranışı ve İnkâr	1.143	2.341
	Geri Çekilme ve Tolerans	.887	-.461
	Toplam	-.039	-.073
Algılanan Stres Seviyesi	Yetersiz Özyeterlilik Algısı	.118	-.423
	Stres/Rahatsızlık Algısı	.337	-.421

	Toplam	1.524	2.374
	Anksiyete	1.876	3.517
Kısa Semptom Envanteri	Depresyon	1.023	.369
	Olumsuz Benlik	1.467	2.022
	Somatizasyon	2.185	5.092
	Hostilite	1.215	.253

Tablo 4.1'den hareketle, algılanan şiddet ölçeği normal dağılmakta, sorunlu kripto para ticareti ölçeğinin para arayışı davranışı ve inkar alt boyutu, kısa semptom envanteri, kısa semptom envanterinin; anksiyete, olumsuz benlik ve somatizasyon alt boyutları normal dağılmamaktadır.

4.2. Yatırımcıların Demografik Bilgilerine Yönelik Bulgular

Bu araştırmanın örneklem grubu 369 kripto ve borsa yatırımcısından oluşmaktadır. Araştırmaya katılan yatırımcıların demografik bilgileri, frekans ve yüzde değerleri hesaplanarak ulaşılan bulgular Tablo 4.2'de sunulmuştur.

Tablo 4.2 Yatırımcıların Demografik Bilgileri

Değişken	Grup	<i>F</i>	%
Cinsiyet	Kadın	45	12.2
	Erkek	324	87.8
Eğitim Durumu	İlkokul	1	.3
	Ortaokul	1	.3
	Lise	42	11.4
	Üniversite	235	63.7
	Yüksek Lisans	69	18.7
	Doktora	21	5.7
Medeni Durum	Bekar	159	43.1
	Evli	195	52.8
	Dul	3	.8

	Boşanmış	12	3.3
Çalışma Durumu	İşsiz ve iş arıyor	17	4.6
	Öğrenci	27	7.3
	Tam Zamanlı Çalışıyor	239	64.8
	Yarı Zamanlı Çalışıyor	5	1.4
	Serbest Çalışan	68	18.4
	Emekli	13	3.5
Çocuk Durumu	Var	149	40.4
	Yok	220	59.6
Toplam		369	100.0

Tablo 4.2'ye göre, araştırmaya katılan yatırımcıların %12.2'si kadın ve %87.8'i erkektir. Yatırımcıların eğitim durumuna bakıldığında en yüksek oran %63.7 ile üniversite mezunlarına aitken, katılımcıların %18.7'si yüksek lisans mezunu, %11.4'ü lise mezunudur. Katılımcıların %43.1'i bekar, %52.8'i ise evlidir. Katılımcıların çalışma durumlarına bakıldığında ise %64.8'inin tam zamanlı çalışan, %18.4'ünün ise serbest çalışan olduğu görülmektedir. Yatırımcıların %40.4'ü çocuğunun olduğunu, %59.6'sı ise çocuğunun olmadığını belirtmiştir. Tabloda 4.2'de dikkat çeken bazı veriler; katılımcıların %87.8'inin erkek olması, %88.1'inin yüksek öğrenim mezunu olması, %64.8'inin tam zamanlı çalışıyor olmasıdır.

Ayrıca katılımcıların yaş ve ortalama aylık gelirlerine dair bilgiler alınarak Tablo 4.3'de sunulmuştur.

Tablo 4.3 Yatırımcıların Yaş ve Gelir Bilgileri

Değişken	<i>Ortalama</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maksimum</i>	<i>Standart sapma</i>
Yaş	35.18	19	66	8.921
Aylık Gelir	24.879	850	400.000	36449.363

Yatırımcıların yaş ortalaması 35.18, minimum yaş 19, maksimum yaş 66 ve standart sapma 8.921'dir. Aylık gelirlerine bakıldığında ortalama 24.879, minimum aylık gelir 850 tl, maksimum aylık gelir 400.000 tl, standart sapma 36449.363'tür.

Yatırımcıların genel profiline bakıldığında genelde erkek, genç, eğitilmiş ve çalışan oldukları görülmektedir. Literatürde bu bulguyu destekler nitelikte veriler bulunmaktadır. Türkiye’de kripto para yatırımcılarına yönelik yapılan bir araştırmada yatırımcıların %91.8’inin erkek, %56.2’sinin üniversite mezunu olduğu belirtilmiştir. 20-30 yaş arası yatırımcıların örneklemin %30.9’unu, 30-40 yaş arası yatırımcıların %47.2’sini, kamu ve özel sektörde çalışanların ise örneklemin %67’sini oluşturduğu ifade edilmiştir (Uçkun & Dal, 2021). 2021 yılında hisse senedi yatırımcıları ile ilgili bir araştırmada katılımcıların %97.2’sinin erkek, %61.5’inin üniversite mezunu olduğu ve yatırımcıların yaş ortalamasının 44.92 olduğu belirtilmiştir (Dalgın & Atak, 2021). Türkiye’de kripto para yatırımcılarıyla yürütülen başka bir çalışmada; katılımcıların %80.05’inin erkek, %48.7’sinin üniversite mezunu, %44.9’unun 18-29 yaş aralığında ve %30.1’inin 30-39 yaş aralığında olduğu belirtilmiştir (Mosmer & Başarır, 2023).

4.3. Katılımcıların Yatırım ile İlgili Bilgilerine Yönelik Bulgular

Demografik bilgi formundan sonra katılımcılara oluşturulan yatırım formu sunulmuş; bu formda yatırım yaparken borsada ne kadar vakit ayırdıkları, varlıklarının ne kadarını kripto para ne kadarını borsada bulduklarını ve ne kadar süredir yatırım yaptıklarına dair sorular sorulmuştur. Katılımcıların bu sorulara verdikleri yanıtlar Tablo 4.4’te sunulmuştur.

Tablo 4.4 Katılımcıların Yatırım Davranışlarına Dair Bilgiler

Değişken	Grup	<i>F</i>	%
Yatırım Türü	Kripto Para Yatırımcısı	161	43.6
	Borsa Yatırımcısı	208	56.4
Yatırımcı Türü	Kısa Vade Yatırımcı	158	42.8
	Uzun Vade Yatırımcı	211	57.2
Varlıklarının hangi borsada olduğu	Yarisından Fazlası Kripto Para Borsasında	142	38.5
	Eşit Olarak Kripto ve Borsada	14	3.8
	Yarisından Fazlası Borsada	212	57.5

Son bir ayda zamanının yüzde kaçını borsa yatırımları ile geçirdiği	%0-20	250	67.8
	%21-100	119	32.2
Son bir ayda zamanının yüzde kaçını kripto para yatırımları ile geçirdiği	%0-20	266	72.1
	%21-100	103	27.9
Borsada yatırım süresi	Hiç	78	21.2
	1 Seneden Az	72	19.5
	1-2 Sene	63	17.1
	3-4 Sene	66	17.9
	5 Sene veya daha fazla	90	24.4
Kripto para borsasında yatırım süresi	Hiç	127	34.4
	1 Seneden Az	15	4.1
	1-2 Sene	107	29
	3-4 Sene	73	19.8
	5 Sene veya daha fazla	47	12.7
Toplam		369	100.0

Tablo 4.4'e göre, araştırmaya katılan yatırımcıların %43.6'sı kripto para yatırımcısı ve %56.4'ü borsa yatırımcısıdır. Yatırımcıların %42.8'i kendisini kısa vade yatırımcı, %57.2'si ise uzun vade yatırımcı olarak tanımlamıştır. Katılımcıların %38.5'i varlıklarının yarısından fazlasını kripto para borsasında, %57.5'i borsada ve %3.8'i ise eşit olarak borsa ve kripto para borsasında tuttuğunu belirtmiştir. Yatırımcıların %32.2'si son bir ayda zamanının %21-100'ünü borsada, %27.9'u kripto para borsasında geçirdiğini belirtmiştir. Yatırımcıların %21.2'si borsada hiç yatırım yapmadığını, %24.4'ü 5 sene veya daha fazla yatırım yaptığını ifade etmişken; %34.4'ü kripto para borsasında hiç yatırım yapmadığını, %12.7'si 5 sene veya daha fazla yatırım yaptığını belirtmiştir.

4.4. Tetikte Yaşamın Psikolojik Sonuçları

Psikolojik iyi-oluş üzerinde etkisi olduğu düşünülen bağımsız değişkenlerin hangilerinin önemli bir etkiye sahip olduğunu belirlemek ve bu değişkenlerin önem sırasını belirlemek amacıyla karar ağacı yöntemi olan CHAID analiz tekniği kullanılmıştır. CHAID analiz tekniği ile bağımlı değişken üzerindeki tahmin edici değişkenlerin önem sırasının kolayca görselleştirilebilme ve bu görsel yapıya dayanarak sınıflandırma kolaylıkla yapılabilmektedir (Doğan ve Özdamar, 2003).

KSE, algılanan stres ve SKPTÖ toplam puanları için ayrı birer ağaç geliştirilmiştir ve bu ağaçların görselleri bu bölümde sunulmuştur. Alt boyutlar için geliştirilen ağaçların görselleri ekler bölümündedir. Bu analizlerde tetikte yaşam değişkenlerine ek olarak, risk tutumu ve sosyo-demografik değişkenler bağımsız değişkenler olarak kullanılmıştır. Tablo 4.5 bu sonuçları özetlemektedir.

Tablo 4.5 Psikolojik İyi Oluş Üzerinde Etkisi Olan Bağımsız Değişkenler

	1 - En Yüksek	2	3	4 – En Düşük
KSE	Bekar ve yaş ≤ 27	Evli ve Kısa vadeli	Bekar ve yaş > 27	Evli ve uzun vadeli
Algılanan Stres	Kısa vadeli ve gelir ≤ 10000	uzun vadeli ve bekar	kısa vadeli ve gelir > 10000	Evli ve uzun vadeli
SKPTÖ	Kripto para ve Kısa Vadeli	kripto para ve uzun vadeli	borsa ve kısa vadeli	Borsa ve uzun vadeli
Alt Boyutlar				
Depresyon	Bekar	Evli ve Kısa Vadeli	Evli ve Uzun Vadeli	
Anksiyete	yaş ≤ 27	> 27		
Hostilite	yaş ≤ 27	$27 < 35$	> 35	
Somatizasyon	yaş ≤ 27	$27 < 38$	> 38	

Olumsuz Benlik	Bekar	Evli ve Kısa Vadeli	Evli ve Uzun Vadeli	
YÖA	=<13500	>13500		
SRA	Uzun Vadeli ve Bekar	Kısa Vadeli	Uzun Vadeli ve Evli	
YT	Kripto Para ve Kısa Vadeli	Kripto Para ve Uzun Vadeli	Borsa ve Kısa Vadeli	Borsa ve Uzun Vadeli
PBDİ	Kısa Vadeli	Uzun Vadeli		

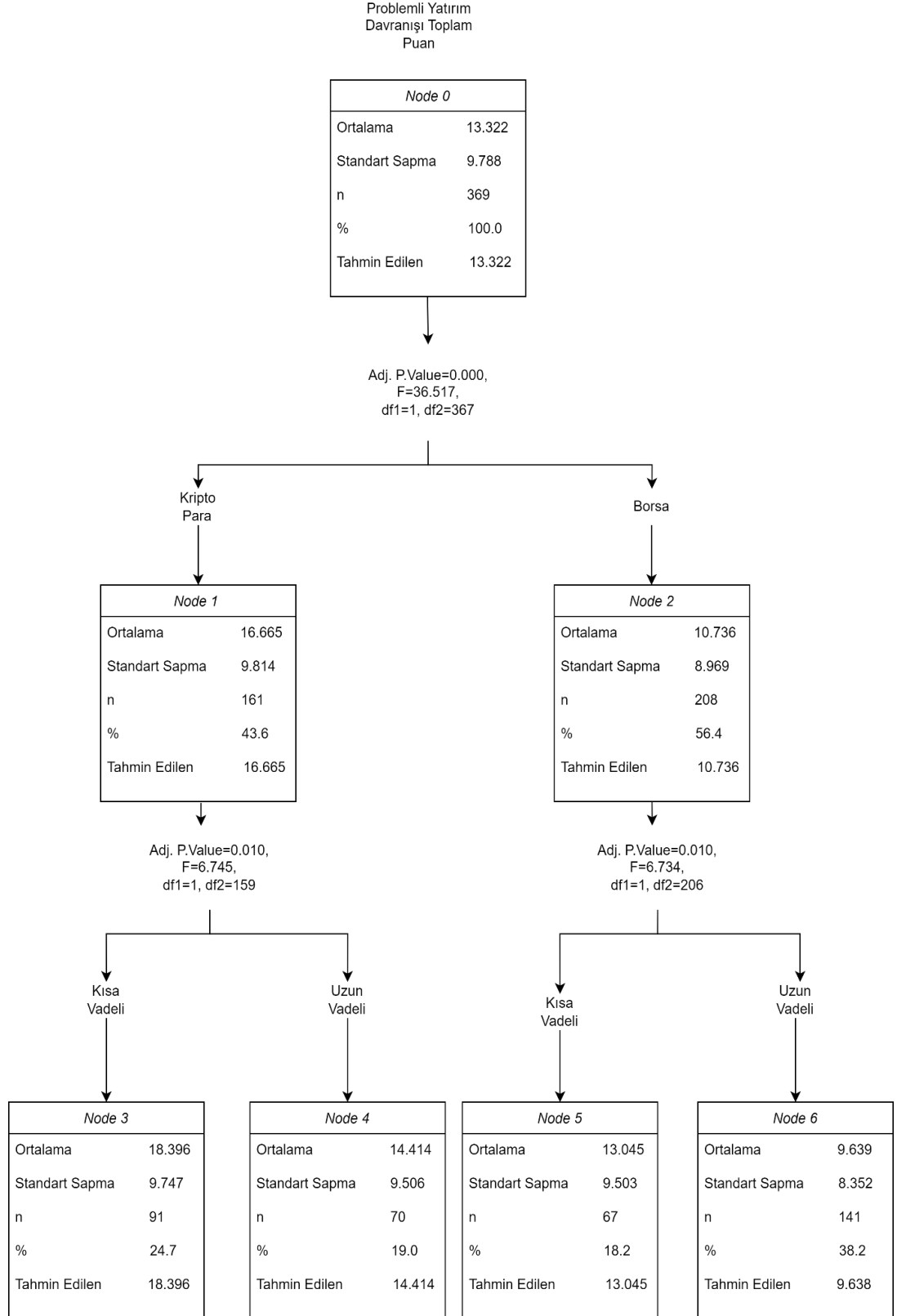
Tablo 4.5'te 1. Sütunda yer alan değişkenler satırdaki bağımlı değişkenin üzerinde en çok etkiye sahip olan, 4. Sütunda yer alan değişkenler ise bağımlı değişkenlerin üzerinde en az etkiye sahip değişkenler olarak yer almaktadır.

Kısa Semptom Envanteri (KSE) toplam puanı göz önünde bulundurulduğunda bekar ve 27 yaşında veya daha genç bireylerin en fazla semptom puanına sahip olduğu saptanmıştır. Burada medeni durum ve yaş ortak etkisi olduğu görülmektedir. En fazla semptom göstermede ikinci önemli etken evli olmak ve kısa vadeli yatırım yapmak olduğu saptanmıştır. Semptom puanlarında üçüncü önemli etken bekar olmak ve 27 yaşında veya daha genç olmaktır. Medeni durum ve yaş ortak etkisi görülmektedir. Semptom puanları göz önüne alındığında yukarıda bahsedilen değişkenlerden sonra gelen dördüncü önemli değişkenler evli olmak ve uzun vadeli yatırım yapmaktır. Burada da medeni durum ve yatırım süresi ortak etkisi görülmektedir. Kısa Semptom Envanteri toplam puanı üzerinde etkisi olabilecek değişkenler incelendiğinde 27 yaşında veya daha küçük ve 27 yaşından büyük olmak, yatırım süresi, medeni durum değişkenlerinin anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür.

Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ) toplam puanı değerlendirildiğinde kısa vadeli yatırım yapan ve aylık geliri 10000 veya daha az olan bireylerin ölçekte en fazla puana sahip olduğu görülmektedir. Burada yatırım süresi ve aylık gelirin ortak etkisi olduğu görülmektedir. En fazla algılanan stres puanına sahip olmakta ikinci önemli etken uzun vadeli yatırımcı olmak ve evli olmak olduğu fark edilmiştir. Yatırım süresi ve medeni durum ortak etkisinin mevcut olduğu görülmektedir. Algılanan Stres Ölçeği puanını etkileyen üçüncü etken kısa vadeli yatırım yapmak ve aylık gelirin 10000 tl'den fazla olmasıdır. Burada yatırım süresi ve aylık gelir ortak etkisi olduğu görülmektedir. Algılanan Stres Ölçeği incelendiğinde yukarıda bahsedilen değişkenlerden sonra gelen önemli değişkenler evli olmak ve uzun vadeli yatırım yapmaktır. Burada medeni durum ve yatırım süresi ortak etkisinden bahsedilebilmektedir. Algılanan Stres Ölçeği toplam puanı üzerinde etkisi olabilecek değişkenler incelendiğinde yatırım süresi; kısa veya uzun vadeli yatırım yapmak, medeni durum, aylık gelirin 10000 tl'den fazla olması ve 10000 tl veya daha az olmasının istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür.

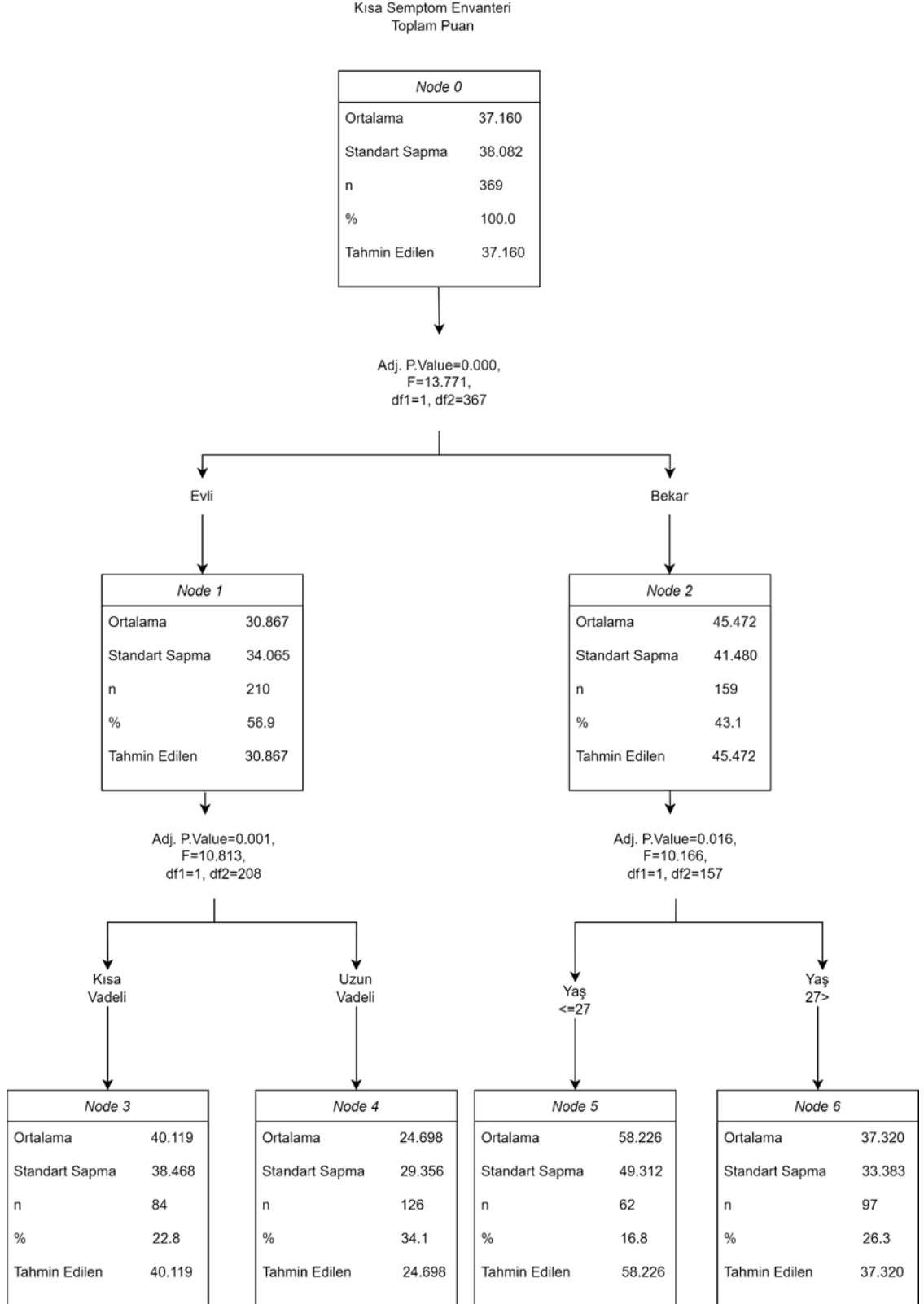
Sorunlu Kripto Para/Borsa Ölçeği göz önüne alındığında en fazla puanı kripto para borsalarında kısa vadeli yatırım yapan bireylerin aldığı fark edilmiştir. SKPTÖ'de yüksek puan almayı etkileyen ikinci önemli bağımsız değişkenler ise kripto para yatırımı

yapmak ve uzun vadeli yatırım yapmaktır. Kripto para borsalarında yatırım yapmak ile yatırım süresi ortak etkisi görülmektedir. Sorunlu Kripto Para/ Borsa yatırımı yapmayı etkileyen üçüncü değişkenler ise borsada yatırım yapmak ve kısa vadeli yatırım yapmak olarak görülmektedir. Bahsedilen değişkenlerden sonra gelen diğer önemli değişkenler ise borsa yatırımcısı olmak ve uzun vadeli yatırımcı olmaktır. Sorunlu Kripto Para/Borsa Ticareti Ölçeği toplam puanı üzerinde etkisi olabilecek değişkenler incelenmiş olup yatırım türü (borsa veya kripto para borsası) ve yatırım süresinin (kısa vadeli veya uzun vadeli) istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. SKPTÖ incelendiğinde kripto para borsalarında kısa ve uzun vadeli yatırım yapan bireylerin borsada kısa ve uzun vadeli yapan bireylere göre daha fazla sorunlu ticaret yaptığı görülmektedir.

Şekil 4.1. Yatırım Süresinin ve Türünün SKPTÖ Toplam Puanı Üzerindeki Etkisi

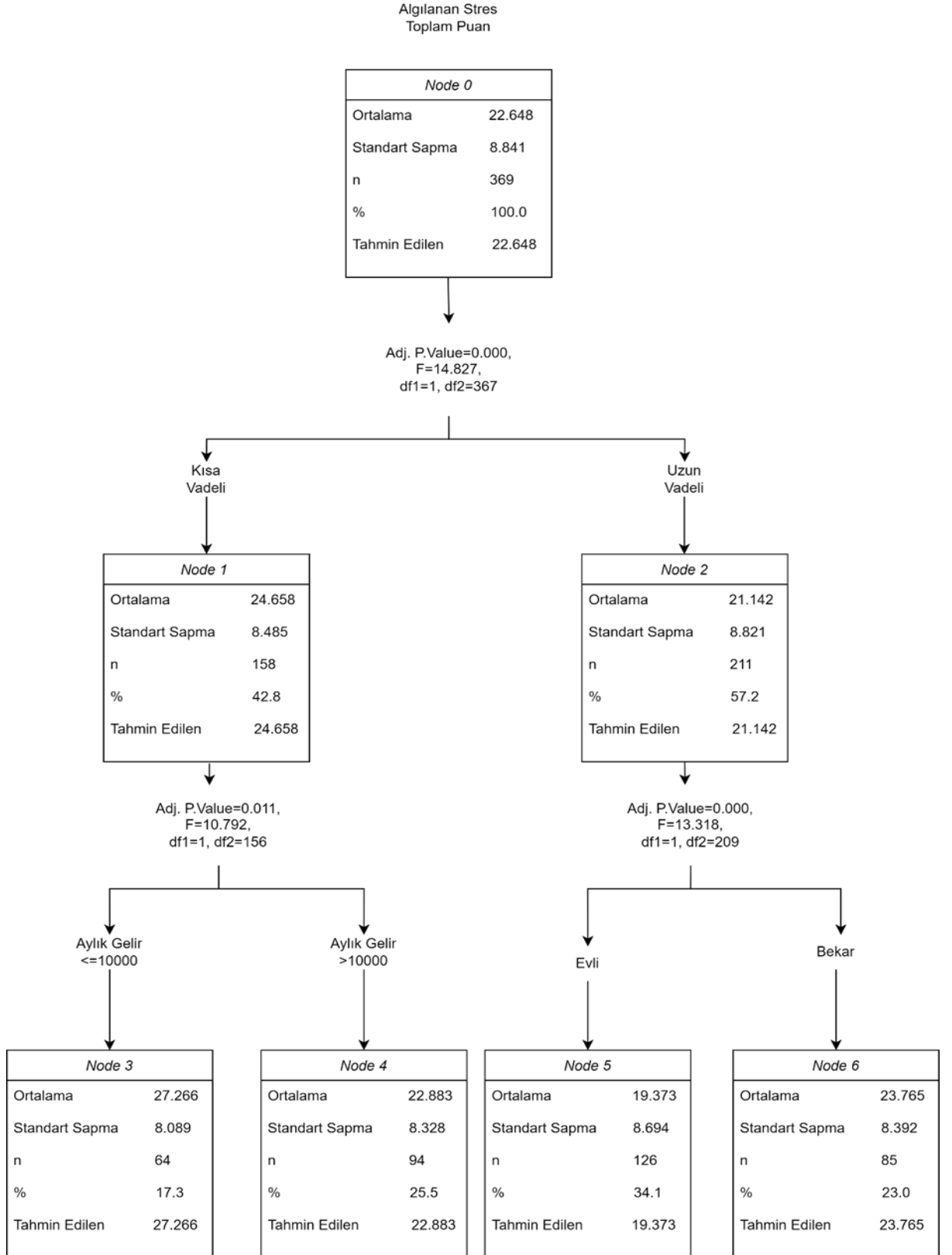
İlk olarak, bu araştırmada kripto ve kısa-vadeli yatırımcıların tetikte bir hayat yaşadıkları varsayılmıştır. Bu varsayımın geçerliliğini saptamak doğrultusunda SKPTÖ toplam puan için geliştirilen ağaç modeli, bağımlılık derecesinde sorunlu yatırım yapma davranışının kripto para yatırımı yapan ve kısa vadeli yatırım yapan kişilerde diğer gruplara oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir (Tablo 4.5 ve Şekil 1). Yani, yapılan varsayım desteklenir niteliktedir. Kripto para yatırımcısı olan kısa vadeli yatırımcılar en fazla problemlili yatırım davranışını gösterdiği bulunmuştur. Sonrasında sırasıyla fazla problemlili yatırım davranışını gösteren bireylerden aza doğru; kripto para yatırımcısı olan ve uzun vadeli yatırım yapan bireyler, borsa yatırımcısı olan ve kısa vadeli yatırım yapanlar, evli ve uzun vadeli yatırım yapanlar olduğu görülmektedir. Bu analizde, kripto para yatırımcısı olup olmamak en önemli değişken olarak ortaya çıkmaktadır. Kripto para yatırımcısı olup olmamak ve kısa vadeli yatırımcı olup olmamak, bir ortak etki olmaksızın, sorunlu yatırım yapma davranışını doğrudan etkilemekte olduğu görülmektedir.

Şekil 4.2. Tetikte Yaşama ve Sosyodemografik Değişkenlerin KSE Toplam Puanı Üzerindeki Etkisi

Tablo 4.5'teki sonuçlar KSE ve algılanan stres toplam puanları söz konusu olduğunda kısa ve uzun vadeli yatırımcı olmanın istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. Şekil 4.2 ve tablo 4.5'te görülebileceği gibi, kişilerin KSE puanları üzerindeki etkisi, kısa veya uzun vadeli yatırımcı olmalarına göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. Ancak bu etki, kişilerin medeni durumlarına bağlıdır. Medeni durumun KSE puanını en çok etkileyen değişken olduğu ve bekarların evlilere kıyasla kısa semptom envanteri puanlarının anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, kısa- veya uzun-vadeli yatırımcı olma değişkeni yalnızca evli yatırımcıları etkilemekte; kısa-vadeli yatırım yapan evli kişilerin KSE puanlarının uzun-vadeli yatırım yapanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir. Bekarların kısa semptom envanteri puanları yaşlarına göre kıyaslandığında, gruplar arasında anlamlı farklar belirlenmiştir. 27 yaşında ve daha genç olan bekarların kısa semptom envanteri puanları 27 yaşından büyük ve bekar katılımcılardan anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($p < .05$). Yani, medeni durum ve yaş ortak etkisi mevcuttur.

CHAID analizine göre kısa semptom envanterinden en yüksek puan alan katılımcılardan en az puan alan katılımcılar sırasıyla; bekar olan 27 yaşında ve daha genç bireyler, kısa vadeli yatırım yapan evli bireyler, 27 yaşından büyük olan bekar bireyler ve uzun vadeli yatırım yapan evli bireylerdir.

Şekil 4.3. Yatırım Süresi ve Sosyodemografik Değişkenlerin ASÖ Toplam Puanı Üzerindeki Etkisi

Şekil 4.3 ve Tablo 4.5'ten hareketle, algılanan stres ölçeği puanlarına bakıldığında kısa veya uzun vadeli yatırım yapan gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<.05$). Kısa vadeli yatırım yapan katılımcıların uzun vadeli yatırım yapan katılımcılara kıyasla algılanan stres düzeyi anlamlı derecede yüksektir.

CAHID kısa vadeli yatırım yapan katılımcılar arasında, aylık gelirin algılanan stres ölçeği puanları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Kısa vadeli yatırım yapan ve aylık geliri 10.000 TL ve daha az olan bireylerin, kısa vadeli yatırım yapan ve aylık geliri 10.000 tl'den fazla olan bireylere göre algılanan stres düzeyleri anlamlı derecede yüksek bulunmuştur ($p<.05$).

Uzun vadeli yatırım yapan katılımcıların algılanan stres ölçeği puanları medeni durum değişkenine göre kıyaslandığında, gruplar arasında anlamlı farklar belirlenmiştir. Bekar olan uzun vadeli yatırım yapan bireylerin algılanan stres ölçeğinden puanları evli olan uzun vadeli yatırımcılardan anlamlı derecede yüksektir ($p<.05$).

CHAID analizine algılanan stres ölçeğinden en yüksek puan alan katılımcılardan en az puan alan katılımcılar sırasıyla; aylık geliri 10.000 TL ve daha az olan kısa vadeli yatırımcılar, uzun vadeli yatırım yapan bekar bireyler, kısa vadeli yatırım yapan ve aylık geliri 10.000 tl'den fazla olan bireyler ve uzun vadeli yatırım yapan evli bireylerdir.

Tablo 4.5'e göre; KSE'nin depresyon alt boyutuna bakıldığında en yüksek puan alan katılımcılar sırasıyla; bekarlar, evli ve kısa vadeli yatırım yapan bireyler, evli ve uzun vadeli yatırım yapan bireyler olduğu belirlenmiştir. KSE'nin Anksiyete alt boyutunda ise 27 yaşında veya daha küçük olmak ile 27 yaşından büyük olmak arasında anlamlı bir farklılık belirlenmiştir. 27 yaşında veya daha genç bireylerin daha fazla anksiyete puanının olduğu görülmektedir ($p<.05$). KSE'nin Hostilite alt boyutuna bakıldığında 27 yaşında veya daha geç olmak, 27 ile 35 yaş arasında olmak ve 35 yaşından büyük olmak arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Hostilite alt boyutunda en yüksek puan alan bireylerden en az puan alan bireyler sırasıyla; 27 yaşında veya daha geçen olan bireyler, ardından 27 ile 35 yaş arasında olan bireyler ve son olarak 35 yaşından büyük bireylerdir ($<.05$). KSE'nin Somatizasyon alt boyutunda 27 yaşında veya daha geç olmak, 27 ile 38 yaş arasında olmak ve 38 yaşından büyük olmak arasında anlamlı farklılıklar görülmektedir. Hostilite alt boyutunda en yüksek puan alan bireyler 27 yaşında veya daha geçen olan bireyler olduğu görülmektedir. Ardından somatizasyon puanı fazla olanlar 27 ile 35 yaş arasında olan bireyler ve son olarak 35 yaşından büyük bireyler olduğu belirlenmiştir ($<.05$). KSE'nin bir diğer alt boyutu olan olumsuz benlik puan ortalamalarına bakıldığında bekar bireyler, evli ve kısa vadeli yatırımcılar, evli ve uzun vadeli yatırımcılar arasında anlamlı farklılık olduğu görülmektedir. Olumsuz benlik alt boyutunda en yüksek puan alan bireylerden en az puan alan bireyler sırasıyla; bekar, evli ve kısa vadeli yatırımcılar, evli ve uzun vadeli yatırımcılardır ($<.05$).

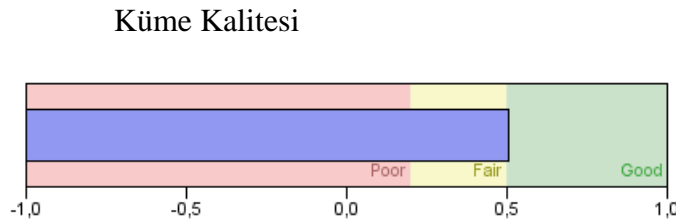
Algılanan stres ölçeği alt puanları incelendiğinde, ilk olarak yetersiz özyeterlilik algısında aylık gelir açısından anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Aylık geliri 13500 tl veya daha az olan bireylerin yetersiz özyeterlilik algısı puanları aylık geliri 13500 tl'den fazla olan bireylere göre anlamlı derecede yüksektir. Algılanan stres ölçeğinin diğer alt boyutu olan Stres/ Rahatsızlık Algısına bakıldığında, Uzun vadeli yatırımcı ve bekar, kısa vadeli yatırımcı, uzun vadeli yatırımcı ve evli grupları arasında anlamlı farklılıklar olduğu

görülmüştür. Bu alt boyutta en yüksek puan alan bireylerden en az puan alan bireyler sırasıyla; uzun vadeli yatırım yapan bekar bireyler, kısa vadeli yatırımcılar ve uzun vadeli yatırım yapan evli bireylerdir ($<.05$).

Sorunlu Kripto Para/Borsa Ticareti Ölçeği değerlendirilirken yoksunluk ve tolerans alt boyutu incelendiğinde kripto para veya borsa yatırımcısı olmak ile kısa veya uzun vadeli yatırım yapmak arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Analizde en yüksek puanı kripto para ve kısa vadeli yatırım yapan bireyler almıştır. Sonrasında fazla puan alan gruptan daha az puan alanlar sırasıyla; kripto para ve uzun vadeli yatırım yapanlar, borsa ve kısa vadeli yatırım yapanlar, borsa ve uzun vadeli yatırım yapanlardır ($.05$). Sorunlu Kripto Para/Borsa Ticareti Ölçeğinin diğer bir alt boyutu olan para bulma davranışı ve inkar incelendiğinde kısa vadeli veya uzun vadeli yatırım yapan gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Kısa vadeli yatırım yapanlar uzun vadeli yatırım yapanlara göre anlamlı düzeyde daha fazla problemlili yatırım davranışı göstermişlerdir ($<.05$).

4.5. Tetikte Yaşamın Genel Psikolojik İyi-Oluş Üzerindeki Etkisi

Psikolojik iyi-oluşun farklı ölçümleri birbirlerinden bağımsız olarak tetikte yaşamın etkisini gösterse de gerçekte bu ölçümler birbirinden bağımsız değil. Genel olarak iyi hissetmeyen kişilerin, farklı ölçümlerin çoğunda yüksek negatif puanlara sahip olup, iyi hisseden kişilerin ise farklı ölçümlerin çoğunda yüksek pozitif puanlara sahip olmaları beklenir. Böylesi bir bağımlılığın olup olmadığını, bir başka deyişle, farklı iyi-olma profillerinin olup olmadığını test etmek amacıyla katılımcılar psikolojik iyi-oluşun farklı ölçümleri temelinde iki aşamalı kümeleme yöntemi kullanılarak sınıflandırıldı. İki aşamalı kümeleme yöntemi, diğer kümeleme yöntemleri ile kıyaslandığında hem sürekli hem de kategorik verileri işleyebildiğinden ve farklı örneklem büyüklüklerinde esnek olması nedeniyle tercih edilmiştir. İki aşamalı kümeleme analizi, genel iyi-olma profili üzerine genel bir bakış elde etme amacıyla yapılmıştır. Kişiler kısa semptom envanteri, algılanan stres ölçeği ve SKPTÖ toplam puanları ve bu ölçeklerin alt boyutlarından alınan puanlara göre sınıflandırılmıştır. Sonuçlarda %27.6 semptomatik bir grup ve %72.4 daha az semptom gösteren iki grup belirlenmiştir.

Silhoutte Birlik ve Ayrılık Ölçümü

Şekil 4.4. Kümeleme Analizi Silhoutte Ölçüsü

Kümeleme analizinde grubun iç tutarlılığını ve gruplar arası ayrımı değerlendirmek için Silhouette ölçüsüne bakılmıştır. 0.5 değeri ile gruplar arası ayrımın ve grupların iç tutarlılığının iyi derecede olduğunu göstermektedir. Bu ayrışım, psikolojik iyi-oluşun farklı ölçümlerinin birbirlerinden bağımsız olmadıkları görüşünü desteklemektedir.

Tablo 4. 6. Kümeleme Analizi Gruplarının KSE, ASÖ ve SKPTÖ Ölçeklerinin Toplam Puanları ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Küme	1	2
İsim	Daha Fazla Semptom Gösteren Grup	Daha Az Semptom Gösteren Grup
Büyüklik	%27.6 (102)	%72.4 (267)
KSE Toplam Puan Ortalaması	86.87	18.17
KSE Olumsuz Benlik Alt Boyutu Puan Ortalaması	20.64	4.15
KSE Depresyon Alt Boyutu Puan Ortalaması	23.77	5.95
KSE Anksiyete Alt Boyutu Puan Ortalaması	19.23	3.07
KSE Hostilite Alt Boyutu Puan Ortalaması	11.94	3.24
KSE Somatizasyon Alt Boyutu Puan Ortalaması	11.29	1.76
ASÖ Alt Boyut Puan Ortalaması (SRA)	16.80	8.94

ASÖ Toplam Puan Ortalaması	30.77	18.54
SKPTÖ Toplam Puan Ortalaması	20.84	10.45
SKPTÖ Alt Boyutu Puan Ortalaması (GÇT)	17.13	8.82
SKPTÖ Alt Boyutu Puan Ortalaması (PAD)	2.95	1.43
ASÖ Alt Boyut Puan Ortalaması (YÖA)	13.97	10.60

Kısa semptom envanteri ve beş alt boyutu, algılanan stres ölçeği ve iki alt boyutu, Sorunlu Kripto Para Ticareti Ölçeği ve iki alt boyutuna bakıldığında semptomatik grubun ortalama puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Tabloda iki grubun belirlenmesindeki öneme göre ölçekler ve alt boyutları gösterilmiştir. Algılanan stres ölçeğinde semptomatik grubun ortalama puanı 30.77 iken daha az semptom puanı olan grubun ortalama puanı 18.54'tür. Algılanan stres ölçeğinin bir alt boyutu olan yetersiz özyeterlilik algısında semptomatik grubun ortalama puanı 13.97, daha az semptom puanı olan grubun ortalaması 10.60'tır. Algılanan stres ölçeğinin diğer alt ölçeği olan stres/rahatsızlık algısında semptomatik grubun puan ortalaması 16.80, daha az semptom gösteren grubun ortalaması ise 8.94'tür.

Kısa semptom envanterinde daha semptomatik grubun ortalaması 86.87, daha az semptom gösteren grubun ise 18.17'dir. Anksiyete alt boyutuna bakıldığında, semptomatik grubun ortalaması 19.23, diğer grubun ise 3.07 bulunmuştur. Depresyon alt boyutunda daha çok semptom gösteren grubun ortalama puanı 23.77, diğer grubun ise 5.95'tir. Olumsuz benlik ortalama puanlarına bakıldığında semptomatik grubun puan ortalaması 20.64 iken, daha az semptom gösteren grubun ortalaması 4.15 olduğu görülmektedir. Somatizasyon puanlarında semptomatik grubun ortalama puanı 11.29, daha az semptom gösteren grubun ortalama puanı 1.76'dır. Hostilite alt boyutunda semptomatik grubun ortalama puanının 11.94, diğer grubun ise 3.24 olduğu görülmektedir.

Sorunlu Kripto Para Ölçeğinde daha çok semptom gösteren grubun ortalama puanı 20.84, daha az semptom gösteren grubun ortalama puanı ise 10.45 bulunmuştur. Geri çekilme ve tolerans alt boyutuna bakıldığında semptomatik grubun ortalama puanı 17.13, diğer grubun ise 8.82'dir. Para arama davranışı altı boyutunda daha çok semptom gösteren grubun ortalama puanı 2.95 iken daha az semptom gösteren grubun puan ortalaması 1.43 olarak bulunmuştur. Birinci kümedeki kişilerin genellikle psikolojik açıdan sıkıntı yaşayan bireyler olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.7. Kısa ve Uzun Vadeli Yatırım, Yaş ve Risk Tutumunun Gruplar Üzerindeki Yordayıcı Etkisi

Değişkenler	B	S.E.	Wald	Sig.	Exp(B)
Risk Tutumu	-.309	.014	3.628	.057	.734
Yatırım Süresi	.735	.251	8.564	.003	2.085
Yaş	0.27	.014	3.539	.060	1.027
Sabit Terim	.351	.605	.336	.562	1.420

Tetikte yaşamak, risk tutumu ve diğer sosyo-demografik değişkenlerin semptomatik ve semptomatik olmayan kişi profillerini ayırt etme güçleri logistik regresyon kullanılarak saptanmıştır. Tablo 4.7’de sunulan sonuçlar, kişilerin yaşları arttıkça daha az semptomatik grupta olma olasılığının %3 oranında arttığını göstermektedir. Bunun yanında risk toleransı düştükçe semptomatik grupta olma olasılığı %2.7 artmaktadır. Uzun dönemli yatırım yapmak ise semptomatik olmayan grupta olma olasılığını %108 arttırmaktadır. Kısa ve uzun vadeli yatırım yapmanın psikolojik semptomlar üzerindeki etkisine dair kurulan model anlamlı bulunmuştur ($p < .05$). Denenen diğer değişkenlerin semptomatik ve semptomatik olmayan kişi profillerini ayırmada anlamlı düzeyde bir etkileri bulunmamıştır.

5. TARTIŞMA

5.1. Araştırma Bulgularının Tartışılması

Sonuçlar ile tetikte yaşayan kişilerin psikolojik iyi-oluşlarının yaşamayanlara göre daha problemlili olduğu kısmen desteklenmiştir.

Bu çalışmada kısa vadeli yatırımcıların uzun vadeli yatırımcılardan daha problemlili psikolojik iyi-oluş gösterdiği bulunmuştur. Literatürde de kısa vadeli yatırımcıların uzun vadeli yatırımcılardan daha problemlili psikolojik iyi-oluş gösterdiğine dair benzer çalışmalar bulunmaktadır. Oksanen ve ark. (2022) yaptıkları çalışmada, piyasadaki belirsizlik ve volatiliteden dolayı yatırımcıların stres yaşadıklarını bulmuştur. Diğer bir çalışmada, yatırımcıların finansal kayıplarla karşılaştıklarında strese ve kaygıya daha yatkın oldukları sonucuna ulaşmıştır (Oksanen ve ark. 2022). Yatırım araçlarındaki değişken fiyatlar ve öngörülemezlik, stres ve kaygı düzeylerinin artmasına neden olabilir. Piyasanın volatil olması ve potansiyel finansal kayıplar hayal kırıklığına ve finansal sıkıntı duygularına neden olabilir (Senarathne ve Perera, 2021). Bireyler yatırımlarına duygusal olarak bağlanabilir ve bu durum piyasa dalgalanmalarına karşı artan duygusal tepkilere yol açar. Bu duygusal bağlanma, psikolojik sağlığı olumsuz yönde etkileyebilecek, kaygı ve depresyon semptomlarına katkıda bulunabilir (Arora ve Kumari, 2015).

Yapılan çalışmada kripto para yatırımcılarının borsa yatırımcılarından daha problemlili psikolojik iyi oluş gösterdiği bulunmamıştır. Literatüre bakıldığında kripto para yatırımcılarının algılanan stres düzeyi ve psikolojik semptomlarının daha fazla olduğuna dair araştırmalar bulunmaktadır. Bir çalışmada kripto para yatırımcıları, geleneksel yatırımcılar ve hisse senedi yatırımcılarının kıyaslanmıştır ve özellikle kripto piyasası yatırımcılarının diğer yatırımcılara göre daha fazla aşırı kumar, oyun ve internet kullanımı rapor ettikleri belirtilmiştir. Kripto piyasası yatırımcılarının daha yüksek psikolojik sıkıntı, algılanan stres yaşadıkları ifade edilmiştir. (Oksanen ve ark. 2022). Başka bir çalışmada kripto para yatırımı yapan bireylerin sürekli aktif olan ve yoğun fiyat dalgalanmaları ile stres seviyelerinin arttırdığı belirtilmiştir (Cheah ve Fry, 2015). Kripto para birimleriyle alakalı güvenlik ve dolandırıcılık riski yatırımcıların stres düzeylerini arttırmaktadır (Ciaian ve ark., 2016). Yapılan çalışmada kripto para yatırımcılarının borsa yatırımcılarından daha problemlili psikolojik iyi oluş göstermemesi örneklemdeki kripto para ve borsa yatırımcılarının neredeyse eşit dağılımından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Kripto para yatırımcıları grubu ortalamaya yaklaştıkça normal dağılım gösterme eğiliminde olabilir. 2019'da yapılan bir ankette, Türklerin %20'sinin Bitcoin yatırımı yapmakta olduğu ve bu oran ile Türkiye'nin ankete katılan tüm ülkeler arasında kişi başına en yüksek kripto para yatırımı yapan ülke olduğunu göstermiştir (Sonkurt ve Altınöz, 2020). Literatürde paylaşılan araştırmaların geneli yabancı kaynaklardan oluşmaktadır. Yabancı ülkelerde kripto para yatırımcı grubu daha küçük ve seçilmiş bir grup olabileceği düşünülmektedir. Yabancı ülkelerde yapılan araştırmaların sonuçları ile Türkiye'deki araştırmaların sonucu farklı olabilir.

Bu çalışmada, tetikte yaşamının psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisinin kişilerin risk tutumlarına göre değiştiği, risk kaçınan kişilerde tetikte yaşamın psikolojik iyi-oluş üzerindeki negatif etkisinin daha belirgin olduğu bulunmuştur. Bireylerin psikolojik iyi oluşunun kripto para yatırımı yapmaya özel olmamakla birlikte bireysel farklılıklar ile ilgili olduğu düşünülmüştür. Buna ek olarak risk tutumunu ile kısa veya uzun dönemli

yatırım yapmak arasında bir ilişki olmadığı görülmüştür. FUD insanlarda korku, belirsizlik ve şüphe uyandırma amacıyla yanlış bilgilerin yayılmasıdır (Pfaffenberger, 2000). Hisse senedi ve kripto piyasalarıyla ilgili olumsuz bilgilerin paylaşıldığı durumlarda, bu haberlerin insanlar üzerinde olumlu haberlere göre daha güçlü bir etkiye sahip olduğu ve daha hızlı yayıldığı bilinmektedir (Ito ve ark., 1998). Risk kaçınan bir yatırımcının yanlış bilgilerle yanıltıldığında risk seven bir yatırımcıya göre daha fazla etkilenebileceği düşünülmüştür.

Katılımcıların sorunlu kripto para/ borsa ticareti puanları, kripto para veya borsa yatırımcıları olmalarına göre kıyaslandığında, gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Kripto para yatırımcılarının borsa yatırımcılarına göre sorunlu kripto para/ borsa ticareti ölçeğinden aldıkları puanlar anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. 2021 yılında Menteş ve arkadaşları tarafından kripto paralarla ilgili bağımlılık ve kumar benzeri davranışlar sergileyen bireyleri tespit etmek için geliştirilen Sorunlu kripto para ölçeğinin kesme noktası 34.5 olarak belirlenmiştir. Karar ağacı modeli incelendiğinde analize alınan hiçbir grubun 34.5 puana yakın olduğu görülmemiştir. Kripto para yatırımcıları ile borsa yatırımcılarının sorunlu kripto para/borsa ticareti yapma bakımından anlamlı düzeyde farklı olduğu, psikolojik iyi oluş açısından o kadar da farklılık göstermediği belirlenmiştir. Borsa ve kripto para borsası yatırımcılarına çekici gelen volatilité ve yüksek kazanç beklentisi bir bağımlılık türü olarak karşımıza çıkabilmektedir. Literatüre bakıldığında özellikle kısa vadeli yatırım yapan bireyler online kumar bağımlılığı başlığı altında değerlendirilmektedir (Delfabbro ve ark., 2001; Johnson ve ark., 2022, Lee ve ark., 2023). DSM-5'te, kumar oynama bozukluğunun yer almasıyla birlikte davranışsal bağımlılıkların yer aldığı görülmektedir ve birçok farklı aktiviteyi barındıran davranışsal bağımlılıklar araştırılmaktadır (Özcan, Hamzaoğlu, ve Burcu, 2020). Araştırmalar yatırım davranışının zaman geçtikçe kumar oynamaya benzer bir davranışa dönüşebileceğini göstermektedir. Fiyat dalgalanmaları olan riskli varlıkları al sat yapan kişilerin kumar oynamaya benzer davranışlar gösterdiği görülmektedir (Arthur ve ark., 2016). Kripto para yatırımları fiyat dalgalanmaları ve volatil olması göz önüne alındığında, geleneksel hisse yatırımına kıyasla daha fazla finansal risk içermektedir. Yapılan bir vaka incelemesinde bir kripto para yatırımcısının davranışları DSM-5 Kumar Oynama Bozukluğu kriterlerine bakılarak incelenmiştir. Katılımcının DSM-5 Kumar Oynama Bozukluğu kriterlerini karşıladığı, kısa bir zamanda kaldıraç kullanımını ve kripto para birimlerinin miktarını arttırıp, para kaybı arttıkça psikiyatrik semptomlar geliştirmeye başladığı fark edilmiştir (Olçay Sonkurt, 2023). Kripto para birimi ticareti ile kumar sorunu arasındaki ilişki değerlendirilen bir çalışmada kripto para birimi ticareti ile kumar sorunu şiddetinin güçlü bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Hem kripto para birimi hem de yüksek riskli hisse senedi ticaretiyle uğraşan bireylerin, sadece kripto para birimleri veya yüksek riskli hisse senetleriyle uğraşanlara kıyasla daha fazla problemlili kumar, depresyon ve anksiyete belirtileri bildirmiştir (Mills ve Nower, 2019). 2021 yılında yapılan bir çalışmaya göre çalışmaya katılan kripto para yatırımcılarının %48.7'si patolojik ticaret yapmakta olduğu, kaldıraçlı işlem yapan ve günlük işlem yapanların ise daha fazla patolojik davranış sergilediği bulunmuştur (Sonkurt ve Altınöz, 2020). Tayland'da yürütülen bir çalışmada yatırımcıların %9.5'inin potansiyel kumar bağımlısı olduğu tespit edilmiştir. Ticaret bağımlılık skoru, yüksek stres düzeyleri ve alkol kullanımı ile pozitif ilişkili bulunmuştur ki bu genellikle kumar bozuklukları ile ilişkilendirilen problemlerden bazılarıdır (Kamolsareeratana ve Kouwenberg, 2023). Günümüzde oldukça yaygınlaşan kripto para yatırımı ile ilgili

literatürde yer alan bilgilere dayanarak potansiyel kumar bağımlılığı olarak değerlendirip, sorunlu ticaret yapmanın psikolojik iyilik hali üzerindeki etkileri açısından dikkatle değerlendirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Hipotezlerin dışında olarak kısa vadeli yatırım bireylerin aylık gelirinin hangi semptom grubunda olduğunu yordadığı bulunmuştur. Bunun yanında evlilerin kısa semptom envanteri puanları kısa veya uzun vadeli yatırım yapmalarına göre kıyaslandığında, gruplar arasında anlamlı farklar belirlenmiştir. Kısa semptom envanteri ve algılanan stres seviyeleri puanlarına bakıldığında evli olan ve kısa vadeli yatırım yapan bireylerin puanları evli olan uzun vadeli yatırımcılardan anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. İsi, Ozaydın ve Cemrek (2014) tarafından yapılan araştırmada bireylerin finansal kararlarını etkileyen faktörler incelenmiş olup, aylık gelir, yatırım ortamı algısı, cinsiyet ve çocuk sahibi olma durumu değişkenlerinin etkilediği belirlenmiştir. Algılanan stres ölçeği stres ve rahatsızlık algısına bakıldığında kişilerin yatırım süresi ve medeni durumuna göre anlamlı şekilde farklılık olduğu görülmüştür. Bu araştırmada kişilerin medeni durumu, çocuklarının olup olmadığı bilgileri edinilmiştir fakat evlilik yılı, çocuk sayısı gibi bireylerin algılanan stres seviyesini etkileyen değişkenler olabilir. Liderlik davranışlarının çalışanların stres düzeyindeki etkisi araştırılan bir çalışmada, çalışanların stres düzeylerine bakıldığında bekar olanların evli olanlara göre daha çok strese maruz kaldıkları bulunmuştur (Akcan ve ark., 2014).

5. 2. Araştırmanın Katkıları ve Sınırlılıkları

Bu bulgular değerlendirilirken bazı sınırlılıkların göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Öncelikle çalışma sosyal medya platformları aracılığıyla yürütülmüştür ve genellikle katılımcıların kendi istekleriyle katıldığı bir süreci içermektedir. Bu aynı zamanda katılımcıların motivasyonunu yansıtıyor olabilir fakat araştırmada temsil edilmesi gereken bir popülasyonun gerçekçi bir şekilde temsil edilmediği anlamına gelebilmektedir. İkinci olarak, katılımcıların %87.8'inin erkek olması araştırma sonuçları genellenirken dikkate alınması gereken bir faktördür. Bu araştırmadaki kadın ve erkek katılımcı sayısı orantılı olmadığından sonuçlar kadınlar için genelleme yapılacak durumda değildir. Araştırmanın sonuçlarına dayanarak cinsiyetle ilgili genellemeler yapmadan önce, daha geniş ve çeşitli bir katılımcı grubuyla yapılan çalışmalara ihtiyaç duyulabilir. Üçüncü olarak, araştırmada kullanılan ölçeklerin soru sayılarının fazla olması (82 soru) araştırmanın sınırlılıklarından biridir. Katılımcıların sorulara odaklanması zorlaşmış ve soruları cevaplamakta güçlük yaşamış olabilirler. Bu da katılımcıların motivasyonunu düşürüp araştırmaya katılım oranını olumsuz etkileyebilmektedir. Dördüncü olarak, araştırmada veri toplanan tarih süresince borsa ve kripto para borsasında fiyat dalgalanmaları görülmüştür. Kişilerin yatırım sürecinde karda veya zararda olması durumunda algılanan stres ölçeği ve kısa semptom envanterinden aldığı puanlar değişiklik gösterebilir. Oksanen ve ark. (2022) tarafından yapılan araştırmada, yatırımcıların piyasadaki belirsizlik ve oynaklık nedeniyle stres yaşadığı bulunmuştur. Diğer bir çalışmada ise yatırımcıların finansal kayıplarla karşılaştıklarında strese ve kaygıya daha eğilimli oldukları sonucuna varılmıştır. Bu bulgular, yatırımcıların finansal faktörlerin stres ve kaygı düzeylerini etkileyebileceğini göstermektedir.

Dünya çapında kripto para yatırımcılarının sayısı 2021 yılı sonu itibarıyla 220 milyona ulaştığı saptanmıştır (Auer ve ark., 2023). Dünya genelinde olduğu gibi Türk yatırımcılarının da kripto para piyasasına ilgisi yüksektir. 2019'da yapılan bir ankete göre, Türklerin %20'si Bitcoin yatırımı yapmaktadır. Bu oran ile Türkiye ankete katılan tüm ülkeler arasında kişi başına en yüksek kripto para yatırımı yapan ülke olduğunu göstermektedir (Sonkurt ve Altınöz, 2020). Mevcut çalışma kapsamında yapılan literatür taramasına göre, son birkaç yıldır popüler bir konu haline gelen kripto para yatırımının kişilerin psikolojik durumlarına etkisi ile ilgili henüz çok fazla bilgi bulunmadığı görülmektedir. Bu araştırmanın kripto para borsası ve borsa yatırımcılarının algılanan stres düzeyi ve psikolojik semptomlarının araştırılarak literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Buna ek olarak, kripto para ve borsa yatırımcılarının yatırım değerinde düşüşler sonrasında gerçekleşen olumsuz duygusal durumlar, insan psikolojisini olumsuz etkileyebilir. Sağlıklı yatırımı teşvik etmek amacıyla doğru kripto para ve borsa yatırımıyla ilgili farkındalık oluşturuvcu eğitimler düzenlenmelidir. Uzmanların yatırım konusunda bilgilendirilmesi, yatırımcılara olumsuzluklarla başa çıkmalarında yardımcı olabilir. Psikoterapistler yatırımcılara duygusal ve psikolojik yönden destek sağlayabilirler. Yatırımlar genellikle duygusal tepkileri tetikler ve yatırımcıların kararlarını etkileyebilir. Uzmanlar, yatırımcıların duygusal tepkilerini anlamalarına ve doğru kararlar almalarına yardımcı olacak stratejiler sunabilirler.

5.3. Gelecek Araştırmalar ve Klinik Uygulamalar için Öneriler

Bu çalışmanın konusu kısa ve uzun vadeli kripto para yatırımı yapan bireylerin psikolojik semptom profillerini risk tutumu ve algılanan stres düzeyi göz önüne alarak, borsada kısa ve uzun dönemli yatırım yapan bireylerle karşılaştırmak ve gözlenen farklılıkların kripto para yatırımcılarına özel olup olmadığının incelenmesidir. Bu çalışma konusu özelinde gelecek yapılacak araştırmalara öneriler sunulmuştur. Bu araştırmada hipotezler dışında; bekar olan uzun vadeli yatırım yapan bireylerin algılanan stres ölçeğinden puanları evli olan uzun vadeli yatırımcılardan anlamlı derecede yüksek bulunmuştur fakat bu azalmanın nedeni tam olarak araştırılmamıştır. Bu nedenle gelecekteki çalışmalarda yatırımcıların medeni durumu ile algıladıkları stres arasındaki ilişkiyi anlamak açısından faydalı olabilecektir. Araştırmaya 45 kadın 324 erkek olmak üzere 369 katılımcı katılmıştır. Katılımcı sayısının daha yüksek olduğu ve kadın erkek cinsiyeti arasındaki katılımcı sayısı farkının daha düşük olduğu bir örneklem grubuna ulaşılması önerilebilir. Araştırma kapsamında veriler online ortamda ve anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Katılımcılara telegram grupları ve sosyal medya aracılığıyla ulaşılmıştır. Gelecekteki çalışmalarda katılımcı gruplarına ulaşmak için daha farklı yöntemler izlenebilir. Bu çalışma kapsamında yatırım yapan bireylerin algılanan stres düzeyi ve psikolojik semptom profillerine odaklanılmıştır, gelecekteki çalışmalarda kripto para yatırımcılarının stres seviyesi ve psikolojik durumlarını ölçen bir ölçüm aracının geliştirilmesi ile daha güvenli sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilecektir. Literatürde kripto para yatırımcılarının yaşayabileceği potansiyel psikolojik sıkıntılar ile ilgili çok fazla çalışmaya rastlanamamıştır. Gelecekteki araştırmalarda kripto para yatırımcıları ile psikolojik esneklik, problem çözme, duygusal dengeleme, sosyal destek arayışı, yardım alma ve kendini rahatlatma yöntemleri gibi konular çalışılabilir.

Literatürde bazı çalışmalar kripto para veya borsa yatırımcılarının problemleri yatırım davranışı sergileyebildiğini, stres seviyelerinin yüksek olduğunu ve bazı psikolojik semptomlar gösterdiğini ortaya koymuştur. Klinik uygulamada

psikoterapistler kumar oynama bozukluğu tanı ölçütünü baz alarak kripto para ve borsa yatırımcılarının problemlili yatırım davranışı gösterip göstermediğini değerlendirebilir ve duygusal ve psikolojik destek sağlayabilirler. DSM V'te bulunan kumar oynama bozukluğu tanı ölçütleri aşağıda verilmiştir.

DSM V'e göre Kumar Oynama Bozukluğu Tanı Ölçütleri (Köroğlu, 2013).

- A. On iki aylık bir süre içinde, aşağıdakilerden en az dördü (ya da daha çoğu) ile kendini gösteren, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da işlevsellikte düşmeye yol açan, sürekli ve yineleyici, sorunlu bir kumar oynama davranışı:
1. İsteddiği coşkuyu sağlayabilmek için giderek daha çok parayla kumar oynamaya gereksinir
  2. Kumar oynamayı bırakma ya da durdurma girişimleri sırasında huzursuz ya da kolay kızan biri olur
  3. Kumar oynamayı denetim altına almak, bırakmak ya da durdurmak için tekrar eden, sonuç vermeyen çabaları olmuştur
  4. Sık sık kumar oynama üzerine düşünüp durur (örn. Geçmişteki kumar oynama yaşantılarını yeniden yaşamayı sürekli düşünüp durma, bir sonraki girişimini engellemek ya da tasarlamak, kumar oynamak için para bulma yollarını düşünme)
  5. Sıklıkla, sıkıntı duyarken kumar oynama (örn. Çaresiz, suçlu, bunalmış, çökkün iken)
  6. Parayla kumar oynayıp kaybettikten sonra, çoğu kez, eşitlenmek için başka bir gün geri gelir (yitirdiklerinin ardından koşar)
  7. Ne denli kumar oynadığını gizlemek için yalan söyler
  8. Kumar oynaması yüzünden önemli bir ilişkisini, işini, eğitim ya da iş olanağını tehlikeye atmış ya da yitirmiştir
  9. Kumar oynadığı için düştüğü umutsuz parasal durumlardan kurtulmak için başkalarının parasal kaynaklarına bel bağlar
- B. Kumar oynama davranışı bir mani dönemi ile daha iyi açıklanamaz.

Varsa belirtiniz:

Dönemsel: Kumar oynama tanı ölçütlerinin karşılandığı birden çok dönem arasında belirtilerin yatıştığı birkaç aylık dönemlerin olması.

Sürekli: Yıllardır, tanı ölçütlerini karşılayan, sürekli belirtiler yaşama.

Varsa Belirtiniz:

Erken yatışma evresinde: Daha önce kumar oynama bozukluğu için tanı ölçütleri tam karşılandıktan sonra, kumar oynama bozukluğunun hiçbir tanı ölçütü, 12 aydan daha kısa süreli olmak üzere, en az üç aydır karşılanmamaktadır.

Sürekli yatışma ile giden: Daha önce kumar oynama bozukluğu için tanı ölçütleri tam karşılandıktan sonra, kumar oynama bozukluğunun hiçbir tanı ölçütü, 12 aydan daha uzun bir süredir, hiçbir zaman karşılanmamıştır.

O sıradaki ağırlığını belirtiniz:

Ağır olmayan: Dört- beş belirtinin olması

Orta derecede: Altı- yedi belirtinin olması

Ağır: Sekiz- dokuz belirtinin olması

Kumar oynama bozukluğu semptomlarını hafifletmek için farmakolojik seçenekler bulunsa da literatürdeki çalışmalar bu bozukluk için en etkili

seçeneğin psikolojik tedaviler olduğunu göstermektedir ve psikolojik tedavilerin kısa ve uzun vadede önemli iyileştirmelerle ilişkili olduğu belirtilmektedir (Cowlshaw ve ark., 2012). Tek başına veya diğer tekniklerle kombine edilerek uygulanabilen motivasyonel görüşme, kumar oynama bozukluğu için umut verici seçeneklerden biridir (Hodgins ve ark., 2009). Bu müdahale ile hastaların değişim konusundaki ikilemelerini belirlemelerine ve etkili bir şekilde çözmelerine olanak sağlanır (Hodgins ve ark., 2001). Bu yaklaşımın ana unsurlarından biri olan kişiye özel normatif geribildirim ile bireyler genellikle küçümsenen sorunlu kumar davranışlarını değerlendirir ve genel nüfusun kumar alışkanlıklarıyla karşılaştırarak davranış değişikliğine teşvik eder (Cunningham ve ark., 2012). Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT) bir davranışsal bağımlılık olan kumar oynama bozukluğu için özellikle etkili olduğu gösterilmiştir (Rash ve Petry, 2014). Literatürdeki birçok çalışmada maruz bırakma terapisi ve bilişsel yeniden yapılandırmanın kumar oynama bozukluğu için etkili tedavi teknikleri olduğu görülmektedir (Tolchard, 2016). Maruz bırakma terapisi, belirli duygusal tepkiye (örneğin kumar oynamaya olan dürtü) yönelik tepkinin (örneğin heyecan) söndürülmesi prensibine dayanır. Kumarla ilişkilendirilen uyaran (örneğin bir kumar makinesinin yanıp sönen ışıklarını görmek) ile duygusal tepkiler arasındaki öğrenilmiş ilişkiyi kırmak, maruz bırakma terapisini kumar oynayan kişiler açısından potansiyel olarak etkili bir tedavi tekniği haline getirir. (Dickerson ve O'Connor, 2006). Şans oyunları ile ilgili kazanma şansının abartılması, becerilerin sonuç üzerinde etkisi olduğu inancı ve bağımsız olaylar ve rastlantılılıkla ilgili yanlış inançların yaygın yanlış anlamalar olduğu belirtilmiştir (Ladouceur ve ark., 1998). Bu yaklaşımda, şans ve rastlantılılık konusunda eğitim sağlamak ve danışanların yanlış inançlarını sorgularken, aynı zamanda uyarıcı kontrolünü teşvik eder ve kumar uyarılarından kaçınmayı destekler (Ladouceur ve ark., 2003). Amaç belirleme, motivasyonu yükseltme, problem çözme rahatsızlık veren duygular ile baş etme gibi davranış değişimine yardımcı BDT teknikleri kişilerin problemleri davranışını değiştirmede etkili olmaktadır (Ledgerwood ve Petri, 2005). Grup terapi, bireysel görüşme, motivasyonel terapi, duyarsızlaştırma teknikleri, internet temelli terapi gibi BDT'ye ait farklı tekniklerin uygulandığı 10 çalışma incelendiğinde, zarardan kaçınmak ve değişime hazır olmak gibi kişisel özellikler tedavi sürecinden kopmayı engellemesi nedeniyle tedavinin etkinliğini arttırdığı ve çalışmalarda hangi BDT tekniği kullanıldığı fark etmeksizin terapi uygulanan grupların kumar oynama davranışının azaldığı ve nüks etmenin geciktiği bulunmuştur (Buran, 2021). Bu çalışmalar ışığında kripto para ve borsa yatırımı yapan kişilerin bir kısmının patolojik yatırım davranışı gösterebileceği ve bunun sonucunda stres ve bazı psikolojik semptomlar gösterebileceği düşünülmektedir. Bu yüzden patolojik yatırım yapan kişilerin psikolojik destek almalarının faydalı olacağı düşünülmüştür.

6. SONUÇ

Bu araştırmanın ana amacı, tetikte yaşam sürdüren kişilerde yaşamayanlara göre psikolojik iyi oluş düzeyinin daha problemlili olma durumunu incelemektir. Çalışmada; kripto para yatırımcılarının borsa yatırımcılarından anlamlı düzeyde daha fazla stres ve psikolojik belirti göstermesi ve kısa vadeli yatırımcıların uzun vadeli yatırımcılardan anlamlı düzeyde daha fazla stres ve psikolojik belirti göstermesi olarak araştırılmıştır.

Çalışmanın ulaştığı sonuçlar şöyledir:

Tetikte yaşayan kişilerin psikolojik iyi-oluşlarının yaşamayanlara göre daha problemlili olduğu kısmen desteklenmiştir.

Kripto para yatırımcılarının borsa yatırımcılarından daha problemlili psikolojik iyi-oluş gösterdiği desteklenmemiştir.

Kısa vadeli yatırımcılar uzun vadeli yatırımcılardan daha problemlili psikolojik iyi-oluş gösterdiği desteklenmiştir.

Tetikte yaşamının psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi kişilerin risk tutumlarına göre değiştiği, risk toleransı düşük kişilerde tetikte yaşamın psikolojik iyi-oluş üzerindeki negatif etkisinin daha belirgin olduğu desteklenmiştir.

Çalışmanın sonucunda tetikte yaşamının psikolojik iyi oluşu etkileyen risk faktörleri belirlenmiştir. Bu risk faktörleri; risk kaçınan olmak, kısa vadeli yatırım yapmak, 27 yaşında veya daha genç olmak, bekar olmak, evli ve kısa dönem yatırımcısı olmak, uzun vadeli yatırım yapmak ve bekar olmak, kısa vadeli yatırım yapmak ve aylık gelirin 10000 tl veya daha az olmasıdır. Başa bir ifade ile genç, bekar, düşük gelirli olmak, kısa vadeli yatırım yapmak ve risk kaçınan olmak bireylerin psikolojik iyi oluşunu etkileyen risk faktörleri olarak bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Alport, G. (1961). *Nature of Personality*. London: Reading Pub.
- APA. (2014). *Ruhsal bozuklukların tanınal ve sayımsal el kitabı DSM-5 (Çev. ed.:E Köroğlu, 2014)*. Ankara: Hekimler Yayın Birliğı.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-hall.
- Beck, A. T., ve Alford, B. A. (2009). *Depression: Causes and Treatment (Second Edition)*. University of Pennsylvania Press.
- Cannon, W.B. (1932). *The Wisdom of the Body*. New York: Norton.
- Geçtan, E. (2020). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar*. Metis Yayıncılık.
- George, D., & Mallery, P. (2010a). *SPSS for windows step by step: A simple guide and reference, 17.0 update*. Allyn & Bacon.
- Gilbert, P. (2007). *Psychotherapy and counselling for depression*. Sage.
- Işık, E. (2006). *Anksiyete belirtileri ve tipleri: çocuk ergen ve erişkinlerde anksiyete bozuklukları*. İstanbul: Golden Print.
- Jung, C. G. (1933). *Modern man in search of a soul*. New York: Harcourl Brace
- Köroğlu, E. (2013). *DSM-5 tanı ölçütleri başvuru El Kitabı*. Hekimler Yayın Birliğı Yayıncılık.
- Lazarus. R.S., & Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal and Coping*. New York: Springer Publishing Company Inc.
- Öztürk, M. O., ve Uluşahin, A. (2014). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Nobel Tıp Kitabevleri.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. London, England:Constable.
- Sadock, B. J., Sadock, V. A., & Levin, Z. E. (Eds.). (2007). *Kaplan and Sadock's study guide and self-examination review in psychiatry*. Lippincott Williams & Wilkins.
- Selye, H. (1956). *The Stress of Life*. London: Mc Graw Hill.
- Senarathne, C. W. (2021). Gambling behaviour in the cryptocurrency market. In *Research Anthology on Blockchain Technology in Business, Healthcare, Education, and Government* (pp. 1536-1552). IGI Global.
- Sharma, R., Arora, M., & Mehta, K. (2022). Psychological Traits and Investors' Cryptocurrency Behavior. In *Handbook of Research on Stock Market Investment Practices and Portfolio Management* (pp. 215-228). IGI Global.
- Weber, M. (2022). *Borsa*. Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.

Makaleler

- Akcan, G., Ünsar, A. S., & Küçükkancabaş, S. (2014). Liderlik Davranışlarının çalışanların Stres Düzeylerine ETKİSİ: BİR Alan Araştırması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(27), 51–74.
<https://doi.org/10.30976/susead.302218>
pinin Etkinliği Üzerine Sistemik Bir Derleme. *Bağımlılık Dergisi*, 22(2), 180–186.
[https:// 10.51982/bagimli.835376](https://10.51982/bagimli.835376)
- Arora, M., & Kumari, S. (2015). Self-Esteem As Determinant Of Investors' stock Market Participation: Mediating Role Of Risk Preferences And Behavioral Biases. *Psychologia*, 58(3), 115-126.
- Arthur, J. N., & Delfabbro, P. (2017). Day traders in South Australia: Similarities and differences with traditional gamblers. *Journal of gambling studies*, 33, 855-866.
- Arthur, J. N., Williams, R. J., & Delfabbro, P. H. (2016). The conceptual and empirical relationship between gambling, investing, and speculation. *Journal of behavioral addictions*, 5(4), 580-591.
- Arthur J, Williams RJ & Delfabbro PH: The conceptual and empirical relationship between gambling, investing, and speculation. *J Behav Addict* 2016; 5:580-591.
<https://doi.org/10.1556/2006.5.2016.084>
- Auer, R., Cornelli, G., Doerr, S., Frost, J., & Gambacorta, L. (2023). Crypto trading and Bitcoin prices: evidence from a new database of retail adoption. *CESifo Working Paper No.10266*, 1-26.
- Bandura, A. (1991). *Social cognitive theory of self-regulation*. *Organizational behavior and human decision processes*, 50(2), 248-287.
- Barlow, D. H. (2000). Unraveling the mysteries of anxiety and its disorders from the perspective of emotion theory. *American Psychologist*, 55(11), 1247-1263.
- Barlow, D. H. (2000). Unraveling the mysteries of anxiety and its disorders from the perspective of emotion theory. *American Psychologist*, 55(11), 1247-1263.
- Blanco, F., Matute, H., & Vadillo, M. A. (2011). Making the uncontrollable seem controllable: The role of action in the illusion of control. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 64(7), 1290-1304.
- Borghesi, C., Costa, F.V., Boschi, S., Mussi, A., & Ambrosioni, E. (1986). Predictors of stable hypertension in young borderline subjects: a five-year follow-up study. *Journal of Cardiovascular Pharmacology*, 8, 138–141.
- Bosworth, B., Hymans, S., & Modigliani, F. (1975). The stock market and the economy. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1975(2), 257-300.

- Brosshot, J.F., Gerin, W., & Thayer, J.F. (2006). The perseverative cognition hypothesis: A review of worry, prolonged stress-related physiological activation, and health. *Journal of Psychosomatic Research*, 60, 113–124.
- Buran, A. (2021). Kumar Oynama Bozukluğunda Bilişsel Davranışçı Terapinin Etkinliği Üzerine Sistematik Bir Derleme. *Bağımlılık Dergisi*, 22(2), 180–186.
[https:// 10.51982/bagimli.835376](https://10.51982/bagimli.835376)
- Casale, S., Rugai, L., & Fioravanti, G. (2018). Exploring the role of positive metacognitions in explaining the association between the fear of missing out and social media addiction. *Addictive behaviors*, 85, 83-87.
- Casu, M., Belfiore, C. I., & Caponnetto, P. (2023). Rolling the Dice: A Comprehensive Review of the New Forms of Gambling and Psychological Clinical Recommendations. *Psychiatry International*, 4(2), 105-125.
- Cunningham, J. A., Hodgins, D. C., Toneatto, T., & Murphy, M. (2012). A randomized controlled trial of a personalized feedback intervention for problem gamblers. *PLoS ONE*, 7(2). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0031586>
- Ciaian, P., Rajcaniova, M., & Kancs, D. A. (2016). The economics of BitCoin price formation. *Applied economics*, 48(19), 1799-1815.
- Cihangir, M., & Kandil, İ. E. (2009). Türkiye’de Borsaya Yeni Kote İşletmelerin Halka İlk Arzda Uyguladıkları Düşük Fiyatlandırma Olgusunun Test Edilmesi ve Nedenleri Üzerine Bir Değerlendirme (01.01. 2003-30.06. 2008 Dönemi). *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (44), 165-178.
- Cingel, D. P., Carter, M. C., & Krause, H. V. (2022). Social media and self-esteem. *Current Opinion in Psychology*, 101304.
- Cinko, M., Durmus, B., & Avci, E. (2020). Risk perception and eye-tracking: a research on university students. *Pressacademia*, 7(4), 268-276.
doi: 10.17261/pressacademia.2020.1323
- Civitarese, J., & Mendes, L. (2018). Bad news, technical development and cryptocurrencies stability. *Technical Development and Cryptocurrencies Stability* (December 1, 2018).
- Chapman, G. (1997). Risk Attitude and Time Discounting. *Medical Decision Making*, 17(3), 355-356.
doi: 10.1177/0272989x9701700315
- Cheah, E. T., & Fry, J. (2015). Speculative bubbles in Bitcoin markets? An empirical investigation into the fundamental value of Bitcoin. *Economics letters*, 130, 32-36.

- Cohen, D., & Bar'el, O. (2017, October). The use of cyberwarfare in influence operations. In Yuval Ne'eman Workshop for Science, Technology and Security. Tel-Aviv University.
- Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24(4), 385.
<https://doi.org/10.2307/2136404>
- Cowlishaw, S., Merkouris, S., Dowling, N., Anderson, C., Jackson, A., & Thomas, S. (2012). Psychological therapies for pathological and problem gambling. *Cochrane Database of Systematic Reviews*.
<https://doi.org/10.1002/14651858.cd008937.pub2>
- Craske, M. G., & Stein, M. B. (2016). Anxiety. *The Lancet*, 388(10063), 3048-3059.
- Dalgın, T., & Atak, O. (2021). Hisse Senedi Yatırımcılarının Finansal Profillerinin ve Davranışsal Finans Eğilimlerinin Ortalama Portföy Getirilerine Etkisi: Hisse.net Forum Üyeleri Örneği. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(22), 351-367.
- Dayanan, D. (2021). Kripto Para Birimleri ve Türkiye'deki Yasal Uygulamaları. *Rahva Teknik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 37-44.
- Delfabbro, P., King, D. L., & Williams, J. (2021). The psychology of cryptocurrency trading: Risk and protective factors. *Journal of behavioral addictions*, 10(2), 201-207.
- Delfabbro, P., King, D. L., & Williams, J. (2021). The psychology of cryptocurrency trading: Risk and protective factors. *Journal of behavioral addictions*, 10(2), 201-207.
- Delfabbro, P., King, D., & Gainsbury, S. M. (2020). Understanding gambling and gaming skill and its implications for the convergence of gaming with electronic gaming machines. *International Gambling Studies*, 20(1), 171-183.
- Delfabbro, P., King, D., Williams, J., & Georgiou, N. (2021). Cryptocurrency trading, gambling and problem gambling. *Addictive Behaviors*, 122, 107021.
- Delfabbro, P., King, D., Williams, J., & Georgiou, N. (2021). Cryptocurrency trading, gambling and problem gambling. *Addictive Behaviors*, 122, 107021.
- Demirel, E., & Yelkikalan, N. (2021). Hisse Senedi Getirisi ve Volatilitesi Üzerinde Rasyonel Ve İrrasyonel Yatırımcı Duyarlılığının Etkisi: Borsa İstanbul Üzerinde Ampirik Bir Analiz. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 16(2), 1-15.
- Derogatis, L. R. And Melisaratos, N. (1983). The brief symptom inventory: an introductory report. *Psychological medicine*, 13(3), 595-605.
<https://doi.org/10.1017/S0033291700048017>

- Dhillon, V., Xu, T., & Parikh, C. (2021). Blockchain enabled tracking of physician burnout and stressors during the covid-19 pandemic. *Frontiers in Blockchain*, 3, 586742.
- Dickerson, M., & O'Connor, J. (2006). *Gambling as an Addictive Behaviour*. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511543715>
- Dickhäuser, L., Koddebusch, C., & Hermann, C. (2022). Predicting Perceived Stress in Students: A Comparison of Two Theoretical Models. *Journal of College Student Psychotherapy*, 1-21.
- Diener, E., & Chan, M. Y. (2011). Happy people live longer: Subjective well-being contributes to health and longevity. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 3(1), 1-43.
- Diener, E., (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin* 95, 542-575.
- Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture, and subjective well-being: Emotional and cognitive evaluations of life. *Annual review of psychology*, 54(1), 403-425.
- Diener, E., Suh, E., & Oishi, S. (1997). Recent findings on subjective well-being. *Indian journal of clinical psychology*, 24, 25-41.
- Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D. W., Oishi, S., & Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social indicators research*, 97(2), 143-156.
- Dixon, M. R., Giroux, I., Jacques, C., & Gregoire, P. (2018). What characterizes excessive online stock trading? A qualitative study. *Journal of Gambling Issues*, 38(May), 8-26.
- Dixon, M. R., Giroux, I., Jacques, C., & Grégoire, P. (2018). What characterizes excessive online stock trading? A qualitative study. *Journal of Gambling Issues*, 38, 8-26.
- Dohmen, T., Falk, A., Huffman, D., Sunde, U., Schupp, J. & Wagner, G.G. (2011). Individual risk attitudes: measurement, determinants and behavioral consequences. *Journal of the European Economic Association*, 9, 522–550.
- Düzgün, Ş. (2010). Öğrencilerin psikolojik belirtileri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1-2), 149-162.
- Dymecka, J., Gerymski, R., Machnik-Czerwik, A., & Rogowska, A. M. (2023). Does Positive Thinking Help during Difficult Pandemic Times? The Role of Positive Orientation in the Relationship between Fear of COVID-19 and Perceived Stress. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education*, 13(1), 151-160.

- El Wassal, K. A. (2013). The development of stock markets: In search of a theory. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 3(3), 606-624.
- Engelberg, J., & Parsons, C. A. (2016). Worrying about the stock market: Evidence from hospital admissions. *The Journal of Finance*, 71(3), 1227-1250.
- Eskin, M., Harlak, H., Demirkıran, F., & Dereboy, Ç. (2013). Algılanan Stres Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlilik ve Geçerlik Analizi. *New/Yeni Symposium Journal*, 51(3), 132-140. doi: 10.5455/symposium.20130724100551 (?)
- Everson, S.A., Goldberg, D.E., Kaplan, G.A., Cohen, R.D., Pukkala, E., Tuomilehto, J., & Salonen, J.T. (1996). Hopelessness and risk of mortality and incidence of myocardial infarction and cancer. *Psychosomatic Medicine*, 58(2), 113-121.
- Fonseca, V., Pacheco, L., & Lobão, J. (2020). Psychological barriers in the cryptocurrency market. *Review of Behavioral Finance*, 12(2), 151-169.
- Forgeard, M. J., Jayawickreme, E., Kern, M. L., & Seligman, M. E. (2011). Doing the right thing: Measuring wellbeing for public policy. *International journal of wellbeing*, 1(1), 79-106.
- Gad, A. G., Mosa, D. T., Abualigah, L., & Abohany, A. A. (2022). Emerging trends in blockchain technology and applications: A review and outlook. *Journal of King Saud University-Computer and Information Sciences*, 34(9), 6719-6742.
- Galton, M., McLellan, R., Steward, S., & Page, C. (2012). The impact of the Creative Partnerships programme on the wellbeing of children and young people. *Research digest*, 47.
- Gao, X., & Lin, T. C. (2015). Do individual investors treat trading as a fun and exciting gambling activity? Evidence from repeated natural experiments. *The Review of Financial Studies*, 28(7), 2128-2166.
- Gärling, T., & Jansson, M. (2021). Sustainable investment: Consequences for psychological well-being. *Sustainability*, 13(16), 9256.
- Goodell, J. W., Kumar, S., Rao, P., & Verma, S. (2022). Emotions and stock market anomalies: a systematic review. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 100722.
- Grall-Bronnec, M., Sauvaget, A., Boutin, C., Bulteau, S., Jiménez-Murcia, S., Fernández-Aranda, F., ... & Caillon, J. (2017). Excessive trading, a gambling disorder in its own right? A case study on a French disordered gamblers cohort. *Addictive behaviors*, 64, 340-348.
- Grall-Bronnec, M., Sauvaget, A., Boutin, C., Bulteau, S., Jiménez-Murcia, S., Fernández-Aranda, F., ... & Caillon, J. (2017). Excessive trading, a gambling disorder in its own right? A case study on a French disordered gamblers cohort. *Addictive behaviors*, 64, 340-348.

- Grant, S., Langan-Fox, J., & Anglim, J. (2009). The big five traits as predictors of subjective and psychological well-being. *Psychological reports*, 105(1), 205- 231.
- Griffith, J., Najand, M., & Shen, J. (2020). Emotions in the stock market. *Journal of Behavioral Finance*, 21(1), 42-56.
- Griffiths, M. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance use*, 10(4), 191-197.
- Griffiths, M. D. (2000). Day trading: Another possible gambling addiction. *GamCare News*, 8, 13-14.
- Griffiths, M. D. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*, 10(4), 191-197.
- Griffiths, M. D. (2018). Hot topics in gambling: Gambling blocking apps, loot boxes, and 'crypto-trading addiction'. *Online Gambling Lawyer*, 17(7), 9-11.
- Guglielmo, R., Ioime, L., & Janiri, L. (2016). Is Pathological Trading an Overlooked Form of Addiction?. *Addiction & health*, 8(3), 207.
- Hatipoğlu, O. (2021). Kamu Politikası Analizi Açısından Türkiye’de Kripto Para Politikaları. *Maliye ve Finans Yazıları*, 116, 171-201.
- Hodgins, D. C., Currie, S. R., Currie, G., & Fick, G. H. (2009). Randomized trial of brief motivational treatments for pathological gamblers: More is not necessarily better. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 77(5), 950–960. <https://doi.org/10.1037/a0016318>
- Hodgins, D. C., Currie, S. R., & el-Guebaly, N. (2001). Motivational enhancement and self-help treatments for problem gambling. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 69(1), 50–57. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.69.1.50>
- Huppert, F. A. (2009). Psychological well-being: Evidence regarding its causes and consequences. *Applied psychology: health and well-being*, 1(2), 137-164.
- Isi, A., Ozaydın, O., & Cemrek, F. (2014). CHAID analizi ile bireylerin yatırım yapma davranışını etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 1(4), 273-284.
- Ito, T. A., Larsen, J. T., Smith, N. K., & Cacioppo, J. T. (1998). Negative information weighs more heavily on the brain: the negativity bias in evaluative categorizations. *Journal of personality and social psychology*, 75(4), 887-900.
- İkiz, F. E., Asıcı, E., Zöhre, K. A. Y. A., & Balkan, K. (2018). Yaşam amaçları ve psikolojik iyi oluşun öğretmenlik mesleğine yönelik tutumu yordayıcı rolü. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(25), 7-26.
- Jahoda, M. (1958). *Current concepts of positive mental health*. Basic Books. <https://doi.org/10.1037/11258-00>.

- Johnson, B., Co, S., Sun, T., Lim, C. C., Stjepanović, D., Leung, J., ... & Chan, G. C. (2022). Cryptocurrency trading and its associations with gambling and mental health: A scoping review. *Addictive Behaviors*, 107504.
- Johnson, B., Co, S., Sun, T., Lim, C. C., Stjepanović, D., Leung, J., ... & Chan, G. C. (2022). Cryptocurrency trading and its associations with gambling and mental health: A scoping review. *Addictive Behaviors*, 107504.
- Johnson, B., Stjepanović, D., Leung, J., Sun, T., & Chan, G. C. (2023). Cryptocurrency trading, mental health and addiction: a qualitative analysis of reddit discussions. *Addiction Research & Theory*, 1-7.
- Johnston, J. N., Greenwald, M. S., Henter, I. D., Kraus, C., Mkrтчian, A., Clark, N. G., ... & Kadriu, B. (2023). Inflammation, stress and depression: an exploration of ketamine's therapeutic profile. *Drug Discovery Today*, 103518.
- Kamolsareeratana, A., & Kouwenberg, R. (2023). Compulsive Gambling in the Stock Market: Evidence from an Emerging Market. *Economies*, 11(1), 28.
- Kamolsareeratana, A., & Kouwenberg, R. (2023). Compulsive Gambling in the Stock Market: Evidence from an Emerging Market. *Economies*, 11(1), 28. <https://doi.org/10.3390/economies11010028>
- Kılıç, Y., & Çütücü, İ. (2018). Bitcoin fiyatları ile borsa istanbul endeksi arasındaki eşbütünlüşme ve nedensellik ilişkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 13(3), 235-250.
- Kim, H. J., Hong, J. S., Hwang, H. C., Kim, S. M., & Han, D. H. (2020). Comparison of psychological status and investment style between bitcoin investors and share investors. *Frontiers in Psychology*, 11, 502295.
- Kim, M. (2021). A psychological approach to Bitcoin usage behavior in the era of COVID-19: Focusing on the role of attitudes toward money. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 62, 102606.
- Kumar, A. (2009). Who gambles in the stock market?. *The Journal of Finance*, 64(4), 1889-1933.
- Kurlansik, S. L., & Maffei, M. S. (2016). Somatic symptom disorder. *American Family Physician*, 93 (1), 49-54.
- Kushwah, S. V., & Mathur, G. (2019). Psychological well being and investor's attitude towards various investment options. *JIMS8M: The Journal of Indian Management & Strategy*, 24(1), 51-56.
- Ladouceur, R., Sylvain, C., Boutin, C., Lachance, S., Doucet, C., & Leblond, J. (2003). Group therapy for pathological gamblers: A cognitive approach. *Behaviour*

- Ladouceur, R., Sylvain, C., Letarte, H., Giroux, I., Jacques, C. (1998). Cognitive treatment of pathological gamblers., 36(12), 1111–1119. [https://doi.org/10.1016/s0005-7967\(98\)00086-2](https://doi.org/10.1016/s0005-7967(98)00086-2)
- Lambos, C., & Delfabbro, P. H. (2007). Numerical reasoning ability and irrational beliefs in problem gambling. *International Gambling Studies*, 7(2), 157-172.
- Langer, E. J. (1975). The illusion of control. *Journal of personality and social psychology*, 32(2), 311.
- Ledgerwood, D. M., & Petry, N. M. (2005). Current trends and future directions in the study of psychosocial treatments for pathological gambling. *Current Directions in Psychological Science*, 14(2), 89–94. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00341.x>
- Lee, U., Lewis, L. E., & Mills, D. J. (2023). Association between gambling and financial trading: A systemic review. *F1000Research*, 12(111), 111.
- Li, W., Zhao, Z., Chen, D., Peng, Y., & Lu, Z. (2022). Prevalence and associated factors of depression and anxiety symptoms among college students: a systematic review and meta-analysis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 63(11), 1222-1230.
- Linden, W., Earle, T.L., Gerin, W., & Christenfeld, N. (1997). Physiological stress reactivity and recovery: conceptual siblings separated at birth. *Journal of Psychosomatic Research*. 42, 117–135.
- Lindqvist, E., Östling, R., & Cesarini, D. (2020). Long-run effects of lottery wealth on psychological well-being. *The Review of Economic Studies*, 87(6), 2703-2726.
- Liu, C., & Fan, M. (2022). Stock Market and the Psychological Health of Investors. *Available at SSRN 4295619*.
- Lovallo, W.R., & Gerin, W.G. (2003). Psychophysiological Reactivity: Mechanisms and Pathways to Cardiovascular Disease. *Psychosomatic Medicine*, 65: 36–45.
- Ma, S., Yang, J., Cheng, H., Wang, W., Chen, G., Bai, H., ... & Liu, Z. (2022). The central symptoms of depression, anxiety, and somatization: a network analysis. *All Life*, 15(1), 933-941.
- Madva, E. N., Harnedy, L. E., Longley, R. M., Rojas Amaris, A., Castillo, C., Bomm, M. D., ... & Celano, C. M. (2023). Positive psychological well-being: A novel concept for improving symptoms, quality of life, and health behaviors in irritable bowel syndrome. *Neurogastroenterology & Motility*, e14531.
- Marković, H., Nikolac, N., Tripković, M., Haluga-Golubović, I., & Ćustović, Z. (2012). Connection between addictive behavior and investing on the stock market in Croatia. *Alcoholism and psychiatry research: Journal on psychiatric research and addictions*, 48(2), 69-80.

- Marks, N., & Shah, H. (2004). A well-being manifesto for a flourishing society. *Journal of Public Mental Health*, 3(4), 9-15.
- Maslow, A. (1968). Some educational implications of the humanistic psychologies. *Harvard Educational Review*, 38(4), 685-696.
- Mata, R., Frey, R., Richter, D., Schupp, J., & Hertwig, R. (2018). Risk preference: A view from psychology. *Journal of Economic Perspectives*, 32(2), 155-172.
- Mathieu, S., & Varescon, I. (2021). When gambling with derivative products can become problematic: a case report of excessive trading. *International Journal of Psychological Research and Reviews*, 4(50), 1-13.
- McInerney, M., Mellor, J. M., & Nicholas, L. H. (2013). Recession depression: mental health effects of the 2008 stock market crash. *Journal of health economics*, 32(6), 1090-1104.
- Meng, J., & Fu, F. (2020). Understanding gambling behaviour and risk attitudes using cryptocurrency-based casino blockchain data. *Royal Society open science*, 7(10), 201446.
- Mentes, N., Yolbas, I., & Bulut, M. (2021). Development and verification of problematic cryptocurrency trading scale. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 31(3), 310–318. <https://doi.org/10.5152/pcp.2021.21094>
- Menteş, N., & Bulut, M. (2023). Roc analizi ile Sorunlu Kripto Para Ticareti ölçeği için Kesme Puanının Oluşturulması. *Bağımlılık Dergisi*, 24(4), 438–447. <https://doi.org/10.51982/bagimli.1243102>
- Mills, D. J., & Nower, L. (2019). Preliminary findings on cryptocurrency trading among regular gamblers: A new risk for problem gambling?. *Addictive behaviors*, 92, 136-140.
- Mills, D. J., & Nower, L. (2019). Preliminary findings on cryptocurrency trading among regular gamblers: A new risk for problem gambling? *Addictive Behaviors*, 92, 136-140. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2019.01.005>
- Morris, G. D. (2014). Heard on the street, and around the world: The Wall Street Journal Turns 125 Years Old. *Financial History*, (109), 20-22.
- Mosenhauer, M., Newall, P. W., & Walasek, L. (2021). The stock market as a casino: Associations between stock market trading frequency and problem gambling. *Journal of behavioral addictions*, 10(3), 683-689.
- Mosmer, S., & Başarır, Ç. (2023). Türkiye'deki Bireysel Kripto Para Yatırımcılarının Kripto Paralara Yaklaşımları. *The Journal of International Scientific Researches*, 8(1), 46-63.

- Naseem, S., Mohsin, M., Hui, W., Liyan, G., & Penglai, K. (2021). The investor psychology and stock market behavior during the initial era of COVID-19: a study of China, Japan, and the United States. *Frontiers in Psychology, 12*, 626934.
- Nicolaides, N. C., & Chrousos, G. P. (2023). Impact of Stress on Health in Childhood and Adolescence. *Hormone Research in Paediatrics, 96*(1), 5-7.
- Oksanen, A., Mantere, E., Vuorinen, I., & Savolainen, I. (2022). Gambling and online trading: emerging risks of real-time stock and cryptocurrency trading platforms. *Public Health, 205*, 72-78.
- Olçay Sonkurt, H. (2023). Cryptocurrency trading as a behavioral addiction: A case report. *PSYCHIATRIA DANUBINA, 35*(1), 128–131.
<https://doi.org/10.24869/psyd.2023.128>
- Oliveira, M. P. M., & Silva, M. T. A. (2001). A comparison of horse-race, bingo, and video poker gamblers in Brazilian gambling settings. *Journal of gambling studies, 17*, 137-149.
- Orth, U., & Robins, R. W. (2022). Is high self-esteem beneficial? Revisiting a classic question. *American psychologist, 77*(1), 5.
- Osakwe, C. N., Dzandu, M. D., Amegbe, H., Warsame, M. H., & Ramayah, T. (2022). A two-country study on the psychological antecedents to cryptocurrency investment decision-making. *Journal of Global Information Technology Management, 25*(4), 302-323.
- Öztabak, M. Ü. (2018). Problemlü İnternet Kullanımı Olan Ergenlerin İnternet Kullanımına İlişkin Duygu ve Görüşlerinin İncelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches, 8*(15), 1022-1055.
- Pfaffenberger, B. (2000). The rhetoric of dread: Fear, uncertainty, and doubt (FUD) in information technology marketing. *Knowledge, Technology & Policy, 13*(3), 78-92.
- Pieper, S., & Brosschot, J.F. (2005). Prolonged stress-related cardiovascular activation: Is there any? *Annals of Behavioral Medicine, 30*, 91–103.
- Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R., & Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. *Computers in human behavior, 29*(4), 1841-1848.
- Qin, X., Liao, H., Zheng, X., & Liu, X. (2019). Stock market exposure and anxiety in a turbulent market: Evidence from China. *Frontiers in Psychology, 10*, 1-18.
- Quick, J. C., & Spielberger, C. D. (1994). Walter Bradford cannon: Pioneer of stress research. *International Journal of Stress Management, 1*, 141-143.

- Rash, C., & Petry, N. (2014). Psychological treatments for gambling disorder. *Psychology Research and Behavior Management*, 285
<https://doi.org/10.2147/prbm.s40883>
- Remes, O., Brayne, C., van der Linde, R., Lafortune, L., 2016. A systematic review of reviews on the prevalence of anxiety disorders in adult populations. *Brain Behavior*, 1(6),31-49.
- Ren, Y., Qian, W., Li, Z., Liu, Z., Zhou, Y., Wang, R., ... & Zhang, X. (2020). Public mental health under the long-term influence of COVID-19 in China: Geographical and temporal distribution. *Journal of Affective Disorders*, 277, 893-900.
- Research and Therapy, 41(5), 587–596.
[https://doi.org/10.1016/s0005-7967\(02\)00036-0](https://doi.org/10.1016/s0005-7967(02)00036-0)
- Rochette, L., Dogon, G., & Vergely, C. (2023). Stress: Eight Decades after Its Definition by Hans Selye:“Stress Is the Spice of Life”. *Brain Sciences*, 13(2), 310.
- Rom, O., & Reznick, A. Z. (2016). The stress reaction: a historical perspective. *Respiratory Contagion*, 1-4.
- Rose, S., Burton, D., Kercher, V., Grindley, E., & Richardson, C. (2023). Enduring stress: A quantitative analysis on coping profiles and sport well-being in amateur endurance athletes. *Psychology of Sport and Exercise*, 65, 102365.
- Rubin, G. J., Brewin, C. R., Greenberg, N., Simpson, J., & Wessely, S. (2005). Psychological and behavioural reactions to the bombings in London on 7 July 2005: cross sectional survey of a representative sample of Londoners. *Bmj*, 331(7517), 606.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual review of psychology*, 52(1), 141-166.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of personality and social psychology*, 57(6), 1069.
- Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current directions in psychological science*, 4(4), 99-104.
- Ryff, C. D., & Keyes, C. L. M. (1995). The structure of psychological well-being revisited. *Journal of personality and social psychology*, 69(4), 719.
- Ryff, C. D., & Singer, B. (2008). Know thyself and become what you are: A eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of happiness studies*, 9(1), 13-39.
- Sahin, N. H., & Durak, A. (1994). Kisa Semptom Envanteri (Brief Symptom Inventory-BSI): Turk Gencleri Icin Uyarlanmasi. *Türk Psikoloji Dergisi*. 9(31), 44–56.

- Sanal Y., Hamzaoğlu N., Türk B. Üniversite Öğrencilerinin Kimyasal ve Davranışsal Bağımlılıklara İlişkin Bakış Açıları ve Bilgi Düzeyleri. *Bağımlılık Dergisi*. 2020; 21(1): 44-55.
- Salman, A., & Razzaq, M. G. A. (2018). Bitcoin and the world of digital currencies. *Financial Management from an Emerging Market Perspective*, 271-281.
- Schafer, K. M., Lieberman, A., Sever, A. C., & Joiner, T. (2022). Prevalence rates of anxiety, depressive, and eating pathology symptoms between the pre-and peri-COVID-19 eras: A meta-analysis. *Journal of affective disorders*, 298, 364-372.
- Scholten, O. J., Zendle, D., & Walker, J. A. (2020). Inside the decentralised casino: A longitudinal study of actual cryptocurrency gambling transactions. *PLoS one*, 15(10), e0240693.
- Seligman, M. E., Steen, T. A., Park, N., & Peterson, C. (2005). Positive psychology progress: empirical validation of interventions. *American psychologist*, 60(5), 410.
- Senarathne, C. W. (2021). Gambling behaviour in the cryptocurrency market. In *Research Anthology on Blockchain Technology in Business, Healthcare, Education, and Government* (pp. 1536-1552). IGI Global.
- Senarathne, C. W., & Perera, T. R. (2021). A The Association Between Depression And Anxiety, And Stock Market Investments In The United States: Depression And Anxiety, And Stock Market Investments. *Reviews of Management Sciences*, 3(2), 1-13.
- Shorey, S., Ng, E. D., & Wong, C. H. (2022). Global prevalence of depression and elevated depressive symptoms among adolescents: A systematic review and meta-analysis. *British Journal of Clinical Psychology*, 61(2), 287-305.
- Singh, A. K., Vaibhav, K. D. V., Patil, M., & Gharat, C. S. (2023). Cryptocurrency and its Psychological Impact on Human Behaviour. *Journal for ReAttach Therapy and Developmental Diversities*, 6(4s), 359-368.
- Singh, T., Gupta, M., Kaushal, A., & Tripathi, A. (2018). Determinants of Emotional Stability and Psychological Well Being in Investors During Stock Market Fluctuations. In *Proceedings of 10th International Conference on Digital Strategies for Organizational Success*.
- Smith, T. W., Pope, M. K., Sanders, J. D., Allred, K. D., & O'keeffe, J. L. (1988). Cynical hostility at home and work: Psychosocial vulnerability across domains. *Journal of Research in Personality*, 2(2), 525-548.
- Sonkurt, H., & Altınöz, A. (2021). Cryptocurrency investment: A safe venture or a new type of gambling? *Journal of Gambling Issues*, 47, 199-216.

- Sözkesen, M. E., & Şahin, Y. (2022). Lisansüstü Öğrencilerin Danışmanları İle İletişim Sürecinde Benlik Sunum Stratejilerini Kullanımlarının İncelenmesi. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(3), 1215-1228.
- Srivastava, A., Locke, E. A., & Bartol, K. M. (2001). Money and subjective well-being: it's not the money, it's the motives. *Journal of personality and social psychology*, 80(6), 959.
- Steinmetz, F., Von Meduna, M., Ante, L., & Fiedler, I. (2021). Ownership, uses and perceptions of cryptocurrency: Results from a population survey. *Technological Forecasting and Social Change*, 173, 121073.
- Stevens, E. N., Bardeen, J. R. & Murdock, K. W. (2015). Parenting behaviors and anxiety in young adults: Effortful control as a protective factor. *Journal of Individual Differences*, 36(3), 170-176.
- Sudzina, F., Dobes, M., & Pavlicek, A. (2021). Towards the psychological profile of cryptocurrency early adopters: Overconfidence and self-control as predictors of cryptocurrency use. *Current Psychology*, 1-5.
- Suer, Omur. (2007). Yatırım Kararlarında Alınan Risk Düzeyinin Belirlenmesine İlişkin Ampirik Bir Çalışma. *Öneri Dergisi*. 14. 97-105.
- Sunstein, C. R. (2002). Probability neglect: Emotions, worst cases, and law. *The Yale Law Journal*, 112(1), 61-107.
- Şahin, N. ve Durak, A. (1994), “Kısa Semptom Envanteri (Brief Symptom InventoryBSI): Türk gençleri için uyarlaması”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56. (apa6)
- Tolchard, B. (2016). Cognitive-behavior therapy for problem gambling: A Critique of current treatments and proposed new unified approach. *Journal of Mental Health*, 26(3), 283–290.
<https://doi.org/10.1080/09638237.2016.1207235>
- Toneatto, T., & Ladouceur, R. (2003). The treatment of pathological gambling: A critical review of the literature. *Psychology of Addictive Behaviors*, 17(4), 284-292.
- Türkçapar, H. (2004). Anksiyete bozukluğu ve depresyonun tanısal ilişkileri. *Klinik Psikiyatri*, 4, 12-16.
- Uçkun, N., & Dal, L. (2021). Kripto Para Yatırımcılarında Finansal Risk Toleransı. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (89), 155–170.
<https://doi.org/10.25095/mufad.852118>
- van Dierendonck, D., & Lam, H. (2022). Interventions to enhance eudaemonic psychological well-being: A meta-analytic review with Ryff's Scales of Psychological Well-being. *Applied Psychology: Health and Well-Being*. 15, 594–610.

- Velema, M. S., Terlouw, J. M., de Nooijer, A. H., Nijkamp, M. D., Jacobs, N., & Deinum, J. (2018). Psychological symptoms and well-being after treatment for primary aldosteronism. *Hormone and Metabolic Research*, 50(08), 620-626.
- Verkuil, B., Brosschot, J.F., Meerman, E.E., & Thayer, J.F. (2012). Effects of momentary assessed stressful events and worry episodes on somatic health complaints. *Psychology and Health*, 27 (2), 141–158.
- Vural, M., & Başar, E. (2006). Psikolojik faktörlerin koroner kalp hastalığına etkisi: Olumsuz psikolojik faktörlere müdahale edilmeli mi?. *Anadolu Kardiyoloji Dergisi*, 6, 55–59.
- Wankhade, D., Anjankar, A. P., Wankhade, D., & Anjankar, A. (2022). Management of Somatization in COVID-19: A Narrative Review. *Cureus*, 14(10), 1-6.
- Wood, W. S., & Clapham, M. M. (2005). Development of the drake beliefs about chance inventory. *Journal of gambling studies*, 21, 411-430.
- Yağcılar, G. G. (2022). Kripto Para Piyasasında Fiyat Balonları ve Yatırımcı İlgisinin Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 6(1), 108-131.
- Youssef, M. (2022). What drives herding behavior in the cryptocurrency market?. *Journal of Behavioral Finance*, 23(2), 230-239.
- Zhao, M., Liu, B., Zheng, T., Xu, J., Hao, Y., Wang, J., ... & Liang, L. (2019). Factors associated with hostility among people living with HIV/AIDS in Northeast China: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 19, 1-10.
- Zimmermann, P., & Iwanski, A. (2019). Attachment disorder behavior in early and middle childhood: Associations with children's self-concept and observed signs of negative internal working models. *Attachment & Human Development*, 21(2), 170-189.

Tezler

- Durmuş, A. (2020). *Erken dönem uyumsuz şemaların psikolojik belirtiler üzerindeki yordayıcı etkisinin cinsiyet değişkenine göre incelenmesi*. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.

İnternet Sayfası Kaynakları

- Murcko, T. (2007). What is the difference between gambling and investing? 17.05.2023 tarihinde www.investorguide.com/gambling-vs-investing adresinden alındı
- BIST (2023). *Tarihsel Gelişmeler*. <https://borsaistanbul.com/tr/sayfa/27/tarihsel-gelistmeler> adresinden 16.05.2023 tarihinde alındı.

EK 1. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Değerli katılımcı,

Bu çalışma Antalya Bilim Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans programı kapsamında, Dr. Öğr. Üyesi Sema BARLAS danışmanlığında, Psikolog Aslıhan Çerçi tarafından yürütülen bir tez çalışmasıdır. Çalışmanın amacı, Kripto Para Yatırımcıları ile Borsa Yatırımcılarının Risk Tutumları, Algılanan Stres Seviyesi ve Psikolojik Durumları Arasındaki İlişkinin incelenmesidir.

Bu çalışmaya katılma kararınız tamamen gönüllülük esasına dayalıdır. Araştırmadan elde edilen veriler başka kişi ve kurumlar ile paylaşılmayacak olup, yalnızca bilimsel amaçlar için kullanılacaktır. Araştırmaya katılmak fiziksel veya psikolojik açıdan öngörülen herhangi bir risk taşımamaktadır. Çalışmanın güvenilir ve doğru sonuçlara ulaşabilmesi için çalışmayı tamamlamanız, soruları eksiksiz ve içtenlikle cevaplamanız çok önemlidir. Katılımınızı herhangi bir noktada sonlandırmak isterseniz, tarayıcı penceresini kapatmanız yeterlidir. Söz konusu durumda verileriniz çalışmaya dahil edilmeyecektir.

Araştırmaya katıldığınız için ve soruları tüm samimiyetinizle cevaplayarak sağladığınız katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim. Araştırma ile ilgili tüm sorularınız için Antalya Bilim Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi Aslıhan ÇERÇİ ile iletişime geçebilirsiniz.

EK 2. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1- Cinsiyetiniz

- Kadın
- Erkek
- Diğer

2- Yaşınız

3- Eğitim Durumunuz

- İlkokul
- Ortaokul
- Lise
- Üniversite
- Yüksek Lisans
- Doktora

4- Medeni Durumunuz

- Bekar
- Evli
- Dul
- Boşanmış

5- Çocuğunuz var mı?

- Evet
- Hayır

6- Çalışma durumunuz nedir?

- İşsiz ve iş arıyorum
- Öğrenciyim
- Tam zamanlı çalışıyorum
- Yarı zamanlı çalışıyorum
- Serbest çalışırım
- Emekliyim
- Diğer (Lütfen Belirtin)

7- Yaklaşık aylık geliriniz ne kadar? .....

8- Yaşamınız süresince herhangi bir psikiyatrik tanı aldınız mı?

- Evet
- Hayır

9- Psikiyatrik tanı aldıysanız, tanının ne olduğunu yazınız. ....

EK 3. YATIRIM FORMU

Borsada ticaret (işlem) yapmak: Şirket hisselerini alıp satmak.

Kripto para borsasında ticaret (işlem): Dijital para alıp satmak.

- 1- Kendinizi borsa yatırımcısı olarak mı veya kripto para yatırımcısı olarak mı tanımlarsınız?
- 2- Kendinizi kısa vade yatırımcısı mı veya uzun vade yatırımcısı mı olarak tanımlarsınız?
- 3- Varlıklarınızın %'de kaçını borsa hesabınızda, %'de kaçını kripto para borsası hesabınızda bulunmakta?
- 4- Son bir ayda zamanınızın yüzde kaçını borsada yatırım yapmaya ayırdınız?
- 5- Son bir ayda zamanınızın yüzde kaçını kripto para yatırımı yapmaya ayırdınız?
- 6- Ne kadar süredir borsada yatırım yapıyorsunuz?
- 7- Ne kadar süredir kripto para borsasında yatırım yapıyorsunuz?

EK 4. RİSK TUTUMU

Boşluğa öyle bir para miktarı yazınki, aşağıdaki iki seçenek arasında kararsızlık yaşayabilesiniz.

Seçenek 1- 100 lira kazanacaksınız.

Seçenek 2- %50 ihtimalle _____ lira kazanacaksınız veya %50 ihtimalle hiç para kazanamayacaksınız.

Risk tutumu literatürde birçok araştırmanın konusu olmuştur. Risk tutumuna göre yatırım yapan bireyler; risk seven, riskten kaçınan ve risk nötr olarak adlandırılabilir. Beklenti teorisine göre yatırım yapan bireylere seçenekler sunularak, verdikleri cevaplara göre risk tutumları belirlenmektedir (Suer, 2007). Aşağıda verilen makaleler göz önünde bulundurularak, yatırım yapan bireylerin risk tutumunu anlamak için risk tutumu sorusu hazırlanmıştır.

- 100 TL
- 200 TL
- 300 TL

EK 5. SORUNLU KRİPTO PARA/ BORSA TİCARETİ ÖLÇEĞİ

Aşağıda sorunlu kripto para/borsa ticaretine yönelik ölçek soruları yer almaktadır. Ölçek soruları için verilen yanıtlardaki numaralar yargı ifadeleri ile ifade edilen durumun görülme sıklığını göstermektedir. Size en yakın gelen seçeneği işaretleyiniz.	Hiçbir Zaman	Nadiren	Arada Sırada (Bazen)	Sıklıkla	Her Zaman
1. Hangi sıklıkla planladığınız süreden daha fazla süre kripto para/ hisse alış-verişi için internette kalırsınız?	0	1	2	3	4
2. Hangi sıklıkta kendinizi kripto para/ hisse ile uğraşırken “birkaç dakika daha” derken bulursunuz?	0	1	2	3	4
3. Hangi sıklıkla ailenizle ilgili işleri ihmal ederek kripto para/ hisse ile uğraşmak için zaman ayırırsınız?	0	1	2	3	4
4. Hangi sıklıkta kripto para/ hisse ile uğraşırken geçen süreden dolayı uykusuz kaldınız?	0	1	2	3	4
5. Kripto para/ hisse ile uğraşırken geçen zaman yüzünden hangi sıklıkla sosyal aktivitelerinizde bir değişim oldu (spor hobi ve cinsel yaşam)?	0	1	2	3	4
6. Hangi sıklıkla kripto paradan/ hisseden büyük kayıplar yaşadığınız halde kaybınızı telafi etmek için tekrar kripto para/borsa kullanmaya yönelirsiniz?	0	1	2	3	4
7. Kripto para/ hisse ile uğraşmadığınızda hangi sıklıkta kendinizi karamsar sınırlı bunalımda hissedip yatırım ile uğraştığınızda bu şikayetlerin geçtiğini görürsünüz?	0	1	2	3	4
8. Kripto para/ hisse ile uğraşmaz iken hangi sıklıkta kripto para/ hisse hayali	0	1	2	3	4

kurarsınız (coin/ hisse üretme veya kazanma)?					
9. Birileri kripto para/ hisse ticareti ile ilgili soru sorduğunda hangi sıklıkta bunu sır gibi saklar ve savunmaya geçersiniz?	0	1	2	3	4
10. Birileri kripto para/ hisse ile uğraşırken canınızı sıkarsa hangi sıklıkta onları tersler onlara bağırır ve öfkeli davranışlar sergilersiniz?	0	1	2	3	4
11. Hangi sıklıkta kripto para/ hisse ile uğraşmak için harcadığımız süreyi azaltmaya çalışırsınız?	0	1	2	3	4
12. Hangi sıklıkla kendinize ait olmayan bir para ile sahibinden habersiz kripto para/ hisse alışverişi yaptınız?	0	1	2	3	4
13. Hangi sıklıkla kripto para/ hisse alabilmek için bankadan ya da tefeciden kredi kullandınız?	0	1	2	3	4
14. Hangi sıklıkla kripto para/ hisse alabilmek için ailenizden veya arkadaşlarınızdan borç para aldınız (veya almayı düşünürsünüz)?	0	1	2	3	4
15. Hangi sıklıkla kripto paradan/ hisseden kazanç sağlamadığımız halde kazanmış gibi davranırsınız?	0	1	2	3	4

EK 6. ALGILANAN STRES ÖLÇEĞİ

Her soruyu dikkatlice okuyarak son bir ayı göz önünde bulundurup size en uygun seçeneğin altındaki kutuyu işaretleyerek cevaplayınız. Soruların doğru veya yanlış cevabı yoktur. Önemli olan sizin duygu ve düşüncelerinizi yansıtan yanıtları vermenizdir.	Hiçbir Zaman	Neredeyse Hiçbir Zaman	Bazen	Oldukça Sık	Çok Sık
1. Geçen ay, beklenmedik bir şeylerin olması nedeniyle ne sıklıkta rahatsızlık duydunuz?	0	1	2	3	4
2. Geçen ay, hayatınızdaki önemli şeyleri kontrol edemediğinizi ne sıklıkta hissettiniz?	0	1	2	3	4
3. Geçen ay, kendinizi ne sıklıkta sinirli ve stresli hissettiniz?	0	1	2	3	4
4. Geçen ay, ne sıklıkta gündelik zorlukların üstesinden başarıyla geldiniz?	4	3	2	1	0
5. Geçen ay, hayatınızda ortaya çıkan önemli değişikliklerle etkili bir şekilde başa çıktığınızı ne sıklıkta hissettiniz?	4	3	2	1	0
6. Geçen ay, kişisel sorunlarınızı ele alma yeteneğinize ne sıklıkta güven duydunuz?	4	3	2	1	0
7. Geçen ay, her şeyin yolunda gittiğini ne sıklıkta hissettiniz?	4	3	2	1	0
8. Geçen ay, ne sıklıkta yapmanız gereken şeylerle başa çıkamadığınızı fark ettiniz?	0	1	2	3	4
9. Geçen ay, hayatınızdaki zorlukları ne sıklıkta kontrol edebildiniz?	4	3	2	1	0
10. Geçen ay, ne sıklıkta her şeyin üstesinden geldiğinizi hissettiniz?	4	3	2	1	0
11. Geçen ay, ne sıklıkta kontrolünüz dışında gelişen olaylar yüzünden öfkelenediniz?	0	1	2	3	4

12. Geçen ay, kendinizi ne sıklıkta başarmak zorunda olduėunuz Őeyleri dűŐünürken buldunuz?	0	1	2	3	4
13. Geçen ay, ne sıklıkta zamanınızı nasıl kullanacağınızı kontrol edebildiniz?	4	3	2	1	0
14. Geçen ay, ne sıklıkta problemlerin üstesinden gelemeyeceğiniz kadar biriktiğini hissettiniz?	0	1	2	3	4

EK 7. KISA SEMPTOM ENVANTERİ (KSE)- BRIEF SYMPTOM INVENTORY (BSI)

- 1- Hiç
- 2- Çok Az
- 3- Orta Derecede
- 4- Oldukça Fazla
- 5- Çok Fazla

Lütfen her bir ifadeyle ne derece hemfikir olduğunuzu son 1 haftayı göz önüne alarak yukarıda verilen derecelendirmeyi belirtiniz.	Hiç	Çok Az	Orta Derecede	Oldukça Fazla	Çok Fazla
1. İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali	0	1	2	3	4
2. Baygınlık, baş dönmesi	0	1	2	3	4
3. Bir başka kişinin sizin düşüncelerinizi kontrol ettiği fikri	0	1	2	3	4
4. Başınıza gelen sıkıntılardan dolayı başkalarının suçlu olduğu düşüncesi	0	1	2	3	4
5. Olayları hatırlamada güçlük	0	1	2	3	4
6. Çok kolayca kızıp öfkelenme	0	1	2	3	4
7. Göğüs ve kalp bölgesinde ağrılar	0	1	2	3	4
8. Meydanlık (açık) yerlerden korkma duygusu	0	1	2	3	4
9. Yaşamınıza son verme düşünceleri	0	1	2	3	4
10. İnsanların çoğuna güvenilemeyeceği hissi	0	1	2	3	4
11. İştahta bozukluklar	0	1	2	3	4

12. Hiçbir nedeni olmayan ani korkular	0	1	2	3	4
13. Kontrol edemediğiniz duygu patlamaları	0	1	2	3	4
14. Başka insanlarla beraberken bile yalnızlık hissetme	0	1	2	3	4
15. İşleri bitirme konusunda kendini engellenmiş hissetme	0	1	2	3	4
16. Yalnızlık hissetme	0	1	2	3	4
17. Hüzünlü, kederli hissetme	0	1	2	3	4
18. Hiçbir şeye ilgi duymamak	0	1	2	3	4
19. Ağlamaklı hissetme	0	1	2	3	4
20. Kolayca incinebilme, kırılma	0	1	2	3	4
21. İnsanların sizi sevmediğine, size kötü davrandığına inanmak	0	1	2	3	4
22. Kendini diğerlerinden daha aşağı görmek	0	1	2	3	4
23. Mide bozukluğu, bulantı	0	1	2	3	4
24. Diğer insanların sizi gözlediği ya da hakkınızda konuştuğu düşüncesi	0	1	2	3	4
25. Uykuya dalmada güçlük	0	1	2	3	4
26. Yaptığımız şeyleri tekrar tekrar doğru mu diye kontrol etme	0	1	2	3	4
27. Karar vermede güçlükler	0	1	2	3	4
28. Otobüs, tren, metro gibi umumi vasıtalarla seyahatlerden korkma	0	1	2	3	4
29. Nefes darlığı, nefessiz kalma	0	1	2	3	4

30. Sıcak, soğuk basmaları	0	1	2	3	4
31. Sizi korkuttuğu için bazı eşya yer ya da etkinliklerden uzak kalma	0	1	2	3	4
32.Kafanızın “bomboş” kalması	0	1	2	3	4
33. Bedeninizin bazı bölgelerinde uyuşmalar, karıncalanmalar	0	1	2	3	4
34.Hatalarınız için cezalandırılmanız gerektiği düşüncesi	0	1	2	3	4
35.Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları	0	1	2	3	4
36. Konsantrasyonda (dikkati bir şey üzerine toplamada) güçlük/zorlanma	0	1	2	3	4
37. Bedenin bazı bölgelerinde, zayıflık, güçsüzlük hissi	0	1	2	3	4
38. Kendini gergin ve tedirgin hissetme	0	1	2	3	4
39. Ölme ve ölüm üzerine düşünceler	0	1	2	3	4
40. Birini dövme, ona zarar verme, yaralama isteği	0	1	2	3	4
41.Bir şeyleri kırma, dökme isteği	0	1	2	3	4
42. Diğerlerinin yanındayken sürekli kendini gözleyip, yanlış bir şeyler yapmamaya çalışmak	0	1	2	3	4
43. Kalabalıklarda rahatsızlık duymak	0	1	2	3	4
44. Bir başka insana hiç yakınlık duymamak	0	1	2	3	4
45.Dehşet ve panik nöbetleri	0	1	2	3	4
46. Sık sık tartışmaya girmek	0	1	2	3	4
47. Yalnız bırakıldığında/ kalındığında sinirli hissetmek	0	1	2	3	4

48. Başarılarınız için diğerlerinden yeterince takdir alamamak	0	1	2	3	4
49. Yerinde duramayacak kadar huzursuz hissetmek	0	1	2	3	4
50. Kendini değersiz görmek/ değersizlik duyguları	0	1	2	3	4
51. Eğer izin verirsiniz insanların sizi sömüreceği duygusu	0	1	2	3	4
52. Suçluluk duyguları	0	1	2	3	4
53. Aklınızda bir bozukluk olduğu düşüncesi	0	1	2	3	4

EK 8. ETİK KURUL ONAY FORMU

T.C.
ANTALYA BİLİM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Karar No: 2022/39	SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURULU KARARLARI	Karar Tarihi:22.07.2022
--------------------------	--	------------------------------------

Antalya Bilim Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Prof. Dr. Ömer TURUNÇ'un başkanlığında toplandı. Yapılan toplantıda aşağıdaki kararlar alındı.

1. Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden Aslihan ÇERÇİ tarafından Etik Kurulumuza sunulan “**Sürekli Tetikte Olarak Yaşamın Psikolojik İyilik Hali Üzerindeki Etkisi: Kripto Para Yatırımcılarına Yönelik Bir İnceleme**” başlıklı çalışmada kullanılacak ölçme aracının fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğun başvurucaya ait olmak üzere, Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uygun olduğunun kabulü ile ilgili çalışmaların gerçekleştirilmesinde etik ve bilimsel yönden sakınca bulunmadığına, sonucun Aslihan ÇERÇİ'ye bildirilmek üzere Rektörlük Makamına arzına katılanların oybirliği ile karar verildi.

Prof. Dr. Ömer TURUNÇ
Etik Kurul Başkanı

Prof. Dr. Yusuf Mehmet ÖRNEK
Etik Kurul Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. İbrahim Sani MERT
Etik Kurul Üyesi

KATILMADI
Prof. Dr. Mesut UYAR
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Mehmet YUMRU
AKTAY
Etik Kurul Üyesi

Prof. Dr. Fatma Bike KOCAOĞLU
Etik Kurul Üyesi

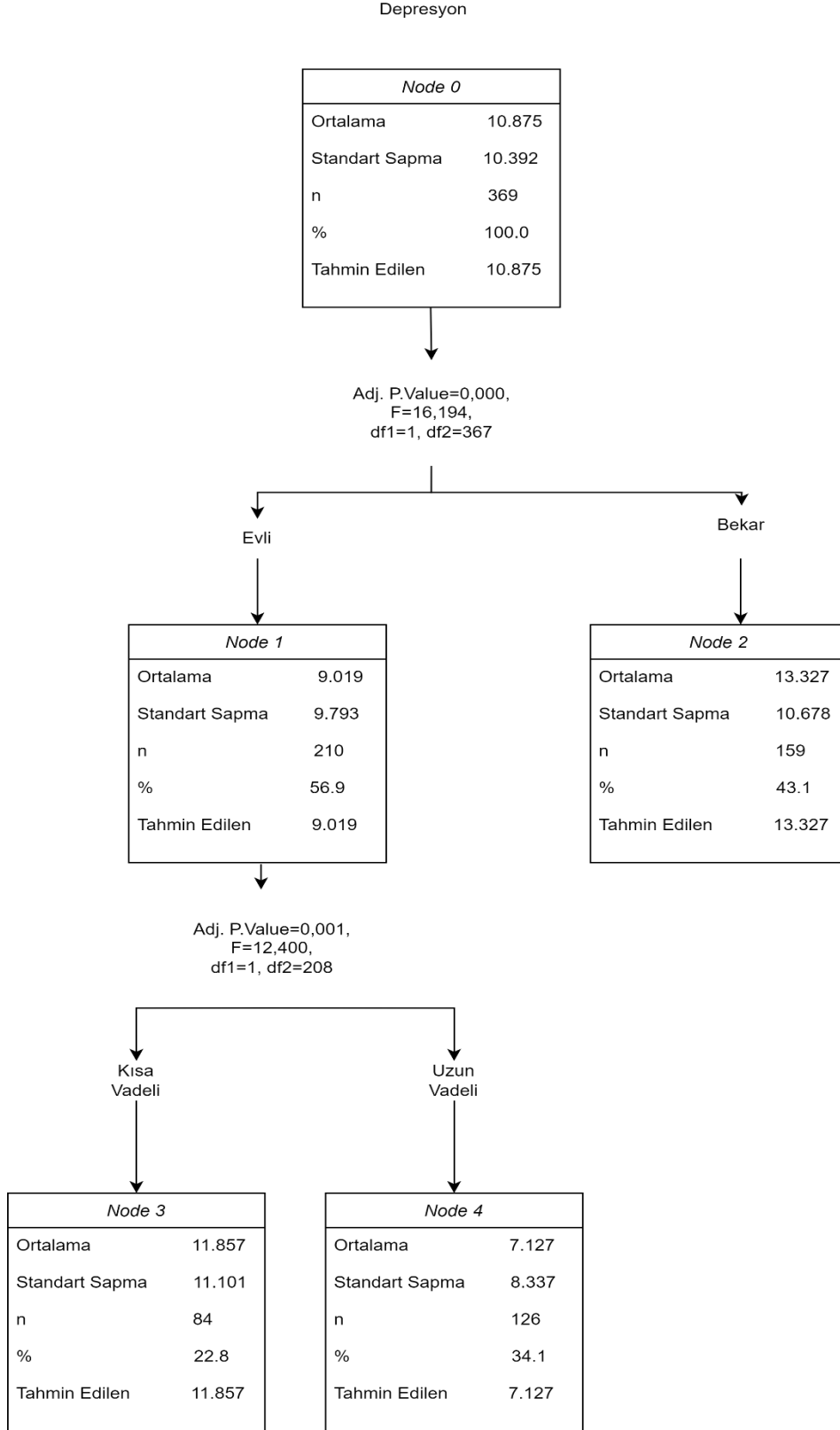
KATILMADI
Prof. Dr. A. Nizamettin
Etik Kurul Üyesi

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

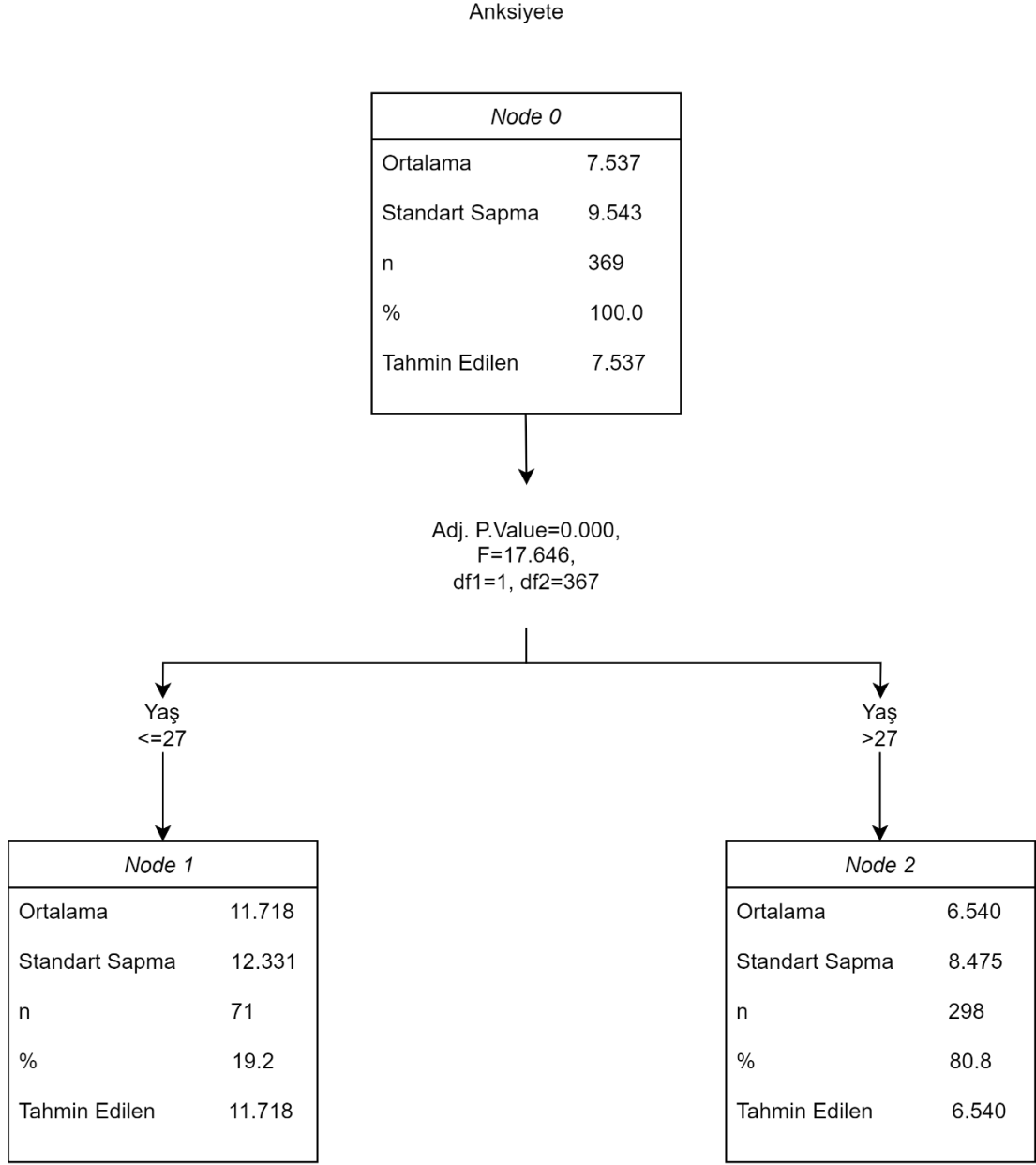
Doğrulama Kodu: 0378400

Doğrulama Adresi: <https://ubs.antalya.edu.tr/BelgeDogrulama>

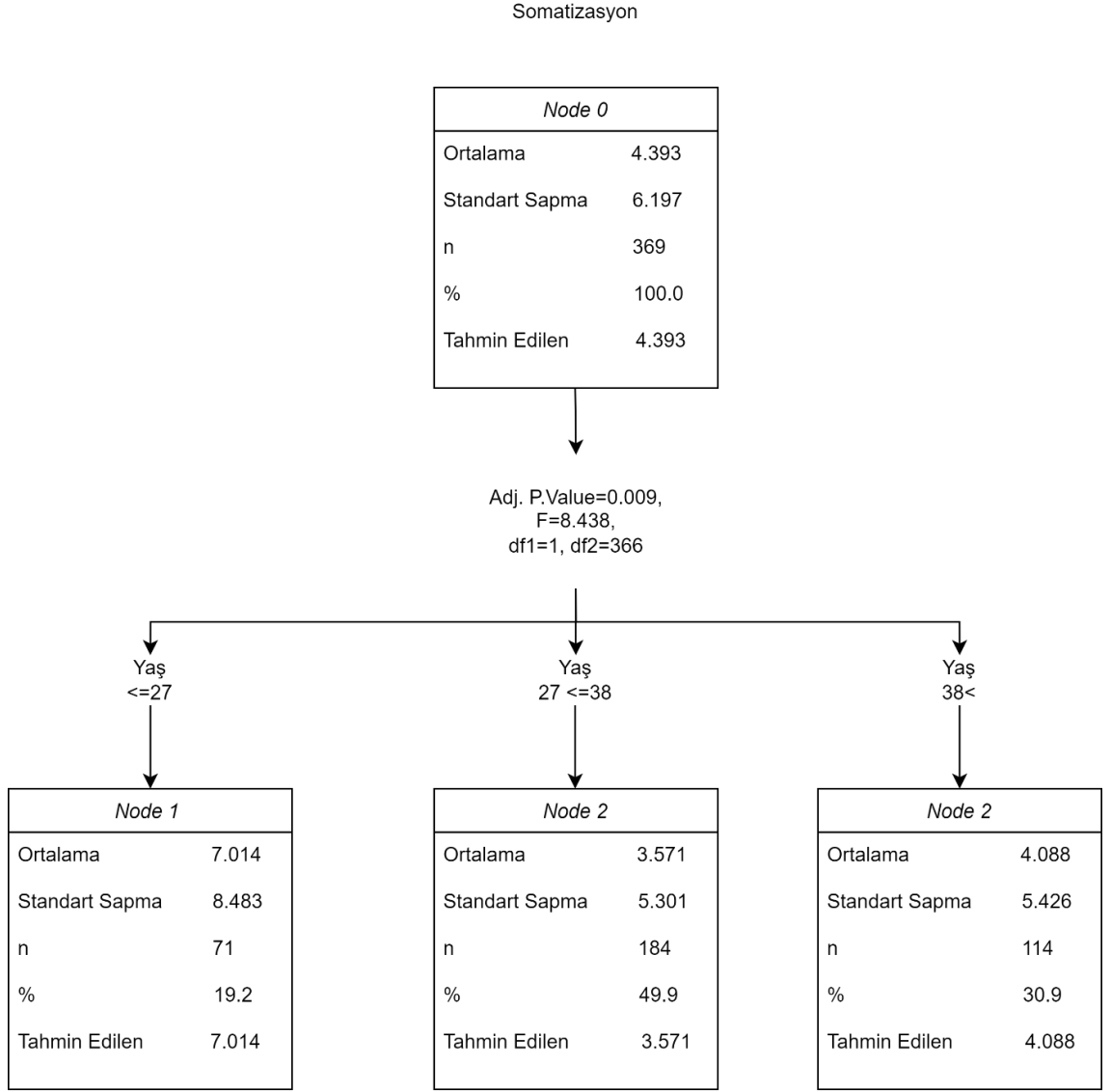
EK 9. DEPRESYON KARAR AĞACI

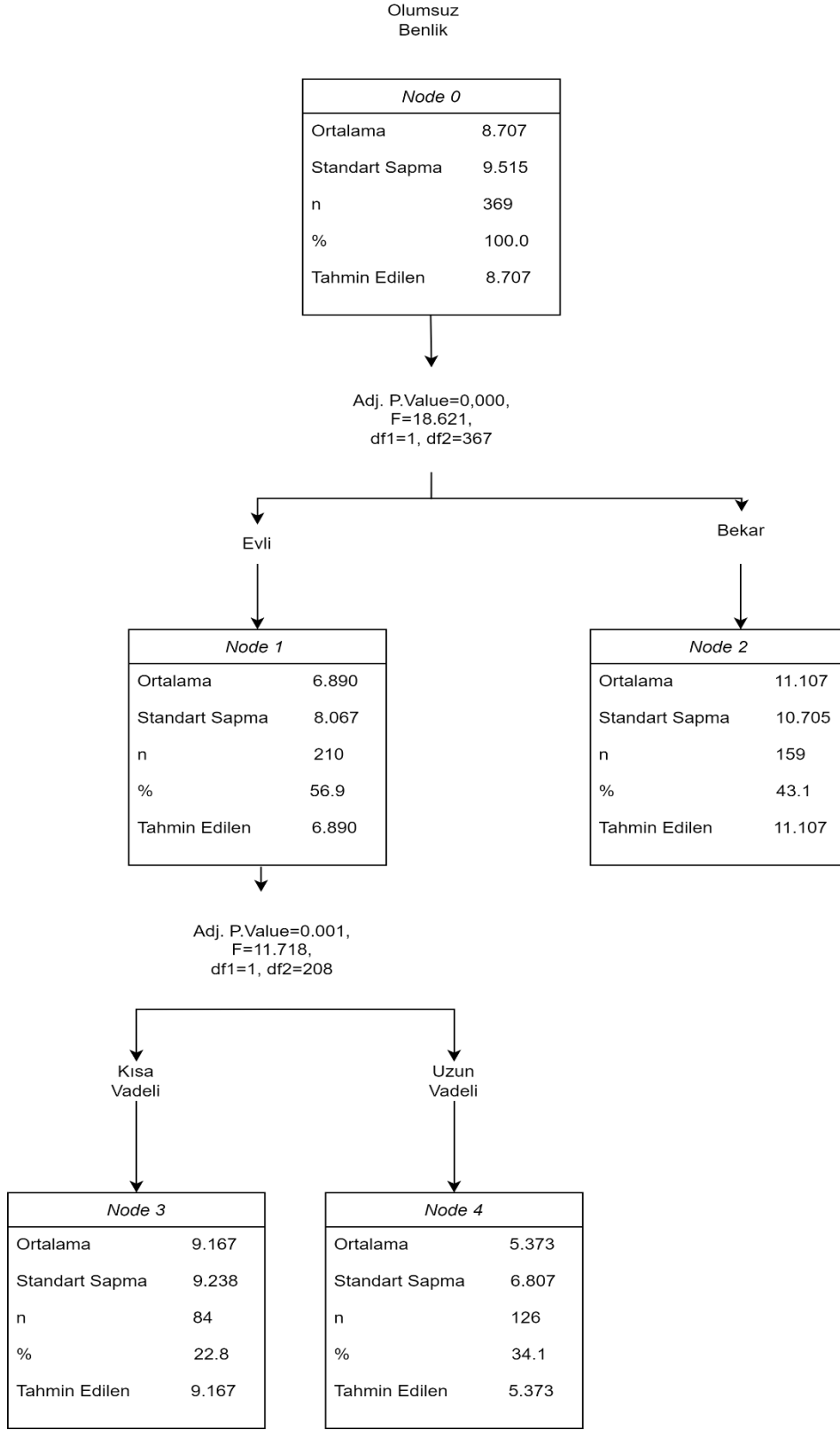
EK 10. ANKSİYETE KARAR AĞACI

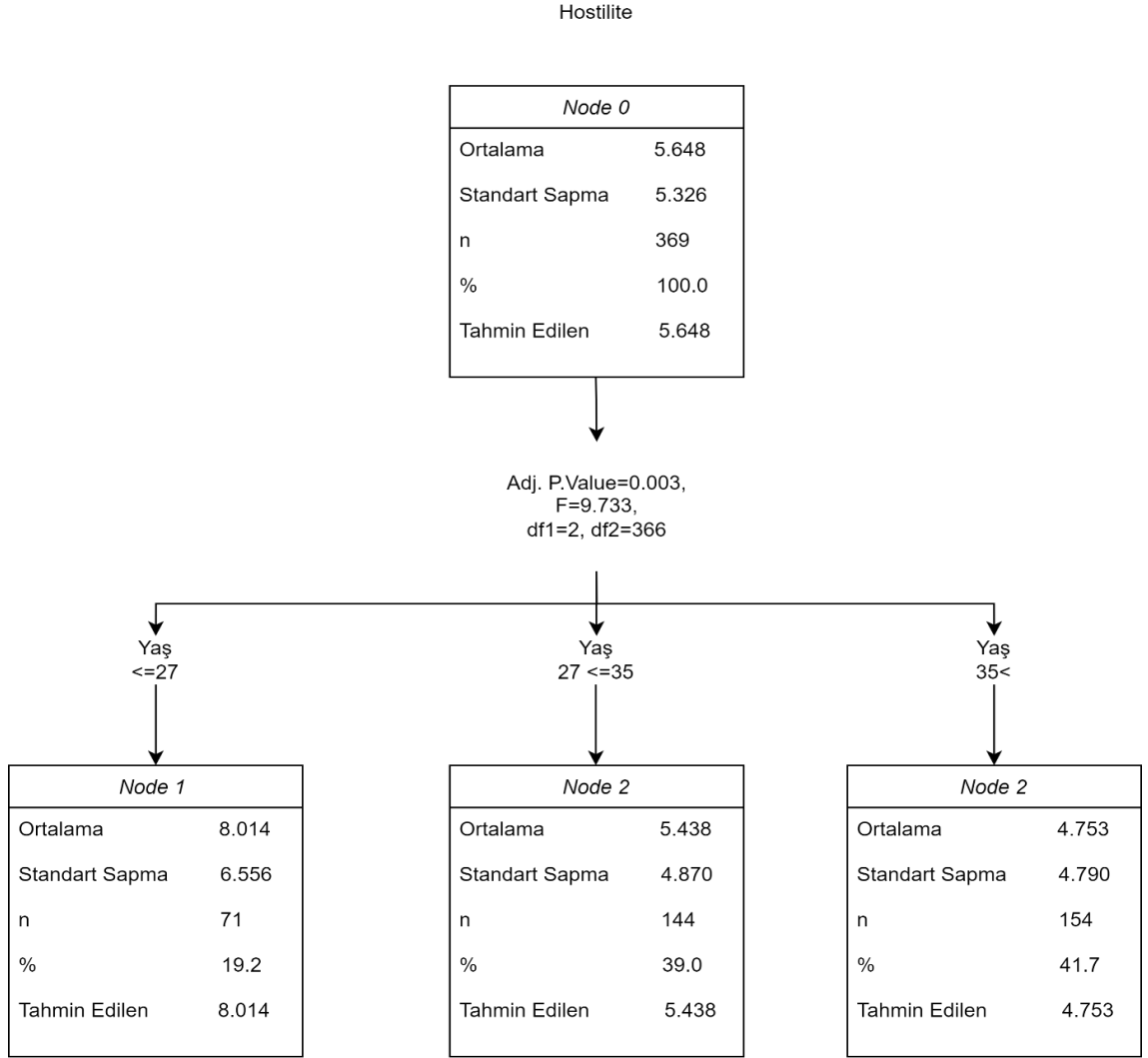
EK 11. SOMATİZASYON KARAR AĞACI

EK 12. OLUMSUZ BENLİK KARAR AĞACI

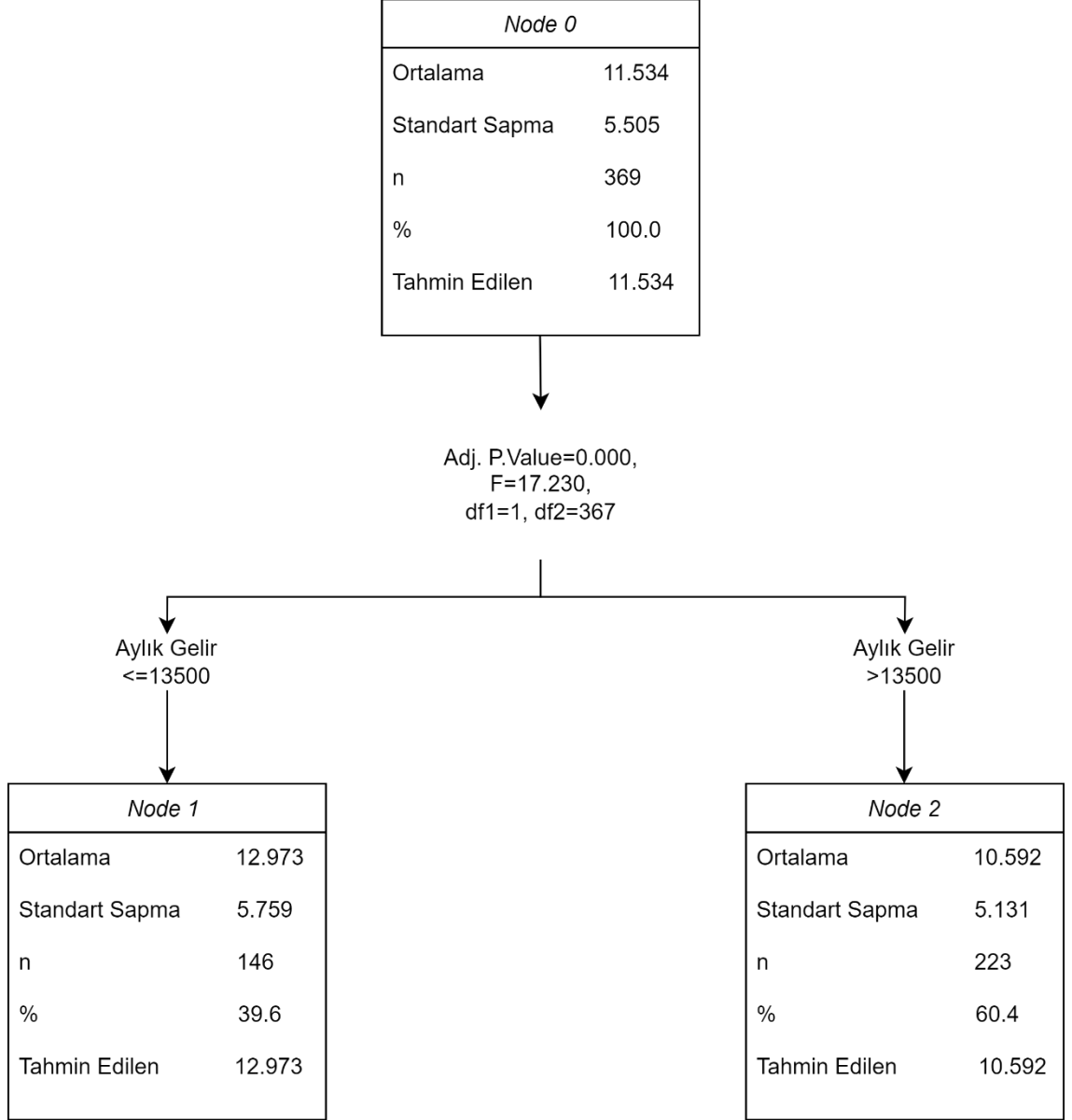

EK 13. HOSTİLİTE KARAR AĞACI

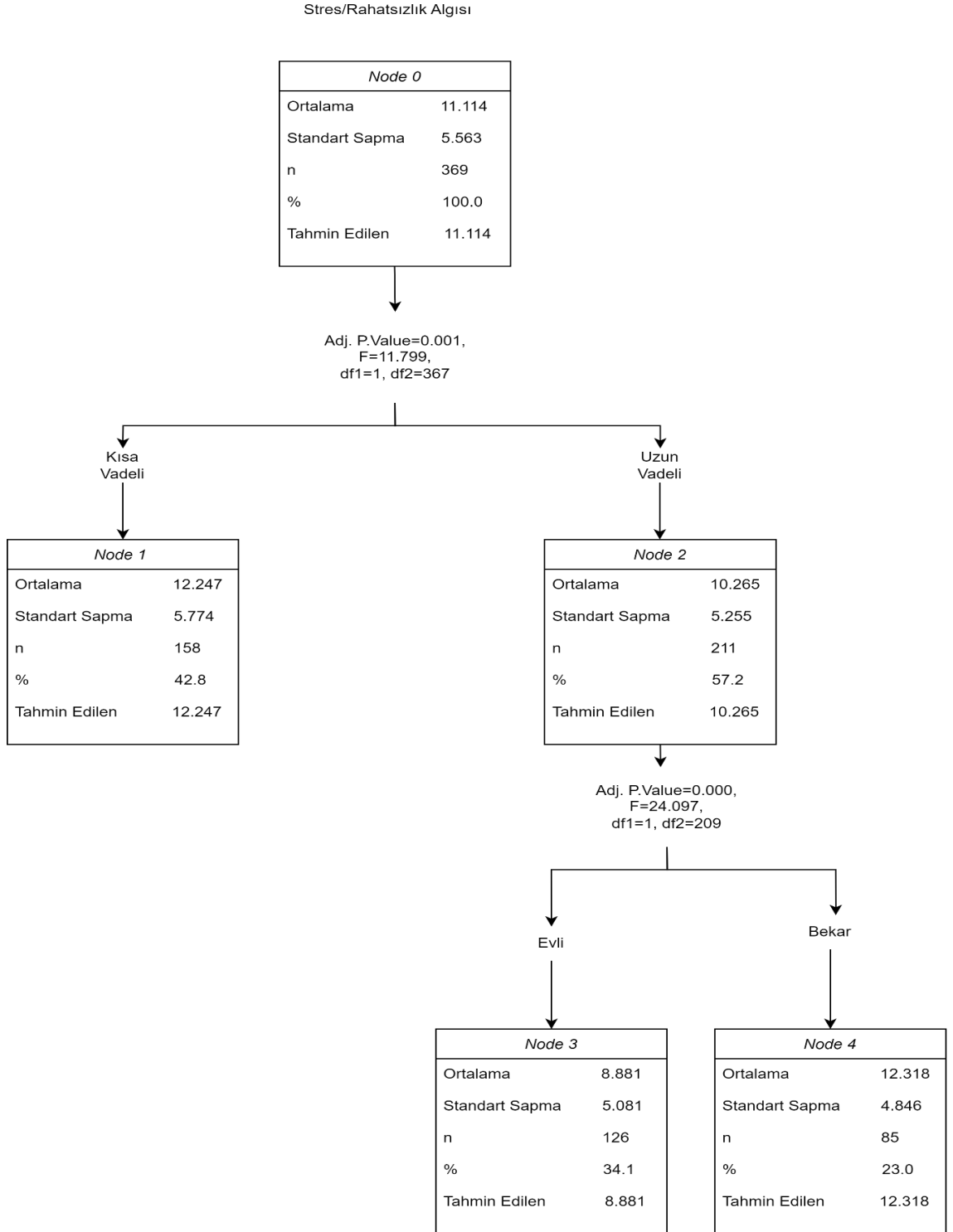

EK 14. YETERSİZ ÖZYETERLİLİK ALGISI KARAR AĞACI

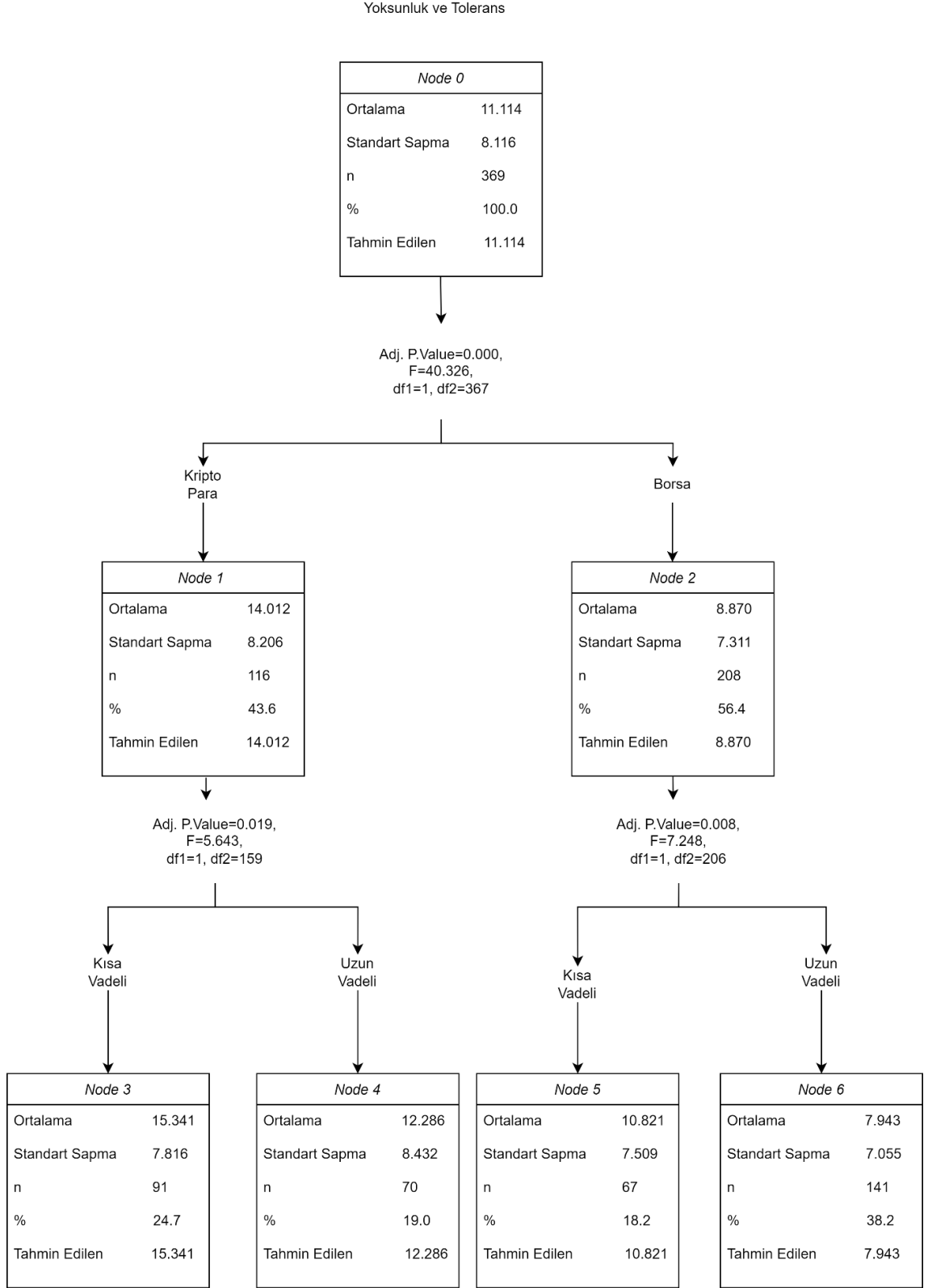
Yetersiz Özyeterlilik Algısı

EK 15. STRES/RAHATSIZLIK ALGISI KARAR AĞACI

EK 16. YOKSUNLUK VE TOLERANS KARAR AĞACI

EK 17. PARA BULMA DAVRANIŞI ve İNKAR KARAR AĞACI

